

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Alois Lexa

Život a dílo bratří Mannů: využití v ZSV (základy společenských věd)

Olomouc 2023

Vedoucí práce: doc. PhDr. Karel KONEČNÝ, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů uvedených v závěrečném soupisu pramenů a literatury.

V Olomouci 18. června 2023

Alois Lexa

Obsah

Úvod.....	5
I. TEORETICKÁ ČÁST	15
1. Život	15
1.1 Původ rodiny Mannů	16
1.2 Heinrich Mann	20
1.3 Thomas Mann	26
1.4 Sestra Carla Mannová.....	32
1.5 Manželka Katja Mannová.....	33
1.6 Bratr Viktor Mann	39
1.7 Děti Erika a Klaus.....	41
2. Exil	42
2.1 Heinrich Mann	43
2.2 Thomas Mann	46
2.3 Americký a švýcarský exil	52
3. Dílo.....	58
3.1 Thomas Mann	58
3.1.1 Buddenbrookovi 1901	61
3.1.2 Královská výsost 1909	62
3.1.3 Vztah k Židům	63
3.1.4 Kouzelný vrch 1924	64
3.2 Heinrich Mann	69
II. PRAKTICKÁ ČÁST	73
4. Význam děl bratří Mannů a jejich využití v ZSV a OV.....	73
4.1 Pedagogická aplikace	74
4.2 Návrh přípravy na vyučovací hodinu	78
4.3 Návrh přípravy na vyučovací hodinu	89
4.4 Návrh exkurze.....	99
4.5 Úryvky textů.....	111
4.6 Rodokmen rodů Mannů	118
Závěr.....	120
Seznam pramenů a literatury.....	135
Anotace.....	138

Úvod

Pro svou diplomovou práci jsem si záměrně vybral význačné bratrské duo německých spisovatelů 20. století, kteří měli úmorný život spojený s pobytem v exilu. Jedná se konkrétně o bratry Manny: Heinrich *1871 – †1950 & Thomas *1875 – †1955. Záměrem je ilustrace jejich života, děl a následného využití ve školní výuce pro žáky i studenty základních škol a gymnázií v různých předmětech (německý jazyk, zeměpis, český jazyk, hudební výchova) a zejména v občanské nauce i základech společenských věd.

Sourozenci Mannové proslavili rodné hanzovní přístavní město Lübeck, které je světoznámé jako město milovníků marcipánu. Ve slavném domu Buddenbrookhaus se dnes nachází Centrum Heinricha a Thomase Manna. Samotné středověké centrum severoněmeckého města Lübecku je dokonce zapsáno na Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. I když se jedná o poměrně významné město severního Německa, tak je žel pro řadu obyvatel ČR relativně neznámé.

V rámci dějin literatury lze zařadit mezi slavné sourozenecké literáty kromě již zmíněných bratří Mannů i slavné německé bratry Grimmy (Jacob a Wilhelm), dále ruské duo Strugackých (Arkadij Natanovič a Boris Natanovič) a v rámci české literatury bratry Thámovi (Václav a Karel Ignác), dále sestry (Karolina Světlá a Sofie Podlipská), bratry Mrštíky (Alois a Vilém) a také pochopitelně souvěrce Čapky (Josef a Karel).

Přestože ani jeden ze sourozenců Mannových nedokončil střední školu, tak se dokázali prosadit. Přes trpké začátky se postupně projevil jejich literární talent a ukázali se jako výborní spisovatelé a časem si vybudovali obrovské renomé nejen v německé literatuře, ale i v rámci světové literatury a jejich odkaz žije dodnes.

Thomas Mann patří k nejproduktivnějším, nejdůležitějším a nejvlivnějším německým píšícím autorům moderny. Jeho romány, vyprávění, eseje, dopisy a deníky reflektují a razí turbulentní roky první poloviny 20. století takovým způsobem, jak se to podařilo jen málokterému jinému spisovateli. Ani jeho starší bratr Heinrich nezůstává pozadu a svým dílem reflektuje komplikované 20. století. Je až k neuvěření, že v Německu nalezneme celkem 268

ulic nesoucí název slavného literáta Thomase Manna, ale i po starším bratru Heinrichu Mannovi je pojmenováno řada náměstí, ulic či dokonce parků po celé Spolkové republice Německo.¹

Důležitost života a díla Thomase Manna neupadá ani dnes, jelikož v roce 1995 bylo založeno německou menšinou v Praze soukromé gymnázium nesoucí název Gymnázium Thomase Manna. Cílem tohoto gymnázia je navázat na výuku a výchovu na Základní škole německo-českého porozumění a poskytnout tak vzdělání s němčinou a částečně v němčině. Škola má jednu třídu v každém ročníku a celkový počet žáků v osmi třídách je 200. Z celkového počtu 6 němčinářů jsou 3 němečtí rodilí mluvčí. Poskytuje kvalitní základní a střední vzdělání a považuje se za špičku ve výuce němčiny v ČR. Škola se každoročně zapojuje do mezinárodní soutěže v argumentaci s debatováním v němčině s názvem *Jugend debattiert international* a dosahuje vynikajících umístění nejen v rámci České republiky, ale i na mezinárodní úrovni.²

Oba bratři měli blízký vztah k československému prostředí. Heinrichova manželka Marie Kanová pocházela z ČSR, a proto několikrát zavítal do hlavního města Prahy. Když nacistický režim zbavil německé státní příslušnosti sourozence Thomase a Heinricha Manna, nabídla jim domovské právo obec Proseč na Chrudimsku, což jim umožnilo získat následně československé občanství. Oba bratři byli v kontaktu s československými prezidenty Tomášem Garrigueem Masarykem a Edvardem Benešem. Samotný Heinrich Mann zůstal občanem ČSR až do své smrti, kdežto jeho mladší bratr Thomas Mann se ho v roce 1944 vzdal, jelikož přijal občanství USA.³

Význam Thomase Manna, který bývá často označován za nejvýznamnějšího německého autora 20. století podtrhuje skutečnost, že v roce 2016 německá vláda koupila za neuvěřitelných 13,25 milionu dolarů (asi 336 milionů) na předměstí Los Angeles dům (ve čtvrti Pacific Palisades), v němž našel za druhé světové války azyl spisovatel Thomas Mann pronásledovaný nacisty. Vila laureáta Nobelovy ceny za literaturu hrozila demolice, avšak Spolková republika Německo hodlá rezidenci naopak zrekonstruovat a přeměnit na kulturní a umělecké centrum.⁴

¹ Thomas Mann Strasse in Deutschland [online]. strassen-in-deutschland.de ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.strassen-in-deutschland.de/thomas-mann-strasse-in-deutschland-4701123.html?seite=6>

² Gymnázium Thomase Manna [online]. hodnoceni-skol.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://hodnoceni-skol.cz/gymnazium-thomase-manna/>

³ Archiválie měsíce 2021 [online]. prazskyhradarchiv.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/archivalie_mesice/2021/2103.pdf

⁴ Němci zachránili před demolicí americký dům Thomase Manna [online]. ct24.ceskatelevize.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1961586-nemci-zachranili-pred-demolici->

Kalifornská čtvrť Pacific Palisades se ve 30. a 40. letech minulého století stala útočištěm řady německých a rakouských intelektuálů prchajících před Hitlerem. Samotná rezidence na periferii kalifornského velkoměsta vyrostla v roce 1941, tři roky po Mannově příchodu do Spojených států, spisovatel se do vily na ulici San Remo Drive mezi L. A. a Santa Monicou nastěhoval o rok později. Tehdejší německý ministr zahraničí a současný prezident Frank-Walter Steinmeier uvedl: „Byla symbolem domova mnoha Němců, kteří se snažili o lepší budoucnost pro svou zemi“.⁵

Jako připomínka slavného spisovatele je po Heinrichu Mannovi také pojmenována esejistická Cena Heinricha Manna, která se každoročně uděluje od roku 1953 právě v březnu na jeho narozeniny. Laureáta vybírá nezávislá tříčlenná porota, která obvykle zahrnuje laureáta z předchozího roku.⁶

Oblíbenost děl Thomase a Heinricha Manna potvrzuje skutečnost, že již za první republiky v roce 1933 se dočteme v novinách *Obzor* v článku o půjčování knih z kroměřížské městské knihovny následující: „Z autorů cizích se největší oblibě těšil Galsworthy, jehož spisy měly za rok celkem 95 výpůjček. Potom následuje Maurois, Thomas a Heinrich Mann, Lewis Sinclair, Upton, Sinclair, Undsetová, Traven.“⁷

Město Lübeck si natolik vážilo svého čestného občana Thomase Manna (od roku 1955), že podle něj je pojmenována Cena Thomase Manna.⁸ S městem Lübeckem jsou úzce spojeni hned tři držitelé Nobelovy ceny. Kromě Thomase Manna (roku 1929) ji také obdržel významný poválečný německý politik Willy Brandt (roku 1971) a německý spisovatel Günther Grass narozený v Danzigu, po válce přejmenován na polský Gdaňsk, kde mělo majoritu německé obyvatelstvo, ovšem žil a pochován je v Lübecku (roku 1999).⁹

americky-dum-thomase-manna a https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/nemecko-koupilo-dum-ceskoslovenskeho-spisovatele_406230.html

⁵ Němci zachránili před demolicí americký dům Thomase Manna [online]. ct24.ceskatelevize.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1961586-nemci-zachranili-pred-demolici-americky-dum-thomase-manna> a https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/nemecko-koupilo-dum-ceskoslovenskeho-spisovatele_406230.html

⁶ Ve stínu slavnějšího bratra bojoval proti válce a nacistům. Heinrich Mann se narodil před 150 lety [online]. ct24.ceskatelevize.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/3287134-ve-stinu-slavnejsiho-bratra-bojoval-proti-valce-a-nacistum-heinrich-mann-se-narodil>

⁷ *Obzor*, 28. 2. 1933 (ročník 26)

⁸ Thomas-Mann-Preis [online]. de.wikipedia.org ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://de.wikipedia.org/wiki/Thomas-Mann-Preis>

⁹ Lübeck je spojen se třemi nobelisty. Říká vám něco jméno Herbert Frahm? [online]. radiozurnal.rozhlas.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/lubeck-je-spojen-se-tremi-nobelisty-rika-vam-neco-jmeno-herbert-frahm-8238279>

Co se týče použité metodologie, byla aplikována přímá metoda výzkumu, která odpovídá na základě studia pramenů a literatury na otázky: „Co to bylo?“ a „Jak se to stalo?“ v kombinaci s komparativní (srovnání literárních bratrů s jinými sourozeneckými dvojicemi), geografickou (pobyt obou bratrů v průběhu života) a progresivní metodou, která dává možnost sledovat uplynulé události v jejich přímé následnosti.

Cílem této práce je chronologicky vyložit významné životní úděly se všemi zvraty včetně díla slavného německého spisovatele 20. století Heinricha a Thomase Manna a následné pedagogické aplikace ve školství. Jednotlivé kapitoly se věnují určitým úsekům života bratrů Mannů. Z formálního hlediska je práce koncipována do 4. hlavních kapitol. Teoretická část zahrnuje první 3 kapitoly a poslední 4. kapitola je věnována praktické části. První kapitola pojednává o životě (původ rodiny, školní roky, rodina) včetně sestry Carly, dále o manželce Thomase Manna Katje, bratrovi Viktorovi a pak samotné děti Thomase Manna – Erika, Klaus. Druhá hlava se zabývá exilem, kde je vykreslena strastiplná cesta do švýcarského exilu a exilu v USA. Poté následuje 3. kapitola, která je věnována dílu Thomase Manna (*Buddenbrookovi*, pak *Královská výsost* včetně *Kouzelného vrchu* a vztah k Židům) a Heinricha Manna. Závěrečná 4. kapitola je věnována praktické části, kde nalezneme pedagogickou aplikaci života a díla Heinricha a Thomase Manna, návrhy příprav na vyučovací hodinu, návrh exkurze do Lübecku včetně pracovních listů, úryvky textů a v neposlední řadě samotný rodokmen rodů Mannů.

K sepsání diplomové práce mi posloužila řada knih. Nejvíce mi posloužily tyto 3 publikace: od Marcela Reich-Ranického nesoucí název *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Reich-Ranický je v současné době jedním z nejvýznamnějších německých publicistů a literárních kritiků. Tato kniha dokumentuje více než půl století bohaté historie rodiny Mannů. Další byla od Manfreda Flüggeho *Století Mannových*, která má vsutku výstižné pojmenování. Tento autor se už 30 let zabývá německým literárním exilem a vydal biografie o Heinrichovi a Thomasovi Mannovi včetně jeho tajemníka Konráda Kellena a malířky Evy Hermannové, jež byla důvěrnou přítelkyní rodiny Mannových. Právě toto dílo zaznamenalo v Německu obrovský úspěch a stalo se v roce 2015 nejprodávanější na tamějším trhu. V neposlední řadě dílo ruského překladatele a doktora filologie Solomona Konstantinoviče Apta *Thomas Mann*, jenž překládal díla nejen z němčiny, ale i z řečtiny a angličtiny. Sám konstatoval: „Překládám nejvýše 3 strany denně“.¹⁰

¹⁰ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010. ISBN 978-80-7319-097-2. FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017. ISBN 978-80-7325-435-3. APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984.

Velmi užitečná byla publikace *Traja majstri* od slovenského autora Albína Bagina, který se zabývá v tomto díle kromě Thomase Manna i dalšími dvěma velikány světové literatury, a to konkrétně francouzským literátem Gustavem Flaubertem a ruským spisovatelem Antonem Pavlovičem Čechovem.¹¹

V rámci práce byl okrajově využit dobový československý tisk, konkrétně deníky *Haná*, *Lidové Noviny*, *Venkov*, *Svobodné noviny*, *Obzor*, *Pozor*, *České slovo*, *Hlas lidu* a *Stráž lidu*.

Pak byla pro předložený text přínosná publikace *Moje Proseč a Thomas Mann* autorů *Václava Tošovského a Marie Rút Křížkové*, která se zabývá rolí města Proseč v získání československého občanství bratří Mannů.¹²

Záměrem této diplomové práce je zodpovědění těchto základních otázek: Jaké bylo angažování bratrů Mannových v době národního nacionalismu a pak názory Thomase Manna na židovskou otázku? Které osoby hrály důležitou roli v životě a díle Heinricha a Thomase Manna? Jakou úlohu hrála emigrace bratří Mannů? Jaký mají vztah sourozenci Mannové k ČSR?

Thomas Mann se narodil v roce 1875 a je jedním z nejznámějších německých spisovatelů na světě. Nepochybně se zapsal do dějin německého jazyka. Spisovatel, který v roce 1929 obdržel Nobelovu cenu za literaturu, se při psaní svých příběhů inspiroval Goethem, Schopenhauerem a Nietzsche. Thomas Mann ve svých dílech podprahově kritizoval německý a evropský světonázor tím, že modernizoval biblické příběhy nebo klasiky německé literatury. Jeho díla mají vysokou symbolickou hodnotu a Mann doslova vytváří psychologický portrét svých hrdinů. Ačkoli byl Thomas Mann humanista, hluboce věřil v úpadek lidstva: v modernistické literatuře byl rychle považován za předchůdce dekadence.¹³

V roce 1871, kdy se narodil Heinrich Mann, začala pro Německo nová epocha. Bismarck a stařícký císař Vilém I. přivedli v podobě sjednoceného Německa na evropský kontinent nového politického aktéra, a narušili tak evropskou rovnováhu. Také díky příjmům z francouzských náhrad válečných škod nastal v období nazývaném *Gründerzeit* (zakladatelská

KALAŠNIKOVA, Elena: *Übersetzer sind die Wechselpferde der Aufklärung": Im Gespräch: Russische Übersetzerinnen und Übersetzer deutscher Literatur*. Berlin 2014, s. 29.

¹¹ BAGIN, Albín. *Traja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982.

¹² TOŠOVSKÝ, Václav a Marie Rút KŘÍŽKOVÁ: *Moje Proseč a Thomas Mann*. Svitavy 2002.

¹³ Die besten Literaten aus Deutschland zum Deutsch Lernen [online]. superproof.de ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.superprof.de/blog/deutschsprachige-autoren-poeten-die-man-kennen-sollte/#Kapitel_thomas-mann-fuer-die-deutsche-philosophie

léta) nebývalý rozmach a obrovská modernizace v oblasti infrastruktury, vzdělávání a techniky.¹⁴

Sjednocení se stalo důležitým podnětem mohutného ekonomického rozmachu, který byl sice načas zabrzděn krizí v roce 1873, ovšem již v 80. letech dochází ke zvýšení tempa rozvoje. Národní důchod vzrostl v letech 1873–1914 z 15,1 na neuvěřitelných 49,5 miliardy marek. Hrubý národní produkt rostl v každém desetiletí v přepočtu na hlavu průměrně o 21,6 %, ve Velké Británii pouze o 12,5 %. Německo se ve starších odvětvích (těžba uhlí, výroba surového železa a oceli, strojírenství) dotahovalo až nakonec překonalo Velkou Británii. Právě nová odvětví jako elektrotechnický a chemický průmysl zajistila německým společnostem největší prosperitu.¹⁵

Bilance sjednoceného Německa byla na první pohled velmi kladná. Pozitivem byl hospodářský rozmach a zvolna narůstající blahobyt, k tomu se přidaly reformy sociálního pojištění, které neměly ve světě obdoby. Vznik evropského sociálního pojištění lze datovat k 15. 6. 1883, kdy v Německu bylo zavedeno nemocenské pojištění, posléze o rok později roku 1884 doplněné úrazovým pojištěním. Pro sociální pojištění v českých zemích je mezníkem vytvoření nemocenského pojištění v Rakousku podle německého vzoru datované 30. 3. 1888 zákonem č. 33/1888 říšského zákoníku a úrazového pojištění z konce roku 1887 (tzv. Taafeho reforma).¹⁶

Již před rokem 1914 patřilo Německo ke třem vedoucím průmyslovým státům, po USA, VB, a před Francií. Došlo ke kolosálnímu nárůstu počtu obyvatel a k enormnímu pohybu uvnitř země, kdy se obyvatelé stěhovali do nových průmyslových středisek. Autoritativní vládní forma narážela na jevy a události, které byly pro moderní společnost nevyhnutelné: svobodné hospodářství, otevřenou společnost, univerzalizmus hodnot. Říšský sněm symbolizoval nesplněný slib, budoucí mocenskou protiváhu, jejíž význam v průběhu let neustále narůstal.¹⁷

Ekonomický růst sjednoceného Německa byl podmíněn i prudkým populačním vývojem. V roce 1888 mělo Německo pouze 48 mil. obyvatel, kdežto v roce 1913 už 66

¹⁴ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 14.

¹⁵ SKŘIVAN, Aleš: *Kapitoly z dějin 19. století: úvod do výuky moderních dějin I*. Plzeň 2013, s. 403.

¹⁶ Martin Holub: Historie vývoje sociálního a zdravotního pojištění na našem území. [online]. vupsv.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/03/Holub-Martin-Historie-vyvoje-socialniho-a-zdravotniho-pojisteni-na-nasem-uzemi.pdf>
SKŘIVAN, Aleš: *Kapitoly z dějin 19. století: úvod do výuky moderních dějin I*. Plzeň 2013, s. 403.

¹⁷ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 14.

milionů. Před první světovou válkou žily dvě třetiny Němců ve městech, průmysl zaměstnával 10 milionů osob, kdy zhruba 70 % obyvatelstva bylo dělnictvo. Projevem sociálního vývoje byla velká migrace uvnitř země. Lze konstatovat, že probíhal odliv obyvatelstva na severovýchodě do průmyslově vyspělých oblastí na západě země. Lidé směřovali zejména do Porýní, Porúří, středního Německa a průmyslového pásu kolem Berlína. Hospodářská váha nejdůležitějšího státu říše Pruska, se přesouvala postupně z východních oblastí na průmyslový západ.¹⁸

Oblast umění zaznamenala v průběhu 19. století pozoruhodný rozmach. Malíři, básníci, skladatelé měli sice víc kreativní svobody a technických možností, ale naproti tomu byli vystaveni politické kontrole a ekonomickému tlaku. Umělecká scéna byla rozmanitější a velmi internacionalizovaná; evropští hudebníci cestovali po všech zemích Evropy a příležitostně i do Ameriky; překládaly se romány, obrazy se prodávaly nejen doma, ale i v zahraničí; estetický vývoj v jedné zemi ovlivňoval i vývoj v jiných zemích. Muzea, galerie, salony, akademie a ministerstva kultury pomáhaly umění získávat větší respekt. Rychlý pokrok v oblasti techniky tisku a jiných postupů reprodukce vedl k zakládání nových tiskových orgánů a nakladatelství, a tak docházelo ke zvýšené poptávce po textech.¹⁹

Všeobecná nervozita byla vnitřní příčinou politických sporů. Ta byla podpisem moderní doby, ale ve vilémovském Německu jako by se přímo zhmotnila. Právě život a dílo mladého Heinricha Manna by poskytly téměř ukázkový materiál o tomto „věku nervozity“. Za jeden z kořenů katastrofy roku 1914 lze označit popudlivost v „říši neustálého neklidu“. Je nedůležité, zda se jednalo o prelud či reálný jev z oblasti lékařské vědy.²⁰

Právě s novými technikami a jejich rozličnými možnostmi povstal pestrý umělecký svět: malíři, kreslíři, romanopisci, textaři, dramatici, kabaretisté, kritici, žurnalisté, fotografové. Postupně se rodila sociálně nezajištěná a nezávislá vrstva tzv. bohéma. Na opačném konci škály se nacházeli malířští a básniční bohové, kteří se stávali národními ikonami. Obchod s uměním a literaturou se obdobně jako z žurnalistiky vytvořila nová zisková odvětví a vznikaly nové společenské orgány.²¹

¹⁸ SKŘIVAN, Aleš: *Kapitoly z dějin 19. století: úvod do výuky moderních dějin I*. Plzeň 2013, s. 406.

¹⁹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 16-17.

²⁰ Tamtéž, s. 15.

²¹ Tamtéž, s. 17.

Od roku 1887 platily pro knihy pevné prodejní ceny: knižní trh se výrazně rozšířil. V Německé říši vyšlo v roce 1909 celkem 31 000 titulů, ve Francii jen asi 11 000 titulů. Zahraniční romány často přeložené špatně placenými amatérskými překladateli se v Německu prodávaly levněji. Mezinárodní právní dohody existovaly jen výjimečně a nebyly vždy zcela respektovány.²²

Hojnější zřizování nových nakladatelství vedlo k novým formám a rozměrům literárního života. Mezi nová nakladatelství patřila Samuel Fischer (Berlín, 1886), Eugen Diedrichs (Florencie, 1896), Albert Langen (1893, Paříž pak Mnichov), Georg Müller (Mnichov, 1903), Reinhard Piper (Mnichov, 1904). Knihy malého formátu hrály zvláštní roli jako četba na železniční cesty, například Langenova „Malá knihovna“ (od roku 1897) s jednotnou cenou 1 marka, zde vycházely i novely Heinricha Manna. Obdobně se pokoušel prorazit „Collection Fischer“, kde debutoval se svými povídkami mladý Thomas Mann.²³

Bratři Mannové se nestali pouze výjimečnými literárními mluvčími své doby, ale i kritiky nacistického Německa v éře Hitlera. Společně zažili éru císařství, výmarské republiky i třetí říši a dožili se rozdělení Německa na západ a východ.

Někdo věří zásadě: Nepíšeš-li den, poznáš to sám, nepíšeš-li týden, pozná to redaktor, nepíšeš-li měsíc, pozná to čtenář. A zase naopak: Jsou autoři, kteří tvoří v jistých časových obdobích a potřebují prodlevu pro čerpání materiálu ze života. Thomas Mann psal pomalu, kdežto Jack London rychle. Práce spisovatelů se normovat nedá. Nezbyvá, než se ke svému pracovnímu řádu dobrat každý podle vlastních dispozic.²⁴

V odborné publikaci *Přehled dějin reflexe psychologie osobnosti v našich zemích* se dočteme, že Thomas Mann napsal dvousvazkový román: *der Zauberberg (Kouzelný vrch)*. V něm líčí způsobem nadmíru výstižným, jak jen Thomas Mann dovede, život ve švýcarském sanatoriu pro tuberkulózní pacienty. Román by měl číst každý ftizeolog (odvětví medicíny zabývající se plicní tuberkulózou).²⁵

Podle Christopa Charlieho na začátku 20. století z 1 823 spisovatelů a novinářů žijících v Berlíně a okolí jen 977, tedy asi polovina, bydlela přímo ve městě. Také umělci se stěhovali na předměstí. Přitažlivost Mnichova pro tehdejší avantgardu je možno vysvětlit blízkostí Alp a

²² FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 17.

²³ Tamtéž.

²⁴ ŠULEŘ, Oldřich: *Třináctá komnata: povídání o literatuře a tvůrčím psaní*. Praha 2007, s. 72.

²⁵ FÖRSTER, Josef: *Přehled dějin reflexe psychologie osobnosti v našich zemích*. Praha 2008, s. 196.

Itálie a také tím, že hlavní město Bavorska nebylo příliš velké (například se tam na počátku století usadil Thomas Mann pocházející z Lübecku).²⁶

Centrum vývoje umělecké praxe a teorie byla kolem roku 1900 bavorská metropole Mnichov. Toto město si užívá své proslulosti jako město umělců, krásy a svobodného života. Blízkost k Itálii, jižní atmosféra, barokní a klasicistní aura města na Isaru a klidná smysluplnost hornobavorské krajiny přitahují malíře a spisovatele, architekty a hudebníky. Právě zde vyšla roku 1890 vlivná kniha Julia Langbehna *Rembrandt jako vychovatel*. V této knize se umění přisuzovala výchovná funkce, ale omezená jen na vlastní národ. Umělec byl jakýmsi vůdce stavěným do protikladu ke specialistům vědeckotechnické epochy. Toto heroické pojetí umělectví se shodovalo s národoveckým obrazem světa a představou o němectví, které znovu nabude svoji sílu. Z umělecké ideologie se stal národní pedagogický projekt, vědomě nasazený proti moderně.²⁷

Z autobiografických spisů i z deníků Thomase Manna je známo, že dcera Erika byla vlastně prvním čtenářem-redaktorem jeho děl a že do nich značně – ale vždycky k jejich prospěchu – zasahovala krátkými škrty. O tom, jak otce znala jako člověka i umělce, jak si ho vážila a jak ho milovala, svědčí nad jiné její kniha *Poslední rok. Zpráva o mém otci (Das letzte Jahr. Bericht über meinen Vater)*, kterou vydala bezprostředně po jeho smrti. Záslužná je její činnost jako editorky dopisů Thomase Manna.²⁸

Způsobem práce a v pracovní etice při psaní se Thomas výrazně odlišoval od svého bratra Heinricha ve stylu tvorby, který se vyznačoval afektem. V jednom sdělení literárně historické společnosti v Bonnu z roku 1906 zdůvodnil Thomas jeho pomalý způsob produkce. „Nejedná se ani o úzkostlivost, ani o lenost, nýbrž o mimořádně silný pocit zodpovědnosti, který vyžaduje dokonalou svěžest a s nímž po dvou hodinách práce už raději nenapíšete ani jednu důležitou větu. [...] Tak se stává každé místo „místem“, každé adjektivum rozhodnutím a je jasné, že tímto způsobem se nedá produkovat jako na běžícím páse. K jeho způsobu práce

²⁶ CHARLE, Christophe: *Intelektuálové v Evropě 19. století: historickosrovnávací esej s novým původním doslovem autora*. Brno 2004, s. 226.

²⁷ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 18.

STROHMEYR, Armin: *Dichterkinder: Liebe, Verrat und Drama - der Kreis um Klaus und Erika Mann: mit 18 Schwarz-Weiß-Abbildungen*. München 2020, s. 25.

²⁸ *Světová literatura: revue zahraničních literatur*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1986/Ročník 31/Číslo 1, s. 197.

patří „zarputilost, umíněnost, pěstování a vlastní podmanění vůle, o níž si lze stěžít učinit představu a která často, v tom se ani nemýlím, napíná nervy až k prasknutí.“²⁹

V dějinách světové literatury se také najdou, i když nanejvýš zřídka, romanopisci, kteří nepotřebovali virtuozitu a jejichž epika je odvrácenou stranou umělecké dokonalosti. Zde lze uvést dva příklady: Dostojevskij a Kafka. Thomas Mann je možná v mnoha ohledech překonal. Od obou ho však dělí to, co ti dva vůbec neznají ani nikdy neznali: Dokonce v i Mannových nejvýznamnějších dílech je patrná příměs koketerie, občas sice jen drobná, přesto však nepopíratelná.³⁰

Jinými slovy: V próze Thomase Manna je neustále přítomen povýšený úsměv velkého mistra kouzelníka, který se tváří suverénně a chladnokrevně, a přece netrpělivě, ba lačně čeká na souhlas publika, který chce slyšet potlesk a potřebuje obdiv. Romány, povídky a eseje Thomase Manna jsou vždycky také bravurními kousky. A to je možná prvek, který ho spojoval s oním německým géniem, jehož určitě nijak zvláště neuctíval, ale který ho co nejsilněji dráždil – s Richardem Wagnerem.³¹

„Spisovatel je někdo, pro kterého je psaní obtížnější než pro jiné lidi.“ — Thomas Mann

„Umění na tom nezáleží, co jest jeho předmětem.“ — Heinrich Mann

²⁹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 90.

³⁰ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 25.

³¹ Tamtéž.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Život

Místo narození obou bratrů Mannových město Lübeck (česky Lubek nebo též Bukovec) bylo kdysi nejmocnějším hanzovním městem a po Kolíně nad Rýnem druhým největším městem ve staré „německé“ říši. Toto proslulé město bylo založeno ve 12. století mezi dvěma říčními rameny na podélném pahorku a roku 1226 se Lübeck stal svobodným říšským městem a privilegium si zachoval i do novověku. Samospráva města zůstala i po roce 1866, kdy bylo město Lübeck členem Severoněmeckého spolku a v roce 1871 přistoupilo město ke sjednocené říši jako nezávislá země. Až za národně socialistického režimu v roce 1937 Lübeck tento status ztratil. Tímto krokem zanikla dosud platná lübecká státní příslušnost, jenž byla zaznamenaná i v pasech rodiny Mannů. Po konci druhé světové války v roce 1945 bylo město následně přiděleno spolkové zemi Šlesvicko-Holštýnsko.³²

Lübeck už nehrál v námořním obchodě tu přední úlohu, na kterou si zvykl po několik století a na které se vlastně zakládala stavovská hrdost patricijů. Roku 1878 vláda Bismarcka zavedla vysoké celní poplatky, čím se značně omezil dovoz levného ruského obilí, z kterého plynuli kupcům z Lübecku podstatné příjmy. Kromě toho Lübeck jen těžko mohl koncem 19. století držet krok se svým východním soupeřem Štětínem, který se stal námořní bránou průmyslového Berlína, s Kielem, který po otevření splavného kanálu se jako by přiblížil k Severnímu moři, a už vůbec ne s Hamburkem, který jako přístav dosáhl světového významu.³³

Samotné město Lübeck tvořilo ucelené umělecké dílo díky své ostrovní poloze, svým městským branám, významným kostelům, radnici, dlouhým ulicím a úzkým uličkám, dvorům a chodbám. Politický život zde určovalo přibližně 100 velkých rodin. Jako látku a scénu pro literární dílo bylo třeba město teprve objevit. Ctižádostivé kupce však přitahovalo odjakživa.³⁴

Hanza je spolek kupců obchodujících v pobaltských státech, který se vytvořil již ve středověku. Staré německé slovo hanza znamená svaz, spolek, gildu. Hanzovní města včetně

³² FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 11.

³³ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 10-11.

³⁴ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 11.

Lübecku byla považována téměř od konce 13. století za nejdůležitější, byli od nepaměti malými samostatnými státy.³⁵

V časech, o kterých tu hovoříme, patřil již Lübeck k německé říši, například místní posádka podléhala devátému pruskému armádnímu sboru, ale v statusu starobylého města se ještě zachovaly pozůstatky hanzovní suverenity. V Lübecku měl svrchovanou moc senát, kterému i měšťané skládali slib věrnosti. Senát jmenoval soudce i státní úředníky, měl právo omilostnit zločince, dále kontroloval pokladnici. Za nejvlivnějšího se pokládal ten, který měl v kompetenci daně, tehdy to byl právě senátor otec budoucích spisovatelů Thomas Johann Heinrich Mann.³⁶

Heinrich Mann kdysi poznamenal k rodnému městu Lübeck v díle *Eine Liebesgeschichte* z roku 1936: „Toto je malé, staré kupecké město, mnozí ho nikdy neopustí“. Ovšem v případě životních osudů Heinricha a Thomase Manna tento výrok neplatí.³⁷

1.1 Původ rodiny Mannů

Předek bratří Mannů Johann Siegmund Mann přišel v roce 1775 do Lübecku, jednalo se o tehdy čtrnáctiletého kupeckého učně z Rostocku. Už o jeho meklenburských předcích se tradovalo, že „na tom byli velmi dobře“. V roce 1790 byla v Lübecku založena firma „Johann Siegmund Mann, komisní a spediční obchody“. Zakladatel firmy se oženil s rodilou Hamburčankou, byl jako obchodník úspěšný a zemřel v revolučním roce 1848 po mozkové mrtvici. Po sobě zanechal nejen váženou firmu, ale i tradici zapisování na posledních prázdných stránkách Bible stručná fakta ze života rodiny nebo je zaznamenávat v brožurách.³⁸

Jeho syn, který se rovněž jmenoval Johann Siegmund Mann, narozený v roce 1797, dovedl podnik k velkému rozmachu a rozšířil jmění na dvacetinásobek. Johann mladší měl ze svého prvního manželství s Emilií Wunderlichovou celkem 5 dětí. Manželka Emilie umírá roku 1832 a o 5 let později se oženil s Elisabeth Martyovou, která byla výrazně mladší ženou a její původ byl švýcarský. Z tohoto manželského svazku vzešlo 5 dětí. Johann mladší získal od

³⁵ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 7.

³⁶ Tamtéž, s. 7-8.

³⁷ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 11.

³⁸ Tamtéž.

svého tchána Martyho titul a úřad „Královského nizozemského konzula“. Posléze v listopadu 1841 získal Johann mladší od příbuzných své ženy dům v Mengstraße 4, pozdější slavný dům „Buddenbrookových“. Tento dům se stal na jaře roku 1842 sídlem firmy i rodiny. Od roku 1848 Johann mladší zasedal v lübecké radnici, ovšem umírá roku 1863 na plicní tuberkulózu.³⁹

Thomas Johann Heinrich (nazývaný Heinrich) byl nejstarší syn z druhého manželství, jenž se narodil v roce 1840 a od roku 1855 nastoupil do učení ve firmě otce. Zahraniční zkušenosti získal Heinrich v Londýně a Amsterdamu. Jakmile se blížila smrt jeho otce, tak se vrátil Heinrich do Lübecku a v pouhých 23 letech převzal vedení firmy pod jejím novým jménem „Johann Siegmund Mann, obchod s obilím, komisní a zásilkové obchody“. K tomu navíc zdědil Heinrich i titul nizozemského konzula.⁴⁰

V roce 1869 se nový šéf firmy oženil. Jeho choť Julia da Silva-Bruhns byla o 11 let mladší, a navíc byla výrazně vyšší. Otec Julie byl obchodník Johann Ludwig Hermann Bruhns, který pocházel z jedné lübecké rodiny, avšak se vystěhoval do Brazílie. Tam se oženil s dcerou domorodé kreolky a Portugalce, který žil v Brazílii už jako člen čtvrté generace. Julia narozená v roce 1851 jako čtvrté z pěti dětí obdržela rodinné jméno Dodo. Její matka zemřela ve věku 28 let při porodu šestého dítěte, tehdy osmiletou Julii převezl otec do Lübecku a svěřil ji do péče dívčího penzionátu Theressy Boussetové, jenž se nacházel před branami města. Otec se nejprve vrátil do Brazílie, ale později žil až do své smrti v roce 1893 se svojí novou družkou v Kasselu. Julia tehdy sedmnáctiletá dívka poznala na jednom plese svého budoucího manžela. Po svatbě se mladý pár nastěhoval do domu v Mengstraße 4, kde prozatím zůstalo sídlo firmy. Thomas Johann Heinrich Mann byl zvolen v únoru 1877 doživotním senátorem, což znamenalo vrchol rodinné historie Mannů. Byl jedním ze 14 členů městské vlády a již od roku 1855 měl na starost daňovou politiku a hospodářství.⁴¹

Mladý novomanželský pár nejprve bydlel v podnájmu v poschodovém bytě v domě na ulici Breite Straße 54, v němž se narodil mimo jiné i prvorozený syn slavný z dvojice Mannů celým jménem Luiz Heinrich Mann dne 27. března 1871. O rok později získala rodina Mannů vlastní dům na stejné ulici Breite Straße 38. V tomto domě se narodili sourozenci nejstaršího

³⁹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 11.

⁴⁰ Tamtéž, s. 12.

⁴¹ Tamtéž.

Heinricha: bratr Paul Thomas 6. března 1875 a sestra Julia Elisabeth Theresa (říkalo se jí Lula) 23. srpna 1877 a druhá sestra Carla Augusta Olga Maria, nazvaná Carla 23. září 1881.⁴²

V zařízení rodného hnízda Mannů, v jeho interiéru, se odráželi veselé časy jako ty, co zanechali pečet' v křivolakých ulicích kamenného Lübecku. Tento dům koupil a zaštitil starý otec Thomase Manna – Johann Siegmund mladší v přibližně v čase, když Johann Siegmund starší se sebejistou energií člověka, který v životě něčeho dosáhnul, obdivoval pamětihodnosti Londýna a Brabantu, aby viděl, jak tam lidé žijí a co se jim líbí, to přenesl na zpříjemnění života i do rodného místa. Na prvním poschodí přesně pod nápisem Dominus providebit⁴³ byl salon, který nazývali i gobelínový pokoj; byl ověšený gobelíny tlumených barev, na kterých byly vytkané idylické krajinky s laškujícími a líbajícími se pastýři a pastýřkami.⁴⁴

V roce 1890 se narodil další syn Carl Viktor (12. dubna 1890), v této době již obývali Mannovi reprezentativní budovu, kterou dal senátor Mann postavit na parcele Beckergrube 52. O stabilní situaci v otázce bydlení, jak je sugerována v imaginárním pevném bodě „domu Buddenbrookových“, tedy ve skutečnosti nemohla být vůbec řeč.⁴⁵

Na senátora jako nejstaršího syna na něho spolu s rodinou biblí přešla stará zežloutlá písanka, do které jeho děda i otec zapisovali nejdůležitější události ze života rodiny, aby se zachovali i pro potomky. Praděd začal datem narození svého děda rokem 1644. Potom následovaly záznamy o sňatcích, křtinách, úmrtích, o prvních zoubkách, o chorobách dětí i dospělých, o nových příbuzných i nepokrevní rodině, o největších životních zážitcích. Senátorův otec přepsal poznámky svého otce, opravil pravopisné chyby a doplnil je údaji o sobě a svých dětech. Inkoust už dávno vybledl, ale jaká síla dýchala z těchto řádků, jaká pevnost ve víře, jaké přesvědčení, že žije správně a koná užitečnou práci.⁴⁶

Na sté výročí založení firmy Mannů dne 21. května 1890 připadla velkolepá oslava. Toto jubileum oslavoval doslova celý Lübeck. Město i přístav byly slavnostně vyzdobené, vlajky se třepotali na štítech domů i na lodních stěžních. O několik týdnů později zjistili lékaři, že má senátor Mann rakovinu močového měchýře. Operace se zdála nevyhnutelná, šéf firmy

⁴² FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 12.

⁴³ „Pán se postará“, Abraham svému synu Izákovi na otázku, kde je zvíře k oběti (Bible, Gn 22,8)

⁴⁴ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 18.

⁴⁵ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 13.

⁴⁶ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 9.

sepsal 30. června 1891 závět', následně došlo k prodeji domu jeho rodičů v Mengstraße. Senátor umírá ve věku 51 let dne 13. října 1891. Město Lübeck mu v dlouhém smutečním průvodu na hřbitov na severu města prokázalo poslední poctu. Brzy nato začaly kolovat zvěsti o tom, že vdova vede povážlivý způsob života, jelikož hlavní pastor mariánského kostela šířil hanlivá slova o „prohnilé rodině“. Co mohlo připadat jako zánik, je pro jiné východiskem na cestě za novým životem.⁴⁷

Senátor nevkládal naděje ani do svých dětí jako pokračovatelů obchodní činnosti předků. Měl jich celkem 5, z toho 3 syny a 2 dcery. Pokud šlo o vhodného nástupce, do úvahy přicházeli pouze synové. Nejmladší Viktor byl ještě batole, narodil se v roce, když senátor dovršil padesátku a firma oslavila výročí 100 let. Otec tehdy oprávněně pochyboval, že se dožije jeho dospělosti. U Henricha, bylo jasné, že z něho obchodník s obilím nebude. Již brzy projevil sklony k literatuře. Senátor nebyl tak omezený, aby neměl smysl pro synovu náklonnost k humanitním vědám.⁴⁸

V roce, který pro rodinu znamenal přelom, v roce 1891, když senátor v předtuše blízké smrti psal závět', měl střední syn Thomas jen 16 let. Když otec nařídil zlikvidovat firmu, dělal to jednak se zřetelem na její zhoršenou situaci a na svoji vyčerpanost, ale i se zřetelem na mladý věk a nezkušenost potenciálního následníka Thomase. Tento druhý syn byl zdrženlivější povahy, a tak otec před smrtí nevěděl o něm to, co chlapec o sobě věděl už na začátku dospívání. Při 100. jubileu firmy bylo Thomasovi těžko na duši. Uvědomoval si, že nebude pokračovat v práci předků tak, jako to od něj čekali, že nepozvedne starou firmu. Mimochodem, senátor nepoznal dokonale ani svého nejstaršího syna a dcery, soudíc podle toho, jak je charakterizoval v konceptu své závěti.⁴⁹

Společně se senátorem Mannem vyhasla dlouhá tradice podniku, a tak vdově s dětmi nastaly těžké časy. Bohužel dosazený vykonavatel testamentu se ukázal jako neschopný a nespolehlivý, poněvadž likvidace firmy vynesla pouhých 400 000 marek, jednalo se jen o pouhopouhou polovinu očekávané částky. Pro vdovu činily měsíční úroky 600 marek, pro oba nejstarší syny Heinricha a Thomase jen 180 marek, které budou nicméně splatné až po dosažení

⁴⁷ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 13.

APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 8.

⁴⁸ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 12.

⁴⁹ Tamtéž, s. 13.

plnoletosti. Jméno příslušného poručenského soudce bylo Leverkuehn, ten se později stal důležitou postavou v jednom románu Thomase Manna (*Doktor Faustus*).⁵⁰

Po smrti manžela se život vdovy Julie Mannové vyznačoval nutkavou potřebou stěhování, dokonce vlastní syn Viktor to označil za „chorobnou nestálost“. Nejdříve se s dětmi vystěhovala z velkého městského domu do vily před městskou bránou, která se nacházela na ulici Roekstraße 7. Samotné město Lübeck se jí nikdy nestalo domovem, a proto ho opustila v létě roku 1893 a vydala se od řeky Travy k řece Isar, ovšem ani v Bavorsku nenašla klid. Přesto dětem umělecké město Mnichov přineslo nové nadějně vyhlídky.⁵¹

1.2 Heinrich Mann

Otec se marně namáhal získat svého nejstaršího syna Heinricha pro rodinnou firmu a kupecké povolání. Ani cesta k příbuzným do Petrohradu nemohla tehdy třináctiletého syna nadchnout pro dálkový obchod. Již jako školák posílal Heinrich do různých novin a časopisů básně a povídky. Jeho škola, gymnázium Katharineum v Königstraße, ho nedokázala inspirovat. Po absolvování sexty studia zanechal a v říjnu 1889 odešel do Drážďan, aby se vyučil knihkupcem. Pokud předběhneme události, tak zjistíme, že Heinrich přišel do rodného města Lübecku už jen jednou v životě, a to jen nakrátko – na otcův pohřeb.⁵² Práci knihkupce považoval za jednotvárnou, avšak si užíval kulturního života saské metropole. Heinrich četl díla Heina, Fontana a brzy i Nietzscheho. Svou budoucnost viděl mlhavě v roli „vydavatele – redaktora – spisovatele“. Za své první veřejné vystoupení považoval na podzim roku 1890 otisknutí jeho básně v časopise *Gesellschaft*. Téhož podzimu vznikla autobiografická novela *Nepevný (Haltlos)*. Pojednává o mladém muži z dobré rodiny, jenž pracuje jako knihkupec a zaplete se s jednou prodavačkou.⁵³

Na začátku se zdá být vše jasné a prosté. Heinrich nezvládl maturitu a dalších pokusů o získání kvalifikace (nejprve v knihkupectví a poté v nakladatelství S. Fischera) brzy zanechal. Místo toho psal literární práce, které mu uveřejňovali: v letech 1894–1900 dva romány a dva

⁵⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 13.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 12.

⁵³ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 19.

svazky povídek, jakož i četné črty, recenze a jiné články publikované v novinách a časopisech. Kromě toho vydával po dobu půldruhého roku měsíčník.⁵⁴

Thomas byl v nápadně podobné situaci, jelikož gymnázium v Lübecku musel předčasně opustit. Ani on nepomýšlel na to, aby se něčemu vyučil, také on chtěl být literárně činný. Jistě, Heinrichovy knihy neměly téměř žádný ohlas, a jeho časopis existoval jen krátce a neměl dobrou pověst. Avšak stal se tím, čím se o 4 roky mladší bratr stát teprve chtěl: spisovatelem, a navíc takovým, jehož jméno bylo přes všechny neúspěchy již známé v minimálně v intelektuálních kruzích. V roce 1895 napsal Thomas svému příteli Ottu Grautoffovi: „Ne můj hochu, Heinrich Mann je umělec, básník, jemuž my dva nesaháme ani po kolena“. Protože známe literární vkus také mladého Thomase Manna, máme všechny důvody k tomu, abychom o upřímnosti tohoto výroku pochybovali.⁵⁵

V srpnu 1891 nastupuje jako dobrovolník do nakladatelství Samuela Fischera v Berlíně. Otec Mann senior si promluvil s šéfem nakladatelství, aby mohl nově nastalou situaci posoudit. Z pohledu Heinricha byl neplacený voluntariát prostředkem k dosažení účelu, kterým byl Berlín. Ve svých pamětech Heinrich vzpomíná, že otec jeho literární plány na smrtelné loži schválil. Při úmrtí otce se ovšem Heinrich zdržoval v hlavním městě. Heinrich Mann neustále vynalézal malé příběhy, jimiž chtěl vyšperkovat obraz svého života.⁵⁶

Otec si ve svém testamentu z 30. června 1891 výslovně přál, aby jeho manželka působila „sklonům mého nejstaršího syna k takzvané literární činnosti“. Po smrti otce již Heinrich nemusel brát žádné ohledy a mluvil o svém „propuštění“ a vrhl se do života povaleče. Brzy se ukázalo, že krátká mezihra v podobě dobrovolných přednášek Friedricha Wilhelma na berlínské univerzitě byla pouze mondénním útekem z nudy. Navíc svému bývalému spolužákovi Ludwigu Ewersovi přiznal, že své vědomosti získává z fejetonů.⁵⁷

V lednu 1892 prodělal mladý Heinrich Mann chrlení krve, jeho plíce byly silně napadeny. Musel se odebrat do sanatoria ve Wiesbadenu a jeho berlínské období náhle skončilo. Nemoc vykazovala všechny příznaky krize, ba přímo zhroucení, v čemž je třeba spatřovat

⁵⁴ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 164.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 19.

⁵⁷ Tamtéž, s. 20.

reakci na úmrtí otce a nevyřešený konflikt s ním. Nemoci, nervové choroby a zkušenosti ze sanatorií ovlivňovaly život Heinricha i v dalších letech.⁵⁸

Ovdovělá Julia Manová nepomýšlela na to, že by bránila literární činnosti svého nejstaršího syna, a dokonce začala sama sepisovat vzpomínky na svá léta v Brazílii. Dokázala nádherně vyprávět o svém životě v podivném domě mezi oceánem a deštým pralesem, mezi pitoreskními lidmi a zvířaty. Matka hrála dobře na klavír a znamenitě zpívala. Umělecké ambice obou svých nejstarších synů trvale podporovala.⁵⁹

Vedle literárních sklonů se u Heinricha projevovalo silné nutkání vyjadřovat veřejně své mínění. Poprvé publicisticky vystoupil jako spolupracovník a vydavatel časopisu *Das Zwanzigste Jahrhundert. Deutschnationale Monatshefte für soziales Leben, Politik, Wissenschaft und Literatur*. Tento list existoval od října 1890 do října 1896 v nakladatelství německé sociální antisemitské strany, zastoupené tehdy v říšském sněmu. Poté bylo jeho vydávání kvůli nízkému odbytu zastaveno. Heinrich Mann napsal pro tento vlastenecký kulturní časopis asi 50 příspěvků. K práci na časopise přizval jako recenzenta i svého mladšího bratra Thomase. Proklamované obsahy byly v rozporu se vším, co později Heinrich Mann zastával a co vytvářelo jeho společenský obraz. Zde propagoval silného monarchu, stavovskou ústavu, německé kolonie a zdravou rodinu jako základ společnosti.⁶⁰

Mezi roky 1894 až 1910 žil Heinrich Mann hlavně v Itálii. Nezískal však kontakt s místní kulturní nebo sociální elitou, o níž přesto ve svých textech píše. Jeho obraz Itálie vznikl na základě četby cestopisů francouzských autorů, jako byli Chateaubriand, Stendhal, Balzac, Flaubert, Bourget nebo bratři Goncourtovi. Do jižní části Itálie odjel Heinrich ze zdravotních důvodů. Když hledal nějaké lázeňské město, objevil v severním cípu Gardského jezera osadu Riva, která tehdy ještě patřila rakousko-uherské monarchii. Vídeňský homeopat Christoph Hartung von Hartungen tam vedl „fyziatrické sanatorium“ (přírodní ozdravovnu). „Lázeňský lékař“ von Hartungen praktikoval styl psychoterapie, který představoval jak celostní metodu zahrnující jak tělo, tak životosprávu od stravy až po sexualitu. Léčebná kúra musela Heinrichu vyhovovat, neboť se do Rivy až do roku 1908 neustále vracel. Navštívil ho tam i bratr Thomas

⁵⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 21.

⁵⁹ Tamtéž, s. 20.

⁶⁰ Tamtéž.

a sestra Carla. Poté, co objevil Francouzskou riviéru (Côte d'Azur), už žádnou z Hartungových kúr nepotřeboval.⁶¹

Bylo to způsobeno všeobecnou změnou, jež se s Heinrichem Mannem udála nebo vzorem, kterým se stal bratr Thomas, když se počátkem roku 1905 oženil? Náhle začal o svatbě mluvit i Heinrich – se ženou připomínající svým životem a svou osobností Heinrichovu matku. Na jaře roku 1905 se ve Florencii seznámil se ženou německo-argentinského původu, Inés Schmiedovou, která chodila na hodiny zpěvu k jedné operní pěvkyni. Pokus dát tomuto vztahu nějakou formu trval celkem 4 roky. Po krátké euforii se v červenci 1905 objevily první náznaky krize vyvolané kritickou poznámkou Iny o některých pasážích románu *Mezi rasami* (byl to literární dokument o této lásce).⁶²

V květnu 1908 odjeli Heinrich a Inés k bratrovi Thomasovi a jeho ženě Katje do Benátek, ale zde a krátce poté i na návštěvě letním sídle v Bad Tölz se Inés cítila být nevídaným a přehlíženým hostem. Následovala fáze pomalé agonie, která vyústila v roce 1908 Heinrichovým útekem do Nizy. Jeho představa o manželství byla sugestivním snem stejně jako Inésina naděje na kariéru herečky. Heinrich Mann se vrhl do víru afér v Nizze, Mnichově a Vídni ještě dříve, než se mohl realizovat jeho překvapivý obrat ve vztahu k manželství.⁶³

Časopis *Die Aktion* uspořádal 4. února 1913 „Velký revoluční bál“. Členem organizačního výboru byl také malíř Max Oppenheimer, přítel Heinricha Manna, který navrhl červenočerný plakát s expresionistickým portrétem Bonaparta. Kostýmový ples se konal ve slavnostním sálech Johanna Georga v Halensee (Berlín) a měl tak velký úspěch, že se 12. února konal další bál. Na tomto druhém plese se Heinrich Mann seznámil se ženou, která již zasáhla jeho srdce intenzivněji.⁶⁴

Následujícího dne obdržel Heinrich od své nové známosti první dopis. Jméno této dámy bylo Mary Kaanova; v jejím československém domovském listu je uvedeno jméno Marie Kahnová, narozena 28. ledna 1886, která pocházela z česko-židovské rodiny. V úředních dokumentech byla vedena jako „dramatická herečka“, ale v Německu pravděpodobně nikdy na žádném jevišti nestála. Ani Heinrich Mann, jehož hra *Velká láska* (jedná se o zpracování jedné vídeňské aféry) se právě uváděla, jí nemohl dopomoci k angažmá. Svoji budoucí manželku

⁶¹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 21.

⁶² Tamtéž, s. 31-32.

⁶³ Tamtéž, s. 32.

⁶⁴ Tamtéž.

nazýval něžně Mimi, podle ženské hlavní postavy v Pucciniho opeře *La bohème*. V červnu 1913 oba odcestovali do Benátek. Tam tehdy neřádila cholera, avšak epidemie průjmy, jíž se později v rodinném kruhu neřeklo jinak než „benátská nemoc“. Trvalým tématem hovorů se staly nemoci, kúry, lékaři, ale především diety a zeštíhlovací programy, jelikož Mimi trpěla nadváhou.⁶⁵

Před samotnou svatbou bylo nutné překonat pár byrokratických překážek. Mimi měla rakouskou státní příslušnost a byla židovského vyznání, Heinrich byl občan městského státu Lübeck a protestant. Heinrich vystoupil z evangelické církve a teprve poté mohlo dojít k svatbě, která se konala až po vypuknutí války dne 27. srpna 1914. Svatebními svědky byli advokát Maximilian Brantl a bratr Thomas Mann. „Heinrich Mann očekává narození dítěte. Jestli bude po matce, tak potěš pánbůh!“. Otci se pak podobalo opravdu velmi. Mimi přivedla na svět dceru 10. září 1916, jež dostala jméno Carla Marie Henriette Leonie Mannová, krátce Leonie. V rodině se ji říkalo jen „Goschi“.⁶⁶

V roce 1914 bylo Heinrichu Mannovi 43 let. Byl ženatý a poprvé se nastěhoval do velkoryse pojatého bytu na luxusní Leopoldstrasse v Mnichově. Zcela v tichosti sepsal text, který si zaslouží být označen za velký dokument německých duchovních dějin a vejít do galerie předků demokracie v Německu. Heinrich Mann napsal dlouhou esej *Zola*, jež pojednává o spisovateli Émile Zolovi (1840–1902). Takový článek již dlouho plánoval a shromáždil k němu mnoho materiálů. Nyní získal text zcela nový smysl a stal se skrytým zúčtováním s německým císařstvím a věštbou jeho konce. Toto zveřejnění bylo a natrvalo je velkým a odvážným činem Heinricha Manna, který zde stál téměř sám proti všem, i proti svému bratru, kterému uštědřil několik ostrých vět.⁶⁷

Mimi doprovázela svého muže na mnoha cestách po válce. V roce 1925 byli oba jedinkrát společně v Nizze. Jinak byly cestovní cíle Biarritz (1927, 1928), Royan (1928), Usedom (1929). Občas cestoval Heinrich Mann sám, například stále častěji do rakouského lázeňského městečka Bad Gasteinu, kam jezdila berlínská kulturní smetánka. Právě tam se seznámil s herečkou Trudou Hesterbergovou.⁶⁸

⁶⁵ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 32.

⁶⁶ Tamtéž, s. 33.

⁶⁷ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 94.

⁶⁸ Tamtéž, s. 33.

Vztah Heinricha s Trudou Hesterbergovou trval od roku 1926 až do roku 1929. V této době se autor zdržoval ponejvíce v Berlíně. Aféra pronikla na veřejnost, když se k „rudé Trudě“ vloupali zloději a přitom zmizelo několik věcí patřících Heinrichu Mannovi. Tisku se tak dostalo malé senzace. Rozzlobená manželka Mimi přijela z Mnichova a údajně si se svojí sokyní promluvila dokonce i ručně.⁶⁹

Samotná Truda Hesterbergová později dokonce tvrdila, že myšlenka zfilmovat román *Profesor Neřád* pochází od ní; její naděje na hlavní roli, Heinrichem statečně podporovaná, však zůstala nevyslyšena. Hlavní roli v tomto trháku dostala světoznámá herečka a zpěvačka Marlene Dietrich. Hudební fraška *Bibi*, kterou pro Trudu Heinrich Mann napsal, propadla a zanechala u jeho známých spíše pocitu trapnosti. Světově proslulý film *Modrý anděl* podle jeho románu *Profesor Neřád*, jehož premiéra se konala v březnu 1930, prospěl slávě Heinricha Manna jen nepřímo, zato však jeho kontu značně. Nicméně na scénář a obsazení neměl Heinrich žádný vliv.⁷⁰

Sňatek Heinricha Manna s Mimi byl rozveden již v roce 1930 z důvodu společné viny, jelikož i ona musela doznat manželskou nevěru. Bylo jí přiznáno právo pečovat o Leonii; v jejím mnichovském bytě zůstaly autorovy knihy a dopisy. Když Mimi a Leonie uprchly v roce 1933 do Prahy, tak se podařilo československému zastupitelství tyto cenné dokumenty dostat ze země. Je nesmírným štěstím pro životopisce, že přečkaly válku ve sklepě na uhlí jednoho sousedního domu na pražském Smíchově.⁷¹

V roce 1930 již v životě Heinricha Manna figurovala jiná žena. Označíme-li novou přítelkyni jako „bardámu“, bude to jen zastírání skutečnosti, že v době, kdy ji romanopisec poznal, žila z prodejné lásky. Toto nemilé zjištění rozčiluje mnohé obránce „moralisty“ Heinricha Manna. Přitom on sám tento vztah zveřejnil svým nesmírně diskrétním způsobem. Následujícího roku 1931 napsal esej, v němž zeširoka zdůvodňoval, proč si zvolil za družku prostitutku. Mohlo se zdát, že o velmi osobních věcech dokáže mluvit jen v zahalení do literárního hávu. Svůj text o dějinách prostituce, který vyšel v říjnu 1931 v časopise *Literarische Welt*, nazval *Cesty pohlaví*. Životopisná pointa těchto vývodů byla:

⁶⁹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 33.

⁷⁰ Tamtéž, s. 33-34.

⁷¹ Tamtéž, s. 34.

prezident akademie básníků a spisovatelů (1926-1933), mezinárodně uznávaný autor, se nepřímou vyznával ke své milce z *Bajadéry*.⁷²

1.3 Thomas Mann

Thomas přišel na svět v domě se zahradou za lübeckou městskou bránou, kam se senátor přestěhoval na letní měsíce se ženou v pozeňnaném stavu a čtyřletým Heinrichem. Porod skončil v červnovou neděli v poledne 6. června 1875 a byl lehký. Jeden z přátel rodiny (Oskar Schmitz), velký milovník astrologie, sestavil pro novorozence horoskop a deklaroval, že příznivá konstelace planet mu slibuje šťastný život a lehkou smrt. V našich časech je směšné připisovat význam takovýmto proroctvím a Thomas Mann se i sám smál této předpovědi, přece si však zapamatoval jeho jméno. Thomas vzpomínal i ironicky na jiné horoskopy, které se shodovali se Schmitzovým a samotné narozeniny hlavního hrdiny svých románů o Josefovi situoval do stejného letního poledne. Ostatně vždy Thomas připisoval význam různým číslům a datům, které nějak souvisely s jeho životem, to byla už jeho slabost. Když se dočetl, že Goethe si roku 1799 obstaral vlastní kočár a koně, hned si připsal na okraj knihy: „V padesátce!“ Zřejmě si vzpomenu, že i on se stal majitelem prvního auta až v padesáti letech. Je nezbytné konstatovat, že horoskop neklamal: Thomas se dožil 80 let a měl lehkou smrt. A pokud jde o štěstí, čím ho můžeme měřit? Jestli úspěchem v práci, radostí z ní a dokončením naplánovaných knih, tak můžeme směle prohlásit, že Thomas Mann měl šťastný život.⁷³

„Dětství jsem měl šťastné, bezstarostné“, pověděl Thomas Mann. Dodejme, že nejšťastnějším obdobím jeho dětství byly předškolní roky, neboť školu doslova „nenáviděl“ a když se prázdniny chýlily ke konci, „div mu srdce nepuklo, co mu bylo líto sebe samého“. Na svoje první hry a hračky vzpomínal už ve zralém věku. Při takovýchto pozdních vzpomínkách vždy působí zákon mimovolného výběru: paměť si nejlépe uchová ty podobnosti, které nějak souvisí s dalším utvářením charakteru a vykrytalizovanému člověku se jeví jak daleká předzvěst jeho ustálených zálib neboli jak nevyhnutný článek v řetězu jeho vývoje. Proto jsou podrobnosti, zachycené v takovýchto vzpomínkách, sice zdánlivě náhodné a útržkovité, nicméně ve skutečnosti mají velkou biografickou hodnotu.⁷⁴

⁷² FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 34.

⁷³ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 17.

⁷⁴ Tamtéž, s. 19.

Chlapec Thomas měl nádherné hračky: obchod s pultem, váhami a skladem – navlas stejné, jak opravdové sklady při Travě; rytířské brnění z lepenky; husarskou uniformu a výzbroj; cínové vojáky; houpacího koně zvaného Achilles. Kromě toho měli doma všechny rekvizity pro loutkové divadlo. Chlapec kreslil, vystříhoval a připevňoval na dřevěné podstavce „herců“, představoval dirigenta i obecnost, napodoboval hudební nástroje, tak se oddával této hře na divadlo, že hodiny, které při ní strávil, se mu zdály nejhezčí v životě. Zato z rytířského brnění, husarské uniformy a vojáků neměl žádné potěšení. „Všechna ta vojenská maškaráda,“ citujeme vzpomínky, „se nedá ani porovnat s radostí, kterou jsem měl, když jsem se převtělil v herce anebo dirigenta“. Ani koně Achilla neměl rád, jak má rád rytíř svého koně. „Byl mi jednoduše blízký jako živá bytost, měl jsem na něm rád všechno: jeho srst, jeho podkovy a nozdry, měl jsem ho rád stejně jako porcelánové lepenkové a piškotové psy, kterými v dětství hojně obdarovali“. ⁷⁵

Rok 1891 byl pro rodinu Mannů rokem přelomu. Hned po otcově smrti – umřel na podzim – následovala likvidace firmy a prodej rodinného domu. „Prostorný příbytek,“ vzpomínal Thomas Mann, „kde se na parketách v parádním saloně otočili důstojníci z místní posádky a strouhali komplimenty patricijským dcerkám, vyměnili Mannovi rodinný dům za skromnější vilu v zahradě za městskou bránou“. Thomas se chystal rozloučit se zmenšenou rodinou. Rozhodli se, že v tomto novém bytě vyčká matka s mladými dětmi do jara – Heinrich po pohřbu odcestoval do Drážďan a že se na Velkou noc přestěhují do Mnichova, Thomas měl zůstat v Lübecku a pokračovat ve studiu na gymnáziu. ⁷⁶

Když matka se sestrami a nejmladším bratrem odcestovala, získal Thomas určitou nezávislost. Dva roky býval v Lübecku u gymnaziálních profesorů, kteří si brávali žáky na byt a stravu. „Na toto období mám příjemné vzpomínky. Ústav ode mě už nic neočekával, ponechával mě vlastnímu osudu, který byl i pro mě ještě úplně nejasný, jelikož jsem věděl, že mám rozum a jsem zdravý, nic jsem si z té nejistoty nedělal. Odseděl jsem si vyučovací hodiny a jinak jsem žil tak řečeno na volné noze, velmi dobře jsem si rozuměl se spolubydlícími a ... občas jsem se zúčastnil na jich prostopášných zábavách, předčasných studentských pitkách.“ ⁷⁷

Julia Mannová se s dětmi uprostřed roku 1893 odstěhovala do Mnichova. Thomas zůstal ještě do Velikonoc 1894 v Lübecku. Chtěl absolvovat školu jen do té míry, aby jeho pozdější

⁷⁵ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 19.

⁷⁶ Tamtéž, s. 26.

⁷⁷ Tamtéž, s. 27.

vojenská služba zůstala omezena na jeden rok (nakonec z toho bylo pouze několik týdnů). Nařízená disciplína školy nebo studia, to nebylo nic pro něj. Obsah a formu svého vzdělávání si určoval sám, svými pobyty v Itálii, velmi krátkým studiem na univerzitě v Mnichově a intenzivní četbou.⁷⁸

Když vychodil Thomas Mann šest tříd ve škola doktora Bussenia, pokračoval ve studiu na lübeckém reálném gymnáziu v Katharineum. Ani tato škola mu nepřiřostla k srdci. Dvakrát opakoval třídu a do maturity to ani nedotáhl, natož kdy mu změněné rodinné okolnosti dali impuls urychlit svůj rozchod s gymnáziem.⁷⁹

Paula Thomase – to je jeho úplné jméno – křtili, tak jako všechny senátorovy děti, v Marienkirche a tu byl v patnácti letech i konfirmovaný, čímž se stal plnoprávným členem církve.⁸⁰ Již v prvním ročníku studia na Katharineu si tehdy čtrnáctiročný nováček Thomas Mann velmi pokazil pověst u vedení gymnázia. Z chlapecké marnomyslnosti se pochválil před nějakým žákem, že píše básně, a ten to následně oznámil třídnímu profesorovi. Literární činnost byla u profesorů brána jako „podvratná činnost“, i když je tento termín příliš silný, rozhodně to bylo cosi podezřívavé, nepochopitelné a nedůstojné syna takového váženého otce. Na mladého poetu hleděli s nedůvěrou a na senátora jedni soucitně, druzí škodolibě.⁸¹

Povinnost den, co den podřizovat svůj život požadavkům „ústavu“ bral mladý chlapec s neutěšeným humorem. Jak vidíme, měl tolik ctižádosti, že se přítelovi pochválil se svými verši. Doma hrával se sestrami rodičů a příbuznými hry, které sám psal. Ale aby na základě takovýchto prvních příznaků antipatie k „praktické činnosti“ skoncoval s gymnáziem, aby energicky pověděl nejprve sobě a potom i otcovi, že už má dost toho drčení, toho drilu, té nudy – to nemohl, na to se necítil oprávněný.⁸²

Mimoходом je nemožné konstatovat, že život ve škole neměl nějaké světlé stránky. Od bezduchých puntičkářů se velmi sympaticky lišila postava třídního profesora Baethckeho, který vyučoval němčinu a latinu. Baethcke se pokládal za bojovníka za pokrok a možná i za politického opozičníka. Rád si zařecnil na magistrátě a využil každou maličkost, aby mohl vniknout do vysoké administrativní instance – do senátu. Tyto projevy se končili francouzskými

⁷⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 143.

⁷⁹ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 21.

⁸⁰ Tamtéž, s. 18.

⁸¹ Tamtéž, s. 22.

⁸² Tamtéž.

výroky, které řečník ze starého učitelského zvyku hned i překládal. Qui s'excuse, s'accuse – řečnil Bathcke, - to znamená, že trefená husa zapáchala, pan senátor.⁸³

Thomas po krátkých milostných pletkách s jistou Angličankou jménem Mary Smithová (mimořádně ji věnoval novelu *Gladius Dei* (Meč boží) a po 30 letech si vzpomenu na tento román v knize *Náčrt mého života*)⁸⁴ ve Florencii v roce 1901, při nichž se dokonce mluvilo o zasnubách, několika poblouzněných přátelství s mladíky.⁸⁵ Jedním z nich byl i malíř Paul Ehrenberg, ovšem ta nepředstavovala žádnou životní perspektivu. Po různých přátelstvích s mladými ženami se mladý Thomas Mann cítil již zralý k tomu, aby svatbou stabilizoval buržoazní status, jež na sebe hodlal vzít. Umělecké stvoření, kterým musela Katja v jeho očích být, vhodně zapadalo do jeho životního plánu. V jednom z dopisů, v nichž se Thomas Mann o budoucí manželku Katju ucházel, se hovoří o obrazech a fantazijních postavách a samostatném životě, který vystupuje z obrazových vizí. Popisuje koncertní sál a v něm rodinu Prinsgheimových, kterou se zaujetím a u vytržení sledoval lorňonem. Na vědu byl však poněkud žárlivý, což dal své „budoucí choti“ na srozuměnou.⁸⁶

O literárních začátcích Thomase Manna jsme informováni z dopisů jeho bratru Heinrichovi a jeho lübeckému příteli Ottu Grautoffovi, který se po vyučení knihkupcem přestěhoval do Bavorska jako redaktor-fejetonista *Münchener Neuste Nachrichten* a od roku 1905 žil jako svobodný autor v Paříži. Thomas hovoří v dopisech Grautoffovi o lenivém životě s probdělými nocemi, ospalými dopoledny a prvními pokusy psát. Jeho voluntariát, zprostředkovaný matčíným známým u jedné pojišťovny v Mnichově, trval jen pár měsíců. V roce 1897 zahájil v Římě skutečnou literární činnost, provázenou sebedisciplinou, kterou doporučoval i svému příteli. Do roku 1900 vznikly pozoruhodné povídky, jichž si povšimla literární veřejnost, a hlavně začal psát svůj první román, který se měl stát geniálním dílem tehdy pětadvacetiletého autora. Mezitím se z něj stal soustředěný literární pracovník a zůstal jím po celý život.⁸⁷

A konečně jeho řádky se poprvé dostali do tiskařského stroje. Nováček v literatuře vystupuje ještě pod pseudonymem Paul Thomas, ale tento pseudonym, ve kterém se druhá část jeho křestního jména vydává jednoduše za přízvisko, je taký přehledný, že z něho lze vidět:

⁸³ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 22.

⁸⁴ Tamtéž, s. 100.

⁸⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 70.

⁸⁷ Tamtéž, s. 43.

autor se nechce celkem zřeknout vlastní tvorby a má vážný vztah k svému vytlačenému slovu. Pseudonym potřeboval pravděpodobně proto, aby se vyhnul zbytečným řečem, které by v Lübecku vyvolalo známé jméno Mann.⁸⁸

Když se Thomas Mann vrátil z Itálie (1895-1898) do Mnichova, bývali jeho sestry a 8letý mladší bratr s matkou, která byla hlavou rodiny ne v symbolickém smyslu slova jako později, ale ve skutečnosti v praktickém životě. Rodinné svazky byly ještě dost pevné. V bytě paní senátorové na Herzogstrasse v sousedství mohutných mahagonových skříní a těžké lübecké truhlice stál vycpaný medvěd, který tak dlouho symbolizoval domácí krb Mannů. Matka, pověstná velkosvětská krasavice, měla své mouchy. Z času na čas vzala štětec a korigovala svůj portrét od Baptista Scherera, zavěšený v saloně, aby ně něm vypadala starší, až ho nakonec celkem pokazila. Ráda uspořádávala i večerní recepce pro hrdiny dnů mnichovského uměleckého světa a jednou pořádně vyčistila žaludek majiteli jistého knihkupectví, že nemá ve výloze knihy jejich synů. Thomas byl k takovýmto slabým stránkám marnomyslné matky shovívavý. Na Herzogstrasse býval častějším hostem jako bratr Heinrich, a v tom, že se medvěd později přetahoval právě do Thomasova domu, vidíme určitou zákonitost: ze všech bratrů a sester si nejvíc uvědomoval „povinnosti“ vůči rodině. Mimochodem, když matka zemřela (bylo to roku 1923), o její hrob se staral zase jen on.⁸⁹

Základní problém mladého Thomase Manna bylo přání stát se spisovatelem, a přitom být respektovaným občanem. Literární existence se nesměla jevit jako pokračování úpadku jeho rodiny.⁹⁰

Zároveň si byl vědom toho, že kreativita pochází z velmi neburžoazních, ba přímo pohoršlivých pramenů. Psaní pro něj bylo ospravedlnitelné, jen pokud přinášelo pravé umění. Řešení spočívalo v taktice hovořit o sobě nepřímou a své vnitřní problémy, podněty a rozpory přenést na své postavy. K tomu se musel naučit rozlišovat mezi bezprostředním projevem v deníku a formou přijatelnou pro společnost. Grautoffovi napsal: „Od jisté doby se cítím, jako bys uvolnil, naše prostředky a cesty [...] k uměleckému vyžití, a zatímco jsem dříve potřeboval deník, abych si ulevil jen ve své komůrce, nacházím teď novelistické, pro veřejnost přijatelné

⁸⁸ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 27.

⁸⁹ Tamtéž, s. 78-79.

⁹⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 43.

formy a masky, abych se zbavil své lásky, své nenávisti, svého soucitu, svého pohrdání, své pýchy, svého výsměchu a svých obvinění.“ (21.7.1897)⁹¹

Avšak jaký speciální problém bylo třeba maskovat? Co nemohl nazvat přímo pravým jménem? Že miloval hochy. A možná byl jeho vzor, bratr Heinrich, od nějž se později výrazně distancoval, první z řady obdivovaných chlapců. Co se ho nejnítěrněji dotýkalo, o tom nemohl mluvit, neboť by ho uvrhlo do společenského ústraní; chtěl však být uznávaným umělcem. Musel tedy najít cesty, jak o svých problémech mluvit v šifrách. Nejdůležitější prostředek tohoto úsilí byla ironie, jedna z forem literární přetvářky.⁹²

Když dostal Thomas Mann ze Stockholmu telegram o udělení Nobelové ceny roku 1929, jen podivně vytáhl obočí a zeptal se: „Že by to tentokrát byla pravda?“ Tato otázka i tento výraz tváře v nesporně vrcholném momentě období „světských poct“ jsou zachycené v Klausových vzpomínkách a když se je porovnáme s vlastními výroky Thomase Manna i s předhistorií tohoto vyznamenání, vidíme, že přesně odpovídají emocím, které v něm vyvolala senzační zpráva. Poprvé vzpomínali jeho jméno v souvislosti s touto základnou již roku 1913, když vyšla *Smrt v Benátkách*, hned po tom, jak Nobelovou cenou poctili jeho staršího kolegu a krajana Gerharta Hauptmana (1912). Potom vypukla válka a podobné řeči na dlouhý čas utichli. Ozvali se znovu po vydání *Kouzelného vrchu*. Tisk, odvolávající se na „dobře informované kruhy“, rok co rok oznamoval, že příště cenu za literaturu dostane právě Thomas Mann. Třebaže se našli i takoví, co se nevěděli zdržet předčasných gratulací. Ale tyto předpovědi se splnili až na podzim roku 1929. Mimochodem, cenu mu neudělili za *Kouzelný vrch*, ani za *Smrt v Benátkách*, ani za souborné literární dílo, ale – jak stálo v diplomu, převzatým z rukou švédského krále v jednom z těch prosincových dní, které tak jako kdysi pařížské dny přežil náš hrdina ve znamení zvýšené spotřeby naškrobených košil v Berlíně, v Stockholmu a Kodani – „zejména za román *Buddenbrookovi*, který v posledních letech získal uznání jako jedno z klasických děl současné literatury“. „Jestli mi cenu přiznali jen za *Buddenbrookovi* a už za ně,“ komentoval zanedlouho tuto formulaci, „tak proč jsem ji nedostal už před 25 lety...? Výbor se zřejmě rozhoduje svobodně, přece však ne celkem z vlastní vůle. Cítí, že se nemůže obejít bez souhlasu celého světa, a mám dojem, že po *Buddenbrokových* jsem ještě musel něčeho

⁹¹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 43-44.

⁹² Tamtéž, s. 44.

dosáhnout, než si výbor mohl zabezpečit tento souhlas aspoň v takové míře, v jaké se mu ho dostalo“.⁹³

1.4 Sestra Carla Mannová

V poměrně krátkém a tragickém životě herečky Carly Mannové hrály otázky umění a soukromého života zcela jinou roli než u jejích bratrů. Carla byla mírně excentrická bytost s romantickými sklony, s velkým temperamentem, a ještě větší otevřeností ve vztahu k ostatním lidem než její sourozenci. Symbolem jejího postoje k životu byla hamletovská rekvizita, lebka, kterou měla neustále ve svých zavazadlech. Heinrich Mann použil tuto maličkost ve svém románu *Honba za láskou*, Thomas Mann v *Doktoru Faustovi*. Portrét Carly zdobil v roce 1898 první sbírku novel Thomase Manna. Carla byla po roce 1900 obzvláště blízká svému bratru Heinrichovi.⁹⁴

Carla Augusta Olga Maria Mannová se narodila 23. září 1881 jako čtvrté dítě lübeckého senátora a jeho ženy Julie. Ještě v roce 1896 byla podle svědectví svého bratra Viktora dcerou z lepší společnosti, která četla dívčí romány. Bylo to často omdlévající chudokrevné děvče se sklony k bulimii. Ženy neměly na přelomu 19. a 20. století příliš na výběr: mohli se stát učitelkou, žít jako umělkyně, vdát se, nebo jít do kláštera. Přípravě na manželství sloužil jako v případě matky pobyt v penzionátě. Její sestra Julia strávila rok 1896 v jednom institutu v Karlsruhe. V roce 1898 byla sedmnáctiletá Carla poslána do Lausanne do penzionátu Villamont, odkud si často dopisovala s Heinrichem, které ho oslovovala jako „Liebster Hinz!“.⁹⁵

Z dopisů bratrovi Heinrichovi nevyplývají okolnosti ukončení vztahu k Flechtheimovi; všechny podrobnosti si museli sourozenci sdělit ústně. Díky své sestře poznal Heinrich židovskou osobnost, z jejíhož podnětu vytvořil literární postavu prostou antisemitských klišé, jimž ještě před několika lety podléhal, totiž v novele *Herečka*, kterou napsal krátce po návštěvě Düsseldorfu. Problematický nesnoubenec Carly se později vedle Paula Cassierera stal nejvýznamnějším obchodníkem s uměním v Berlíně 20. let 20. století.⁹⁶

⁹³ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 219-220.

⁹⁴ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 36.

⁹⁵ Tamtéž, s. 36.

⁹⁶ Tamtéž, s. 37.

Honorář za novelu *Herečka* (1500 marek z Vídně) Heinrich věnoval Carle jako peněžitý dar. Jeho velkorysost byla oprávněná, neboť tato publikace byla, jak napsal svému příteli Eversovi v prosinci 1904, nejlepší obchod jeho života. Novela vyšla v jednom vídeňském časopise jako zvláštní tisk a prodalo se jí 10 000 exemplářů.⁹⁷

Carla se otrávil vysokou dávkou cyankáli, které u sebe měla zřejmě již dlouhou dobu. Zemřela v silných bolestech a 2. srpna 1910 byla pochována na Lesním hřbitově v Mnichově. Matka chtěla, aby se syn Heinrich pomstil za její dceru. Dokonce je označila za „hyeny a padouchy“, jelikož ji tak týrali. Heinrich smrt své sestry Carly okamžitě literárně zpracoval. Ve velmi krátkém čase napsal drama *Herečka*, v němž ztvárnil osud své sestry ve světle svých témat a postav. Součástí textu se stalo mimo jiné i řada jejích dopisů.⁹⁸

Již podruhé, po předčasné smrti otce, postihlo rodinu Mannových velké neštěstí. Thomas Mann trpěl zcela egoisticky, ale také s vědomím rodinné sounáležitosti. „To je to nejhorší, co se mi mohlo stát. Díky svému sourozeneckému pocitu solidarity vidím, že s Carliným činem je současně zpochybněna i naše existence, naše ukotvení se rozvolnilo“. Sestra Carla se objevila jako dráždivá a prostořeká Clarissa v Thomasově hudebním románě o *Doktoru Faustovi*.⁹⁹

1.5 Manželka Katja Mannová

Thomas Mann si své budoucí chotě všiml, když jela bez jízdenky v mnichovské tramvaji a vehementně se bránila kontrole. Svatbou se spisovatelem získala Katja Mannová rozená Pringsheimová lístek na mimořádný osud, který ona sama, zdá se, příliš ovlivnit nemohla. Ve století ženské emancipace se dobrovolně podrobila závislosti, která v této podobě existovala zřejmě jen „ve své době“. Přijala postavení manželky velkého spisovatele. Katja Mannová byla zřejmě nejdokonalejším ztělesněním této zvláštní role, v níž dala své ctnosti a schopnosti do služeb svého muže, svých šesti dětí, svých vnoučat a věhlasu „Mannových“. Přesto se stala nezaměnitelnou osobností.¹⁰⁰

⁹⁷ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 38.

⁹⁸ Tamtéž, s. 40.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 68.

Jako významný příklad židovské rodinné historie v Německu lze vylíčit osud rodiny Pringsheimových. Tvořili rozvětvenou dynastii průmyslníků a vědců, která pocházela z Horního Slezska, avšak se brzy rozšířila po celém Německu. Původně podnikali v pivovarnictví, avšak v 19. století přestoupili na perspektivnější průmyslová odvětví a po hospodářské stránce byli velmi úspěšní. Řada členů rodiny se blýskla v přírodních vědách včetně otce Katji. V průběhu úspěšného tažení se pozvolna vytrácela židovská tradice a způsob života a mnozí Pringsheimové se nechali pokřtít jako protestanté.¹⁰¹

Samotná Katja vzpomíná na své mládí takto: „Můj otec byl profesorem matematiky na univerzitě v Mnichově a moje matka byla velice krásná paní. Já jsem byla vlastně docela nečekaný přídavek. Rodiče bývali s mými třemi staršími bratry přes léto u Starnberského jezera. Najali si tam malý domek ve Feldafingu. Tatínek odjížděl dvakrát až třikrát týdně do Mnichova přednášet, kde byl soukromým docentem a zase se vracel.¹⁰²

„Maminka čekala čtvrté dítě, a když se potom narodilo, ještě ke všemu předčasně, byly to děti dvě, můj bratr Klaus – dvojče (po něm byl později pojmenován i Katjin první syn) a docela neočekávaně já. Nikdo tam nebyl než žena hospodáře a nebyl ani telefon. Tu řekla: Jezuskote! Vždyť jde ještě jedno “ To jsem byla pak já! Když tatínek přišel ten den domů, uvítala ho hospodyně celá rozčilená. Pane doktore! Tatínka div neranila mrtvice.“¹⁰³

„To byl začátek a potom jsem vyrůstala. Zpočátku mi byl můj bratr Klaus přirozeně blízký, protože jsme všechno dělali společně. První tři roky jsme měli soukromé vyučování doma. Nevím proč. Snad jsem byla moc slaboučká, a proto jsme neměli chodit do školy. Jinak se ovšem chodilo do obecné školy. K nám chodil každý den na hodinu učitel, pan Schülein. U něho jsme absolvovali bratr a já celé základní vyučování až do devíti let. Potom udělal Klaus přijímací zkoušku na gymnázia a já jsem osaměla. Maminka nebo i babička, maminčina matka, která byla jak známo bojovnice za ženská práva, dostaly nápad, že i já mám studovat na gymnáziu.“¹⁰⁴

¹⁰¹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 63.

¹⁰² *Světová literatura: revue zahraničních literatur*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1986/Ročník 31/Číslo 1, s. 199.

¹⁰³ Tamtéž.

STROHMEYR, Armin: *Dichterkinder: Liebe, Verrat und Drama - der Kreis um Klaus und Erika Mann: mit 18 Schwarz-Weiß-Abbildungen*. München 2020, s. 22.

¹⁰⁴ *Světová literatura: revue zahraničních literatur*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1986/Ročník 31/Číslo 1, s. 199.

Tehdy v Mnichově nebylo dívčí gymnázium a samozřejmě ani koedukační školy jako dnes; proto měla Katja soukromé vyučování u různých gymnaziálních profesorů, kteří se střídali. První tři roky až do tercie ji ještě učil student, který k nim chodil, aby dohlížel na její 4 bratry při psaní úloh předmětům, které se probírají až do kvarty nebo kvinty; to byla pro ni maličkost. Poté měla gymnazijní profesory. Každý přicházel asi na dvě hodiny v týdnu; jeden pro klasické jazyky, jeden pro matematiku a jeden pro němčinu a dějepis. To všechno bylo pro mladou studentku snadné a nemívala potíže s učením. Šlo to velmi rychle. Když je člověk sám, učí se velmi rychle. Ve škole je zapotřebí řídit se vždycky průměrem nebo podprůměrem a já jsem patřila k hornímu průměru.¹⁰⁵

Tak to pokračovalo až Katja měla 17 let. Poté Katja maturovala společně se svým bratrem jako externistka na Vilémově gymnáziu. Zkouška dopadla skvěle a měla pokračovat ve studiu. Vstoupila na univerzitu a poslouchala zejména přírodní vědy. U Roentgena chodila na experimentální fyziku a u otce na matematiku: infinitezimální, integrál a diferenciální počty a teorii funkcí. Osobně se velmi podceňovala, jelikož konstatovala, že neměla pro tyto obory žádné zvláštní nadání.¹⁰⁶

Katja Mannová zapadá do rodinné galerie Mannových tak dokonale, že si ji bez ní ani nedokážeme představit. Přesto se vynoří otázky, zda si ale pro Katharinu Hedwig Pringsheimovou představit i jiný život. Její babička Hedwig Dohmová byla jednou z prvních představitelk ženské emancipace, její vlastní matka byla ve společnosti uznávanou dámou, z jejíchž dopisů bylo patrné literární nadání. Sama Katja patřila k prvním mnichovským studentkám, které dosáhly maturity.¹⁰⁷

Jak vzpomíná: „Snad bych byla dostudovala a složila také zkoušky. Ale byla jsem teprve ve čtvrtém nebo šestém semestru a vdala jsem se, a když jsem byla vdaná, narodilo se mi brzy první dítě a potom vzápětí druhé a velmi brzy přišlo pak i třetí a čtvrté. Se studiem byl konec.“¹⁰⁸

O rozhodnutí Katje vdát se a vzdát studium je toho známo jen málo, dochované dopisy a poznámky vydávají svědectví pouze o jeho pohledu na věc. Katja později řekla, že nebyla přesvědčena, ale Thomas byl „přímo posedlý“ myšlenkou na manželství. Syn Golo Mann

¹⁰⁵ *Světová literatura: revue zahraničních literatur*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1986/Ročník 31/Číslo 1, s. 199.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 69.

¹⁰⁸ *Světová literatura: revue zahraničních literatur*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1986/Ročník 31/Číslo 1, s. 199.

citoval její výrok, že se vdala jen proto, že chtěla mít děti. Pringsheimovi si upjaté způsoby bledého, hubeného, stále bezchybně ustrojeného zetě lehce dobírali, říkali mu „rytmistr s pošramocenými játry“.¹⁰⁹

Po „princezně Katje“ se nežádaly žádné maličkosti: celkově 6 dětí během 14 let, rodičích se vždy „v párech“: Erika, Klaus; Golo, Monika; Elisabeth, Michael; k tomu ještě k tomu 2 nešťastné potraty. Musela mít velkou disciplínu, i když měla po ruce služky, kuchařky, pečovatelky o děti a kdykoli se mohla spolehnout na pomoc své matky. Od roku 1914 bylo kvůli válce stále obtížnější přiměřeně zásobovat rodinu. Syn Golo Mann později napsal o své matce: Matka se tehdy stala „svým způsobem hrdinkou“.¹¹⁰

Thomas Mann se oženil do vyšší roviny, vylepšil sňatkem se svojí ženou svůj status (tím se lišil od bratra Heinricha Manna s jeho ženami). Úspěšný autor na vzestupu se domníval, že je v rodině tchána skutečně vítán. „Jsem křesťan z dobré rodiny, mám zásluhy, které dokážou ocenit právě tito lidé...“ (dopis Heinrichovi 1904).¹¹¹

Na velmi speciální souvislost umění a života si v rodině Pringsheimových/Mannových budeme muset zvyknout. Katja nezásobovala svého chotě jen anekdotami a líčením osob, jak to kdysi dělala její matka pro svoji matku. Dodáváním literárního materiálu, čtením a korekturami se z ní stala literární spolupracovnice, na jejíž úsudek a kritiku romanopisec občas dal. Občas souhlasil i s jejími návrhy na vyškrtnutí některých míst v textu, například když jí jedna pasáž v *Dětském zpěvu*, otcovské hymně na oblíbenou dceru Elisabeth, připadala příliš intimní.¹¹²

Brzy po fázi pochybností následovala kolem roku 1920 další životní etapa Katji Mannové – hněvu na příliš nespoutané děti. Zvláště Erika a Klaus se vyhýbali jakýmkoli pokusům o výchovu. Ostatní děti nebyly tak vzdorovité, ale bylo s nimi neméně starostí. Brzy následovala epocha exilu, a nakonec návrat do Evropy a pokaždé musela Katja Mannová nacházet svoji novou roli a stávat se architektkou rodinného osudu.¹¹³

Katja Mannová zasvětila svůj život výhradně rodině a dílu svého muže. Její přísnost se nedala přehlédnout, často ji projevovala; ale jak jinak tomu za daných okolností, které ji občas

¹⁰⁹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 72.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 73.

¹¹¹ Tamtéž, s. 72.

¹¹² Tamtéž, s. 75.

¹¹³ Tamtéž.

přetěžovaly, mohlo být? Pracovala jako sekretářka, která převzala většinu nesmírně rozsáhlé korespondence, ať již diktované, nebo volně koncipované (podle heslovitého návodu manžela). Často byla jeho manažerkou, když šlo o termíny rozhovorů nebo o honoráře za přednášky. Když byly děti větší, musela navíc tu a tam zasahovat, utěšovat, radit. Všichni věděli, že je na ni spoleh. Žádné z dětí Thomase a Katji Mannových bohužel však nenapodobilo životní model svých rodičů.¹¹⁴

Společenský život se tomu, na jaký byla paní Katja zvyklá z domu rodičů, přinejmenším vyrovná. Na čaj občas přichází Hauptmann nebo Wedekind, Hofmannsthal nebo Hesse, André Gide, Bruno Frank nebo Ernst Bertram, Gustav Mahler nebo Wilhelm Furtwängler a neřídka také švagr, bratr po levici, Heinrich Mann. Na koncert se jezdí společně se sousedem, generálním ředitelem Brunem Walterem ve dvorní ekvipáži s kočím v modré livreji a se stejně olivrejovaným sluhou.¹¹⁵

Když si chce mladý pár v roce 1908 postavit venkovský dům v lázních Bad Tölz je vydavatel Samuel Fischer požádán o zálohu 3 000 marek; tu okamžitě poskytne, a to s dodatkem, že jde nejspíš o přepsání, neboť jistě bylo míněno 30 000 marek. Až do roku 1917, kdy rodiče prodali Tölzhaus za válečné dluhopisy, tak zde Mannovi trávili každé léto, někdy i zasněženou zimu.¹¹⁶

Život Katji Mannové je celkově vzato smířlivým příběhem. Jejím oblíbeným pamlskem byly ostatně jemně hořké kočičí jazýčky. Na její komodě byla vždy jedna krabička v pohotovosti. Suchý humor a sebeironii prokazovala téměř v každé životní situaci, i ve vysokém věku. V polovině 70. let potkala Katja v jednom velkém curyšském obchodním domě vdovu lékaře, který ji na klinice Hirslanden operoval. Když byl tázaná na svůj věk, Katja, které již bylo přes 90 let, jej sdělila a dodala: „Jestli se dožiju stovky, tak umřu smíchy“. Ovšem zemřela v 97 letech. S ohledem na to, jak velké nároky na ni život kladl, to bylo opravdu k smíchu, ale bylo to také obdivuhodné.¹¹⁷

Všechny děti Mannových chodily zpočátku do privátních škol. Katja by byla raději chlapec než děvče, prohlásila později. Katja a Thomas Mannovi žádné výchovné zásady neměli

¹¹⁴ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 75.

¹¹⁵ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 232.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 231-232.

LÜHE, Irmela von der: *Erika Mann: eine Lebensgeschichte*. Reinbek bei Hamburg 2009, s. 21.

¹¹⁷ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 69.

(pečovatelky o děti však byly v domě neustále). Otec se domníval, že výchova dělá atmosféru. Se svojí ženou se prý před dětmi nikdy nehádal. Svoji špatnou náladu přesto dávala rodině znát, zvláště v letech nepohodlí po roce 1914.¹¹⁸

V říjnu 1905 byly zasnuby a po 4 měsících, v únoru 1905 se oženil s Katjou Pringsheimovou. Lékaři Katji doporučili, aby zatím neměla děti. Věci se však vyvinuly jinak. V listopadu 1905 se narodila Erika, o rok později Klaus, Golo a Monika v letech 1909 a 1910 a nakonec Elisabeth a Michael roku 1918 a 1919. Od roku 1905 do roku 1919 se jim narodilo 6 dětí a Thomas Mann zemřel po završení 50 roků v tomto manželství.¹¹⁹

Díky dětem vznikl zcela zvláštní rodinný žargon s vlastními slovními kreacemi, zbytky jazyka malých dětí; „üsis“ znamenalo nešikovný, dojemný, roztomilý, sympatický; „wuffig“ bylo slovo pro chladný, blazovaný, agresivní, náročný. Občas o sobě mluvili jako o „amazing family“.¹²⁰

Thomas Mann napsal své dceři Erice k 20. narozeninám, že přišla na svět v důsledku bezbřehé lehkomyšlnosti, ale něco takového že už se nebude opakovat. A Erika začínala dopisy pro něj slovy: „Prosím tě, řekni své ženě, že...“ Svoji matku oslovovala: „Milá paní Pokladová“ nebo „Má pokladko“. Mannovi si utahovali ze známých a návštěvníků, napodobovali jejich mánie a manýry, vysmívali se málo ceněným autorům, otcovým kolegům. Mnohé fráze hostů přešly do rodinného žargonu. Děti sousední rodiny Hallgartenovy říkaly svým rodičům Mulo a Pilo. Podle tohoto vzoru se u Mannových zavedla žertovná jména Mielein i Pielein. S oběma syny Hallgarteových navštěvovali Erika a Klaus nejdříve soukromou školu u Maxvorstadtu. Se školou si však starosti nedělali, byli považováni za „nebezpečí pro vzdělávací ústav“. Reformní pedagogikou v Hochwaldhausen se brzy cítili nedostatečně motivováni. Erika složila maturitu v Mnichově v roce 1924, její mizerné vysvědčení viselo později zarámované v jejím pokoji jako známka triumfu nad nepřátelskými mocnostmi. Klaus navštěvoval ještě jeden rok Odenwaldschule, kde mimo jiné prožil milostné vzplanutí k jiným chlapcům.¹²¹

Katja Mannová napsala v roce 1974 knihu s názvem *Mé nenapsané memoáry*. Publikaci vydala totiž na naléhání svých dětí a přátel v roce svých 90. narozenin jako dárek blízkým i vzdáleným příznivcům své „Nenapsané memoáry“. Autorkou knihy je Katharina Mannová,

¹¹⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 106. a 227.

¹¹⁹ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 118.

LÜHE, Irmela von der: *Erika Mann: eine Lebensgeschichte*. Reinbek bei Hamburg 2009, s. 19.

¹²⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 106.

¹²¹ Tamtéž.

v rodině, v kruhu přátel i v literárním světě známá pod jménem Katja, vdova po spisovateli Thomasu Mannovi, která zemřela v Kilchbergu na Curyšském jezeru ve věku 97 let (1883-1980).¹²²

Ohlas, který tyto paměti celoživotní družky Thomase Manna vyvolaly, byl po zásluze veliký a zasáhl všechny země, kde je známo spisovatelovo dílo. Po zásluze proto, že zde nejde jen o zajímavé vzpomínky, ale i o zasvěcený, věcný a kritický pohled ženy, která prožila život nejen neobyčejně dlouhý, ale také neobyčejně bohatý, naplněný radostmi i starostmi manželskými a mateřskými, život zahrnující události z konce 19. století a ze čtyř pětina 20. století, otevřený stovkám osudů příbuzných přátel a známých a poznamenaný dvěma světovými válkami.¹²³

1.6 Bratr Viktor Mann

V prvních poválečných letech se museli Němci spokojit s Mannem – náhradníkem, jehož existenci vzala veřejnost s úžasem na vědomí. Viktor Mann, který zůstal v roce 1933 v Mnichově, nejmladší z lübeckých sourozenců, svoji rodinu na krátkou dobu ve staré vlasti zastupoval.¹²⁴ Viktor nazýval bratra Thomase Ommo a Heinricha Heini.¹²⁵

Od počátku exilu mezi třemi bratry neexistoval žádný kontakt. Viktor vedl v Mnichově v době třetí říše nerušený, klidný, „normální“ život, i když ne tak předvídatelný jako postava Zeitbloma v románu Thomase Manna *Doktor Faustus*. Viktor získal solidní vzdělání jako diplomovaný agronom a pracoval jako zemědělský expert (kreditní bankovníctví atd.) u Zemského úřadu pro mlékárenství a později v Bavorské obchodní bance. V obou světových válkách byl voják, za národně socialistického režimu byl dokonce členem strany, příslušník národně socialistického motorizovaného sboru (Kraftwagenkorps) a gruppenführer pracovní fronty. Po válce ho ze všech funkcí propustili, zřejmě i na krátký čas zatkli, jelikož údajně týral Francouze na nucených pracích. Erika Mannová strýce v rozbombardovaném Mnichově navštívila a poněkud zlomyslně o tom rodinu zpravila. Korespondence mezi Los Angeles a Mnichovem započala v říjnu 1945. Rodina zasílala Viktorovi balíčky CARE Package (balíčky

¹²² *Světová literatura: revue zahraničních literatur*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1986/Ročník 31/Číslo 1, s. 195.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 197.

¹²⁵ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 79 a 191.

péče) a na jeho chování v nacionálně socialistické éře se ho nikdo neptal. Patřil k osobám, které se pokoušely působit na Heinrichovo rozhodnutí pro přesídlení do sovětské zóny, a v této záležitosti mu radil.¹²⁶

V jižním Německu objevili Viktorovo umění přednášet. Hlavně ve francouzské okupační zóně byl oficiálními místy velmi často zván na přednášky a o své rodině směl mluvit i v rozhlase. Měl velký úspěch, poněvadž byl pravděpodobně skvělý řečník. Viktor po částech zpracovával svůj pohled na rodinný příběh. V roce 1949 vyšel jeho manuskript s exklamativním titulem *Bylo nás pět!* Na to se tehdy málem zapomnělo. Na svoji příslušnost k rodině nejspíš zapomněl i on sám, a možná ji i zapíral.¹²⁷

Jeho kniha je cenným příspěvkem k dějinám rodiny Mannových, obzvlášť co se týče raného období a matčina života. Viktor se přitom ukázal jako talentovaný vypravěč vyznačující se zcela jinou životní zkušeností a realističtějším pohledem na běžný život než ostatní Mannové, ať už jako pouliční rváč ve Schwabingu, jako student a člen buršáckého sdružení, který se účastnil studentských soubojů, jako odborník v zemědělství a úvěrnictví nebo právě jako voják.¹²⁸

Samotná kniha obsahuje bohužel mnoho chyb a nepřesností. V mnohém ohledu jsou jeho zprávy velmi vágní; jména uvádí jen zřídka, mnohé životní situace jsou jen naznačeny. O období nacionálního socialismu pojednává jen krajně stručně, což mohlo být zapříčiněno nedostatkem času pro rozpracování.¹²⁹

Mezi Viktorem a bratry byl velký věkový odstup (narozen byl až v roce 1890). Pro něj byli téměř z jiné generace, chápal je spíše jako vzdálené strýce. Byl bezdětný a Thomas Mann byl přesvědčen, že Viktor měl mnoho milostných afér. Politicky smýšlel Viktor zcela jinak než bratři, byl dokonce mnohem silněji nacionalisticky zaměřen než v té době Thomas. Trval na tom, že jsou Němci nepolitičtí a na válečných polích bojovali hrdinsky. Porážku z první světové podle něj způsobil hlad a nepřátelské ideje. Samotný Viktor pomáhal zásobovat v roce 1919 Mnichov mlékem, a pohyboval se se kvůli tomu mezi frontovými liniemi občanské války. Také

¹²⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 197.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Tamtéž, s. 198.

Viktor měl literární ambice, jelikož spolu s bratrem Thomase pracoval na projektu němeého filmu *Tristan a Isolda*, ale práce se nedostala dál než po první návrhy.¹³⁰

1.7 Děti Erika a Klaus

Erika se narodila 9. listopadu 1905, pokřtěná byla Erika Julia Hedwig a Klaus se narodil 18. listopadu 1906, pokřtěn byl Klaus Heinrich Thomas. Kvůli rytmu se obvykle uvádějí v pořadí Klaus a Erika. Přednost se nedá dojednat. Klaus byl nadaný spisovatel a esejista, průměrný herec a angažovaný redaktor; Erika byla nadaná herečka, umělkyně přednesu, dandyovsky se předváděla, ale byla také okouzující fejetonistka, bojovná esejistka, a nadto pozoruhodná autorka knih pro děti.¹³¹

Teprve v důsledku jejich veřejných aktivit se „Mannovi“ stali společenskou a politickou veličinou, onou „podivuhodnou rodinou“, která byla obdivována v cizině, a všichni pohromadě se měli stát předmětem knih, což Klaus již brzy začal uskutečňovat (deník, 3.7. 1936).¹³²

Jestliže „děti Mannových“ vztáhneme pouze na lübeckou linii, vytratí se přitom, že Erika, Klaus, Golo, Monika, Elisabeth a Michael byli též vnuky a pravnučky Pringsheimových a Dohmových. Tím se nepoukazuje na „židovský původ“, nýbrž na společenský a kulturní status, nemateriální a psychologické dědictví. V jejich sebepoznání nehraje židovský prvek žádnou roli, není to klíč k osobnostem, k jejich označení za židovské, ať už by to bylo myšleno jako odhalení (v případě národoveckých kritiků), nebo dobromyslnost (u pozdějších filosemitů).¹³³

S Erikou a Klausem započalo v rodinné historii nové období, a to tím spíše že rozšířili internacionální rádius rodiny již dlouho před exilem. Klaus odešel do ciziny již ve svých 19 letech. Navštěvoval autory, kteří ho zajímali. O Francii nemusel fantazírovat jako jeho otec nebo strýc, prostě se rozjel do Paříže a seznámil se s Andrém Gidem, Jeanem Cocteauem a René Crevelem. Kontaktu se slavnými lidmi si přivykl již v otcově rodině. Francouzští známí posílili a potvrdili jeho homosexuální sklony a dodali mu odvahy, aby o nich psal otevřeně. Rodiče jeho vývoji nebránili, a když psal, nemusel proto hledat žádné masky, nýbrž mohl nové

¹³⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 197-198.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Tamtéž.

¹³³ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 105.

pravdy popisovat bez obalu, ale nevtíravě. Otevřeně žitá homosexualita ovšem ani Klausův život, ani jeho literární práci nestabilizovala. Pro otce byl „problémový oblíbenec“, abychom použili Jákobova slova pro Josefa.¹³⁴

Eriku spasila otcova nabídka, aby se stala jeho spolupracovnicí (on tomu říkal dcera-adjutantka). Než začneme o tomto rozhodnutí pochybovat, musíme si uvědomit pozitivní úmysl otce, který jí ostatně platil honorář. Činnost ve prospěch jeho díla ji zachránila před pádem, ale současně posílila její závislost. Tuto perspektivu Klaus neměl. Od roku 1948 byla Erika výkonnou ředitelkou firmy Mann.¹³⁵

2. Exil

Zvláštnost Thomase a Heinricha Mannových nespočívala v jejich v původu nebo jménu, nýbrž jejich zkušenost v exilu. Ve chvíli, kdy jim bylo odebráno občanství se naskytlá otázka, zda a do jaké míry rodina Mannových „patřila k Německu“ nebo byla pro Německo reprezentativní. Mannovi, kteří byli tak hluboce zakořeněni v německých tradicích, se museli zachránit útekem ze své země – také proto, aby z této země zachránili něco podstatného. Byla to jejich historická mise a jejich kříž. Museli se postavit proti vlastní zemi, přát si její porážku a poté se vypořádávat s pocitem viny a špatným svědomím dodatečnými nenávislnými reakcemi.¹³⁶

Pochopitelně bratři Mannové nebyli jedinými význačnými emigranty, mezi známá literární jména lze zařadit například autory jako: Bertolt Brecht (1898–1956), Kurt Tucholsky (1890–1935), Anna Seghers (1900–1983) Lion Feuchtwanger (1884–1958). Tématy exilové literatury se staly touha po domově, odpor vůči nacistickému Německu, objasnění (osvěta) o národním socialismu v Německu. Exilová literatura vznikla v cizině na základě politického a duchovního pronásledování od nacistického režimu, dále exilová literatura povstala jako vzdor vůči národnímu socialismu a je zde ražen antifašistický obsah. Tématy jsou obvykle stesk po domově, ztráta vlastní kultury, existenciální problémy, jakož i objasnění života uvnitř národně sociálního Německa.

¹³⁴ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 107-108.

¹³⁵ Tamtéž, s. 122.

¹³⁶ Tamtéž, s. 126.

2.1 Heinrich Mann

Heinrich Mann odcestoval koncem února 1932 na svoji každoroční zimní dovolenou do Nizzy (Nice). O rok později přišel do města znovu, ale tentokrát jako uprchlík. Asi 10 let předtím jeho platonická láska k Francii proměnila v reálnou zkušenost; nyní se bývalá vysněná země stala jeho útočištěm. Pobyt zde měl trvat 7 let, než za dramatických okolností uprchl do svého druhého exilu, do USA, v doprovodu své nové družky, která ho na Francouzskou riviéru (Côte d'Azur) následovala. Žádný z nich už se neměl do Německa vrátit.¹³⁷

Exil ve Francii mohl Heinrichu Mannovi málem připadat jako báječná doba, kdyby nebylo znepokojivého pohledu na poměry ve staré vlasti. V Nizze se jako vždy cítil dobře. Německo nikdy nepohřešoval, napsal později. Domy, v nichž bydlel, jsou dodnes zachovány; v čísle 11 ulici du Congrès se dnes pyšní pamětní tabulí; také 121 Promenades des Anglais, ještě stojí stejně jako dům 18 na rue Rossini. Pouze dům číslo 2 v rue Alphonse Karr, kde si s Nelly najal v roce 1938 prostorný byt a zařídil jej vlastním nábytkem, byl po válce nahrazen novostavbou.¹³⁸

Nelly Krögerová prožívala těžké období, byla závislá na alkoholu a prodělala několik odvykacích kúr. Důsledkem toho byly krize ve vztahu a pokusy o sebevraždu. Brzy po vypuknutí války v září 1939 se Heinrich Mann se svojí družkou na radnici v Nizze oženil, a ona tím získala československý pas. Heinrich Mann složil v roce 1936 na konzulátu v Marseille přísahu jako státní občan Československé republiky a zůstal jim až do své smrti.¹³⁹

Jeho finanční situace byla ve francouzském exilu velmi dobrá – díky čilé publicistické činnosti. Z Nizzy poukázal větší sumy do Prahy své ženě Mimi, s níž se rozvedl, a své dceři Leonii. V létě 1935 ho Leonie navštívila. Byla šťastná pouze tehdy, když mohla veřejně vystupovat jako tanečnice, jednou i během návštěvy Heinricha Manna v Praze. Umělecká kariéra jí byla zapovězena stejně jako její matce. Ke všemu se ještě Leonie zapletla s jedním sňatkovým podvodníkem, který s částí jejího věna zmizel do USA, a tam se dokonce gaunersky pokoušel o štěstí u „strýce“ Thomase Manna.¹⁴⁰

¹³⁷ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 127.

¹³⁸ Tamtéž, s. 141.

¹³⁹ Tamtéž, s. 142.

¹⁴⁰ Tamtéž.

V roce 1938 odjely Mimi a Leonie do Ruska na léčebnou kúru, kterou jim zprostředkoval Heinrich. Bylo to vlastně míněno jako šance dostat se mimo nebezpečné evropské zóny. Ale ženám se tam nelíbilo, což nedokázal Heinrich pochopit, neboť již dávno se stal bezvýhradně příznivcem Sovětského svazu. Tak se tedy vrátily do Prahy; když Němci v březnu 1939 obsadili Československo, ocitly se v pasti a měly před sebou dlouhou strastiplnou cestu, která skončila teprve osvobozením jejich země.¹⁴¹

Roky francouzského exilu byly politicky neaktivnějším obdobím Heinricha Manna. Nespokojil se s projevy a články, angažoval se v ýborech a fórech, byl vůdčí silou v literárním odboji. Na podzim 1934 se dal přesvědčit Johannes R. Becherem k úzké spolupráci s komunisty, kteří mu před rokem 1933 ošklivě nadávali, nejvíce právě Becher.¹⁴²

Když šlo o vytvoření lidové fronty v exilu, aby bylo možno shromáždit německé politické exilové síly, angažoval se Heinrich Mann v přední linii. Přitom se jevil jako stranický spřízněnc komunistů, aniž by ke straně náležel. Současně obdržel od Sovětského svazu vysoké tantiémy za své knihy, ovšem mnohé z nich ještě vůbec nebyly vydány v ruštině. Na pozvání do Moskvy Heinrich Mann nikdy nepřítakal. Zato se překonával v pochvalných tirádách na politické poměry v Sovětském svazu.¹⁴³

Heinrich našel novou vysněnou zemi podobně jako v dřívějších letech Francii; o tamějším režimu věděl jen to, co mu sdělili propagandisté nebo příznivci strany. Také o německém lidovém odporu mu předstírali věci, kterým ochotně věřil. Jeho osobní odvaha byla ve zvláštním poměru k naivitě jeho posuzování situace. Teror a politické procesy, kterým padlo za obět i mnoho německých emigrantů, ze své mysli neustále vytěsňoval. Nedokázal rozlišovat mezi strategickým partnerstvím s určitým státem a uznáním systému etablovaného v tomto státě. Politické sňatky kvůli pasu povznášel na úroveň sňatků z lásky.¹⁴⁴

Výbor, který měl připravovat budoucí lidovou frontu, zasedal v noblesním pařížském hotelu Lutetia; Heinrich Mann byl jeho mluvčím. Všechny kongresy a publikace však vyšly naprázdno, protože komunisté chtěli získat všechny síly jen pro sebe a ovládat je. V roce 1939 když se Stalin spojil s Hitlerem, byl antifašistický boj zastaven. Po začátku války se komunisté v souladu s povely z Moskvy tvářili pacifisticky. Platná byla vždy jen vytyčená linie;

¹⁴¹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 142.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž, s. 142-143.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 143.

sympatizanti byli považováni za blázny; kritikové a odpadlíci z vlastních řad nebo nevítaní svědkové a zastánci již překonané linie byli likvidováni, s oblibou také pomocí zrady, kvůli níž padli do rukou gestapa, aby pak ještě posloužili jako mučedníci. Zrádné charakterové rysy svých nových spojenců Heinrich Mann stejně jako Lion Feuchtwanger nikdy nepochopil nebo je nechtěl pochopit.¹⁴⁵

Byla to jedna z dalších temných kapitol v rovině politického smýšlení Heinricha Manna. Přesto byly roky strávené ve Francii ze subjektivního hlediska dobré; bojoval proti národně socialistické diktatuře, jeho obživa byla zajištěna, jeho knihy vycházely v exilovém nakladatelství Emanuela Querida v Amsterdamu. Praktikoval tak podobně jako již kolem roku 1914 znovu jednotu ducha a činu. Jeho literární tvůrčí síly se navzdory politickému působení v Paříži, Bruselu nebo Ženevě vzepjaly novým k výkonům.¹⁴⁶

Není vyloučeno, že léta prožitá ve francouzské emigraci byla v životě Heinricha Manna těmi nešťastnějšími. Do politického boje, jehož se účastnil čím dál intenzivněji, si přinesl mnohé přednosti: Ať už v minulosti napsal cokoli, vždy byl statečným a nekompromisním odpůrcem nacionálního socialismu, měl autoritu, levice ve Francii si ho vážila, a navíc nebyl spojován s žádnou politickou stranou. Není tedy divu, že všechny organizace a instituce exilu se chtěly zdobit jeho jménem a všechny noviny i časopisy se snažily publikovat jeho příspěvky.¹⁴⁷

Zveřejnil v té době kolem 300 článků, projevů a provolání. Až na několik výjimek v nich nelze zaznamenat žádnou ctižádost – stylistickou nebo myšlenkovou. Jenže na tom tehdy zřejmě nezáleželo. Pro Ludwiga Marcuseho spočívala hlavní zásluha Heinricha Manna v oné době v tom, že světu demonstroval: „Tady je někdo, kdo se nevzdává“.¹⁴⁸

Přes svoji silnou vazbu na Francii neobdržel Heinrich Mann nikdy francouzskou státní příslušnost. Možná by se s francouzským pasem cítil v době počátku války příliš jistě a neuprchl by. Policejní úřady však kontrolovaly jeho aktivity a založily na něj svazek.¹⁴⁹

Když byli němečtí emigranti při vypuknutí války internováni bez ohledu na svůj status jako „nepřátelští cizinci“, byl již nad stanovenou hranicí. Pronájem bytu v Nizze jim byl

¹⁴⁵ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 143.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 158.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 144.

vypovězen. Heinrich a Nelly Mannovi se vydali do Marseille, kde se mezitím tísnily tisíce uprchlíků z mnoha zemí. V roce 1933 nebyl problém dostat se do Francie, ale od počátku války již bylo třeba získat vízum k vycestování. Lodě francouzských přístavů již do zámoří téměř nevyjížděly. Zůstávala tedy pouze cesta po souši přes Španělsko do Lisabonu.¹⁵⁰

V USA byl v červnu 1940 založen pomocný výbor, který se měl starat o vycestování umělců a intelektuálů z obsazené Francie. Jako zástupce byl vyslán mladý novinář Varian Fary, který z Marseille zbudoval soukromou organizaci pro pomoc uprchlíkům. Právě nebo zfalšované dokumenty pomohly stovkám ohrožených k útěku. Kdo neměl žádné dokumenty; musel se dostat přes zelenou hranici do Španělska. Španělští pohraničníci se i v novém Francově režimu projeví překvapivě velkoryse. V případě nouze pomohlo podplácení penězi nebo cigaretami.¹⁵¹

Touto cestou byli ze země vyvedeni Heinrich a Nelly Mannovi a společně s nimi i manželé Werfelovi; také syn bratra Thomase Golo Mann, který byl na krátkou dobu ve Francii internován, patřil k malé skupině, která 13. září 1940 unikla z pasti. Po krátkém čekání v Lisabonu byla přistavena loď, s níž uprchlíci v polovině října připluli do New Yorku. Thomas a Katja Mannovi je přijeli přivítat z Princetonu. Americké noviny a rozhlasové stanice podávaly zprávy o příjíždějících prominentech nebo s nimi dělaly interview. Heinrich Mann tesknil po ztracené Francii a své milované Nizze.¹⁵²

2.2 Thomas Mann

Když Katja a Thomas Mannovi 11. února 1933, v den 28. výročí své svatby opouštěli Mnichov s „lehkými zavazadly“, netušili, že to byl počátek jejich exilu. Den předtím měl Thomas Mann v aule univerzity slavnostní projev k 50. výročí úmrtí Richarda Wagnera. Přednáška měla být ještě přednesena v Amsterdamu, Bruselu a Paříži, k čemuž také došlo.¹⁵³

Do exilu odešla Katja Mannová jako partnerka spisovatele kritizujícího režim, nikoli jako Židovka. Její rodiče se dlouho zdráhali emigrovat. Považovali se za německé občany, hluboce zakořeněné v německé kultuře a reprezentující mnichovskou společnost – to vše byla

¹⁵⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 144.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Tamtéž, s. 144-145.

¹⁵³ Tamtéž, s. 129.

pravda. Nacionální socialisté zařadili Hedwig Pringsheimovou, její děti, Katju Mannovou, a tím také děti Mannových, do kategorie „míšenci první třídy“, nebrali je jako Židy – možná proto, že prababičku, již dávnou pokřtěnou Hedwig Dohmovou, nepovažovali za Židovku.¹⁵⁴

Mannův řidič, který byl, jak se později ukázalo, špiclem „hnědého domu“ – tak se nazývalo sídlo fašistické strany – a pravidelně informoval své představené o všem, co se dělo ve vile na Poschingerstrasse, dobromyslně upozornil spisovatele starší děti, že jim – zejména Erika, která jako herečka založila protinacistický kabaret Pfeffermühle – hrozí osud hlavních nepřátel nových mocipánů – vězení. Dříve než Erika a Klaus odešli z města, objednali si telefonický hovor se švýcarským hotelem a dali si zavolat otce. Klaus to popisuje takto: „Museli jsme hovořit opatrně: bylo možné, dokonce i pravděpodobné, že naše hovory jsou odposlouchávány. Proto jsme se vyhnuli přímým narážkám na politickou situaci a hovořili jsme o počasí. Vyhlásili jsme, že v Mnichově i na okolí je hrozné počasí; rodiče by dobře udělali, kdyby se nějaký čas ještě zdrželi ve Švýcarsku. Bohužel, takovéto argumenty na otce nepůsobily... Odvolávali jsme se na situaci v našem domě („Dělá se velký úklid! Je tu všechno vzhůru nohama!“), ale zdá se, že ani to nespravilo na něho dojem. Nechápal a trval na svém: „Nepořádek mi nepřekáží. Chci jít domů. Pozítřku odcházíme“. Ostatně jsme v zoufalství pověděli už rovnou: „Zůstaň ve Švýcarsku! Tu ti hrozí nebezpečí.“ „Tehdy pochopil“.¹⁵⁵

Thomas konstatoval s upokojením 17. června 1933, že mu ve Švýcarsku zůstalo jmění ve výši 200 000 švýcarských franků, což odpovídalo 1 000 000 francouzských franků. Naštěstí poslechl v roce 1929 dobrou radu, aby polovinu Nobelovy ceny, která tehdy obnášela 200 000 říšských marek, uložil ve Švýcarsku. V Německu naproti tomu Mannovi přišli o majetek ve výši 100 000 marek. Zaplatil také velmi vysokou „daň za útěk z říše“.¹⁵⁶

Posléze se 28. srpna 1933 dozvěděli, že SA zabavila vilu v Poschingerstraße včetně 3 aut. Thomas a Katja tam bydleli dlouhých 18 let. V roce 1937 byl dům předán Aktion Lebensborn. V roce 1944 byl tento objekt z poloviny poničen bombou. Teprve až v roce 1957 obdržela odškodnění Katja Mannová jako majitelka domu.¹⁵⁷

Několik měsíců se Thomas s ženou Katjou a mladšími dětmi ustavičně stěhovali z městečka do městečka, z jednoho hotelu či penzionu do druhého, z Arosy do Lenzerheide,

¹⁵⁴ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 72.

¹⁵⁵ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 230.

¹⁵⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 136.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 136.

z Lenzerheide do Lugana, odtud na francouzskou Riviéru, nejprve do Bandolu, potom do Sanary-sur-Mer, až na podzim se usadí na předměstí v Curychu v Küsnachtě. V létě roku 1933 se v Sanary-sur-Mer sešel výkvět německé antifašistické emigrace. Vzpomeňme alespoň nejznámější jména: Feuchtwanger, Brecht, Arnold Zweig...Mimořádně, „usadí se“ není celkem přesný výraz. Když si pronajal v Küsnachtě byt, ještě nevěděl, jestli se dlouho zdrží jednak v tomto bytě a jednak ve Švýcarsku, kde byl život dražší jak v Rakousku – taktéž v německé řečové oblasti; a nyní, když odchodem z Mnichova ztratil ¾ svého majetku, dolehnou na něj materiální starosti rovněž jak v letech inflace. Až když přežije v Küsnachtě na Schiedhaldenstrasse 5 let, vysvitne, že se tam přece jen „usadil“. Pokud jde o jeho majetkové záležitosti, ty jsou nyní rovněž zamotané a pochybné jako jeho občanský status.¹⁵⁸

Na jedné straně ho nezbavili německého občanství, jeho články a knihy v Německu ještě vycházely. Úřady mají zřejmě zájem, aby se vrátil, možná doufají, že se jim ho podaří získat a využít autoritu jeho jména na upevnění vlastní prestiže – vždyť Gerhart Hauptmann nositel Nobelovy ceny z roku 1912 vyvěsil na svém domě zástavu s hákovým křížem – anebo proto, aby zneškodnili světoznámého spisovatele, aby se zbavili v zahraničí mocného spisovatele, aby se s ním zúčtovali třeba i fyzicky. Na mnichovské gestapo předvolají Viktora Manna a žádají ho, aby bratra přesvědčil, že se má vrátit. Viktor odmítl toto poslání s tím, že starší bratr by na jeho radu nedal. Neodvážíme si tvrdit, že výzvy k návratu, které se zjevily v Bertramových listech z roku 1933, když se jeho přátelství s Thomase Mannem vlastně už skončilo, pocházejí ze stejného zlověstného pramene – tento bývalý přítel mohl být ve své nacionalistické zaslepenosti celkem upřímný a konat z vlastní iniciativy a z jeho úst opětovně svědčí o tom, že „nový pořádek“ si sliboval od návratu Thomase Manna nějaké výhody.¹⁵⁹

Na druhé straně celý jeho mnichovský majetek – dům, knihy, nábytek – byl zkonfiskovaný. Přátelům se nějakým fíglem povedlo poslat do Švýcarska na fingoanou adresu jen malou část knihovny, psací stůl a několik nepostradatelných drobností z pracovny. Fíglem se zachránili i rukopisy, mezi nimi i rukopis Josefa: v květnu roku 1933 se Erika tajně vrátila do Mnichova, tajně se dostala do fakticky už zkonfiskovaného domu a odeslala spisy otcovi do jižní Francie. Běžný účet v bance a německé honoráře mu obstarali. Mimořádně, o několik měsíců po jeho odchodu úřady z nějaké příčiny obstarání honorářů dočasně zrušili, a když v říjnu 1933 vyšel v Berlíně první svazek *Josefa – Příběhy Jakubovi*, Fischerovo vydavatelství mu poukázalo příslušný honorář do Švýcarska. Mnichovská finanční správa ho vyzve, aby

¹⁵⁸ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 240.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 240-241.

zaplatil daň, která je pro „utečence z Reichu“ – zaplatí ji, konfiskaci majetku mu i tak nezruší. Vyskytnou se ještě větší kuriozity. Úderníci Hitlera se vozí v autě, které mu ukradli, dopustí se nějakého dopravního přestupku a policie pošle pokutu majitelovi vozidla v Curychu. „Není v tom žádné logiky a smyslu“ vyjádří se v listě z 1. ledna 1934 o takovém konání německých úřadů. „Je to iracionální anebo irracionální, jak bylo nedávno chybně vytlačené v jistých německých novinách. Už si to pletou, už to neumí ani vyslovit.“¹⁶⁰

Velké léto v Sanary se chýlilo ke konci. Nakrátko Mannovi zvažovali, že na pobřeží zůstanou, možná v Nizze, ale nakonec se přece jen rozhodli pro Švýcarsko. Tam si slibovali stabilní poměry a možnost pobytu v zemi, kde se mluvilo německy. Návrat do Německa byl by „nemožný, absurdní, nesmyslný a plný obrovského nebezpečí ztráty svobody a života“. 30. července odjela Erika Mannová do Curychu, kde chtěla najít dům pro rodiče a znovu oživit svůj kabaret *Die Pfeffermühle*.¹⁶¹

2. září obdržel Thomas Mann první číslo časopisu *Die Sammlung* vydávaného v Amsterdamu nakladatelstvím Querido. Klaus Mann opustil Německo 13. března, jeho hlavními opěrnými body byly od nynějška Amsterdam a Paříž, avšak často též zajížděl na Francouzskou Riviéru. V roce 1934 mu bylo odebráno občanství, nejprve obdržel holandský cizinecký pas a roku 1937 československé státní občanství. V létě 1936 odjel na přednáškové turné do USA, v září 1937 již definitivně přesídlil do Nového světa.¹⁶²

Přes veškerou snahu nebyl pas Thomase Manna prodloužen; Katji se naproti tomu podařilo dát prodloužit pasy svých dětí na německém konzulátě v Marseille. Thomas Mann obdržel 9. září 1933 zprávu, že je jeho pas neplatný. Erika byla zmocněna pronajmout dům nabízený v Küsnachtu u Curyšského jezera. Mannovi navázali důležité kontakty s tiskem a kulturními institucemi, jako byla činohra, opera a koncertní síň, našli dobré lékaře a v manželském páru nakladatelů Emmie a Emila Oprechtových přívětivé a zdatné pomocníky.¹⁶³

Rodina Mannů figurovala ve 4 seznamech osob – které hitlerovská vláda zbavila občanství. V prvním, který vyšel už v srpnu 1933, bylo jméno Heinricha, v druhém a třetím

¹⁶⁰ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 241.

¹⁶¹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 137.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Tamtéž.

jména Klause a Eriky. Thomas Mann se dostala mezi formálně vypovězené až téměř 4 roky po odchodu z vlasti, když mu německý pas ztratil platnost.¹⁶⁴

Odebrání občanství Thomasi Mannovi bylo státní záležitostí. O této otázce existovala delší výměna korespondence mezi úřady: bylo do ní zapojeno ministerstvo propagandy, ministerstvo vnitra, ministerstvo zahraničí a Reinhard Heydrich, a navíc velvyslanectví a konzuláty v Paříži, Praze a Curychu. Německý vyslanec v Bernu Ernst von Weizsäcker napsal, že Thomas Mann odpověděl na dosavadní shovívavost německých úřadů posměšnými výroky, provozoval nepřátelskou propagandu a spadá pod paragraf 2 zákona o odebrání občanství ze 14. července 1933. Prohlásil, že nemá pochyb o oprávněnosti zahájení procesu odebrání občanství. Vzhledem k mezinárodnímu věhlasu autora bylo rozhodnuto vyčkat na skončení olympijských her v Berlíně roku 1936. Počátkem prosince však byli Mannovi německého občanství zbaveni.¹⁶⁵

Thomas Mann opustil rodné, nevděčné Německo v únoru 1933, pouhých 10 dnů po nástupu Adolfa Hitlera. Později byl zbaven Hitlerem německého občanství. Bezbranný bezdomovec, vydaný napospas nacistickému Německu, bezpodmínečně potřebuje státní občanství. Zatím se však všude setkal s odmítavým postojem. A najednou přichází pomoc z místa, odkud by ji nikdo nečekal.¹⁶⁶

Jak se to všechno ve zdánlivě zcela nepříznivé situaci zběhlo? Hlavní roli zde sehrála bez jakýchkoliv pochybností město Proseč se svými moudrými a velkorysími představiteli. Zejména to byl starosta Jan Herynek a spolujednatel dílny na jemné ženské prádlo Rudolf Fleischmann. Nelze však pominout ani řadu známých i neznámých lidí, kteří se snažili – bez rozdílu náboženského či politického přesvědčení – pomoci bližnímu, který je v nouzi. I když je to příslušník národa, který vůči ČSR vystupuje se zcela neskrývaným nepřátelstvím a nepochybně se chystá pokořit nás vojensky.¹⁶⁷

O udělení domovského práva Mannovi a jeho rodině nemusel být starosta Jan Herynek dlouho přesvědčován. Horší to bylo s přesvědčováním obecní rady. Sám o tom řekl: „Jednoduché to tenkrát nebylo.“ Mnozí z nás nebyli nadšeni. „Žádost doporučoval ještě náměstek starosty poštovní Kamil Fritz. Někteří radní však měli námitky: Za hranicemi naší

¹⁶⁴ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 239.

¹⁶⁵ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 139-140.

¹⁶⁶ TOŠOVSKÝ, Václav a Marie Rút KŘÍŽKOVÁ: *Moje Proseč a Thomas Mann*. Svitavy 2002, s. 51.

¹⁶⁷ Tamtéž.

země stojí německá armáda.“ A my máme přijmout do naší obce hned dvě německé rodiny? „A což když nám tu zůstanou?“ Děsil se jeden z radních. Starosta debatu ukončil: „Mezi lidmi přece platí humánní důvody, ne? Aby se nedostali nacistům do rukou. Svět by měl o ostudu víc“. Nakonec obecní zastupitelstvo starostův návrh schválilo 12 hlasy ze 16 přítomných.¹⁶⁸

Tak se stal Thomas Mann občanem Proseče. Ve svých vzpomínkách o tom píše: „Jednoho odpoledne seděl u nás člověk z drobného českého města – a nabízel mně jménem tohoto městečka chudých domkářů a výrobců dýmek, městečka vyšivaček prádla a drobných řemeslníků příslib domovského práva, tak nezbytný pro udělení státního občanství. Domovské právo městečka Proseče, pohorské obce na Vysočině mezi Čechami a Moravou. Domovské právo pro mne i Katju, pro Klause, Gola i pro mé nezletilé děti“.¹⁶⁹

Domovské právo udělilo obecní zastupitelstvo v Proseči Thomasu Mannovi, jeho ženě a třem z jeho dětí v srpnu roku 1936, dceři Monice v březnu 1937, jak bylo zapsáno nejenom v obecní, ale i farní kronice. Jeho bratru Heinrichu Mannovi už v srpnu 1935. A československé občanství Thomas Mann obdržel 9. listopadu téhož roku. O deset dní později složil nositel Nobelovy ceny státní občanskou přísahu ČSR. Již 2. prosince 1936 se jméno Thomase Manna objevilo na seznamu osob, které německá říše zbavila německého státního občanství. A Filozofická fakulta Německé univerzity mu oznámila, že cítí po jeho vyobcování nutnost vyškrtnout jej ze seznamu čestných doktorů: „Vaše právo užívat tohoto titulu zaniklo podle čl. VIII. našeho promočního řádu“ – Zde se nabízí srovnání stanoviska vysokých akademických hodnostářů se stanoviskem prostých prosečských občanů. – Své stanovisko k třetí říši a k nacistické kultuře vůbec vyjádřil Thomas Mann v útlé knížce *Odpověď*, která vzbudila pozornost celého kulturního světa. V Praze ji připravil k vydání básník a dramatik Otokar Fischer, překladatel Goethova díla.¹⁷⁰

Za války Gestapo hledalo v obecních zápisech doklady o občanství Mannových. Nenašli je – jednou z prvních starostí po okupaci bylo: všechno spálit. Starosta Jan Herynek byl osmkrát tvrdě vyšetřován na gestapu v Pardubicích, opakovaně byl vyšetřován i Kamil Fritz. Ale nic neprozradili.¹⁷¹

¹⁶⁸ TOŠOVSKÝ, Václav a Marie Rút KŘÍŽKOVÁ: *Moje Proseč a Thomas Mann*. Svitavy 2002, s. 55.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 61.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 56.

Ještě větší senzaci, pokud je to vhodný výraz, když jde o jeho vystoupení spisovatelů v období fašistického teroru, ozbrojených intervencí, koncentračních táborů, vzbudil projev Thomase Manna na zasedání Coopération v Budapešti roku 1936 jednak proto, neboť to byl neohlášený projev a nepřečítala ho jiná osoba podle textu, který autor dopředu poslal, ale přednesl ho on sám, jednak proto, že ani on sám neměl žádný připravený text, znenadání se přihlásil o slovo po anglickém delegátovi, ale především proto, že tón jeho projevu se nápadně lišil od tónu ostatních řečníků ze Západu. Navíc náš hrdina byl na tomto zasedání jediný Němec, zasedání se tentokrát konalo v polofašistické krajině a německý vyslanec v Budapešti byl znepokojený už tím, že místní tisk věnuje příchodu Thomase Manna velkou pozornost. „V maďarské metropoli“, zaznamenal toto svoje vystoupení v pozdějších vzpomínkách, „jsem se donutil přednést na veřejnosti zásadní improvizovaný projev... který téměř netaktně porušil vcelku akademický a vzhledem na přítomnost fašistických delegátů dost opatrný charakter diskuze, za které jsem však byl odměněný několikaminutovými ovacemi maďarského publika a nadšeným objetím českého spisovatele Karla Čapka, kterého srdce dotlouklo, když demokracie opustila jeho vlast.“¹⁷²

A vůbec, jeho tehdejší cesty, na kterých vystupuje s přednáškami a čte ukázky ze svého díla, jsou jen zdánlivě pokračováním pracovního režimu, jednoduchým opakováním, zotročovaného, roky vypěstovaného rytmu. Evropské státy, které nyní navštěvuje – Československo, Švýcarsko, Rakousko – to jsou jednak státy, kde se soustředila většina německé emigrace, a tyto cesty mu pomáhají udržet si vnitřní kontakt se čtenáři a jednak jsou to státy, kde by případně mohl získat nové občanství – i tato starost na něho doléhá, dokud v listopadu 1936 nedostane československý pas. Kromě toho od roku 1934, když se poprvé přeplavil přes Atlantický oceán, rozšířila se zeměpisná oblast jeho cest tak podstatně, že už samo překonávání podobných vzdáleností se neshoduje s pojmy stabilnosti a návyku.¹⁷³

2.3 Americký a švýcarský exil

Evropský příběh Heinricha Manna tím skončil: 10 let v Americe (1940-1950), které pak následovaly, pro něj nebyly šťastným obdobím. Pro Thomase a Katju Mannovy byla naproti tomu léta v americkém exilu dobrými časy. Byli velmi netypičtí emigranti, byli očekáváni,

¹⁷² APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 258.

¹⁷³ Tamtéž, s. 259.

s poctami přijati a bylo o ně dobře postaráno. Mohli usednout do připraveného hnízda, byli povýšeni a v žádném případě nebyli zavlčeni do ciziny jako „Josef.“¹⁷⁴

Sérií cest do Ameriky se Thomas a Katja Mannovi připravovali na změnu kontinentu. V letech 1934, 1935 a 1937 absolvovali po celých Státech amerických úspěšná přednášková turné a totéž se pak opakovalo na jaře 1938. Koncem září 1938 opustili dům v Küssnachtu a přesídlili nadobro do USA, ale i nadále udržovali úzký kontakt s Curychem. Agnes Meyerová se postarala o to, aby Thomas Mann dostal místo hostujícího docenta na princetonové univerzitě. Na tamějším kampusu si pronajali dům 65 ve Stockton street (v rodinném žargonu mu brzy začali říkat „štoki“). Domácí knihovna, a především starý psací stůl z mnichovské „poši“ (Poschingerstraße) následovaly za nimi do nového světa. Jejich sousedem v Princetону byl světoznámý Albert Einstein.¹⁷⁵

Roku 1938 odchod Thomase Manna z Evropy po dvouměsíčních přípravách na stěhování padl přesně na den, když do Hitlerova sídla v Berchtesgadenu zavítal britský ministerský předseda Chamberlain, a do New Yorku přicestoval Thomas Mann právě den před podepsáním Mnichovské dohody. A 29. září vystoupil v Madison Square Garden na mítinku solidarity s Československem, které Západ vydal napospas Hitlerovi, a za ovacích 20 000 publika pověděl: „Pro anglickou vládu je už pozdě, aby zachraňovala mír. Zmeškala jednu příležitost za druhou. Záchrana míru je nyní v rukách národů. Hitler musí padnout – jedině v tom a v ničem jiném je záchrana míru.“¹⁷⁶

V létě 1939 podnikli Thomas a Katja Mannovi cestu po Evropě se zastávkami v Londýně, Noordwijku, Paříži a Stockholmu. V hlavním městě Švédska, kde se měli zúčastnit konference Mezinárodního PEN-klubu, byli překvapeni vypuknutím 2. světové války. V této ne zcela bezpečné situaci odcestovali předčasně přes Londýn zpět do New Yorku.¹⁷⁷

Zostřená mezinárodní situace učinila z Thomase Manna ještě angažovanějšího spisovatele; samotný Thomas se nazýval „putujícím kazatelem demokracie“. V následujících letech napsal více než 300 článků a politických projevů, a kromě toho poskytl řadu rozhovorů. Dále je k tomu potřeba přičíst téměř každoděsíční projevy, které byly prostřednictvím BBC mezi podzimem 1940 a podzimem 1945 vysílány „Německým posluchačům“. Něco takového

¹⁷⁴ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 145.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 289.

¹⁷⁷ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 145-146.

bratr Heinrich ve francouzském exilu nedokázal. Dříve tuto činnost kritizoval Thomas jako aktivismus, ovšem nyní mohl díky své striktní pracovní morálce a disciplíně nerušeně pokračovat. Vrcholem jeho politické přítomnosti bylo v lednu 1941 pozvání pro celou rodinu do Bílého domu k prezidentu Rooseveltovi a prezidentově ženě Eleanor.¹⁷⁸

Katja Mannová se v Princetonu cítila velmi dobře; tamní atmosféra jí zřejmě připomínala dům jejích rodičů, ale její literární choť se poněkud nudil. Táhl ho to spíše k „filmové chásce“ do Los Angeles (toto často citované slovo nebylo myšleno pohrdavě). V létě 1940 odešli Mannovi na tři měsíce na zkušenou do Kalifornie a najali si na tři měsíce dům v Brentwoodu (North Rockingham Avenue 441). Na jaře 1941 se definitivně nastěhovali na pobřeží Pacifiku. Nejprve si najali dům na Amalfi Drive nad Canyonem Santa Monica v bezprostředním sousedství Evy Hermmanové, Aldouse Huxleyho, Bruna Franka, Ludwiga Marcuse, Feuchtwangerových, což málem připomínalo poměry v Sanary. V únoru 1942 se nastěhovali do elegantního moderního domu postaveného výhradně pro ně nad zatáčkou Sunset Boulevardu (San Remo Drive 1550) v severovýchodní části podlouhlého místního úseku Pacific Palisades. Konrad Katzenellenbogen, který zde žil již od roku 1939 a zkrátil si jméno na Kellen, byl zaměstnán jako tajemník a příležitostný řidič a vypomáhal rodině zvyknout si na toto úžasné místo.¹⁷⁹

Stavbu domu finančně velkoryse zajistila Agnes Meyerová. Starala se o svého „chráněnce“ i nadále a dopomohla mu k dobře placenému místu literárního poradce Library of Congress ve Washingtonu DC, což ho zavazovalo pouze k jedné přednášce za rok. Z Los Angeles podnikal Thomas Mann přednáškové cesty po celé zemi a vždy zavítal do San Francisca, Chicaga a New Yorku.¹⁸⁰

Nyní když hovoříme o americkém období jeho života, poukážeme na jeho vnější mezníky – geografické i chronologické. Ze 14 let (1938-1952), které prožil v USA – přesněji z těch 14 let, kdy byly Spojené státy jeho trvalým bydlištěm, neboť od roku 1947 s jedinou výjimkou trávil každé léto v Evropě, připadá na Princeton jen prvních 2,5 roku. Na jaře roku 1941 se Thomas Mann vzdal obtížné profesury v Princetoně (když připravoval „lectures“ pro „boys“ o „art of the novel“ „... největší úsilí“, jak sám přiznává, „bylo třeba vynaložit na to, aby nebyli příliš dobré“) a usadil se v Kalifornii, nedaleko Los Angeles, v Pacific Palisades,

¹⁷⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 146.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Tamtéž.

kde si dal postavit dům a brzy se do něj nastěhoval – poctěný čestným doktorátem 7 amerických univerzit, ale dosud ne americký státní občan. V letech 1941-1944 zastával funkci poradce pro německou literaturu při Knihovně Kongresu – byla to funkce, kterou zřídili zas jen díky vlivným protektorem speciálně pro něj, časově ne velmi náročná a s pravidelným platem. Americké státní občanství dostal až roku 1944, tedy přibližně v polovině období, které prožil v USA.¹⁸¹

Posledních 10 let života Thomase Manna bylo nejpodivnějších a nejrozporupnějších, ale byly to rozhodující roky pro završení a pozdější účinek jeho díla a pro ucelenost jeho biografie. Byla to léta plná konfliktů, ublížení, nedorozumění, vyznačovala se nemocemi, utrpením a špatnou náladou, ale i vůlí vydržet: skončila nesmírnými poctami a úspěchy. On sám měl pocit slavnostního rozvolnění své existence. Zároveň se postupně vytrácela striktní pracovní disciplína a při práci na posledních románech a projevech potřeboval pomoc své dcery Eriky. Jako při každé výzvě se v souladu s jeho morálkou musely všechny úkoly „zvládnout“. Nejtěžší úkol spočíval v nalezení nového místa po dlouhém období exilu.¹⁸²

Životní pout' Thomase Manna skončila ve Švýcarsku, nikoli v Německu, ani ne v Americe a už vůbec ne ve Francii. Švýcarsko jako by neutralizovalo jeho trápení s Německem. Mezi svatební cestou s Katjou v únoru 1905 a jeho smrtí v srpnu 1955 tvořilo konstantní záchytný bod. Ve vzpomínce na exil mnoha předchůdců nazval Thomas Švýcarsko „útočištěm a zemí, v níž končil život německých básníků“ (dopis ze dne 7.5.1951).¹⁸³

Jako emigrant žil Thomas Mann na půdě německého jazyka, který symbolizoval jeho skutečný domov, a přitom nemusel být účasten běžného švýcarského politického života. S ohledem na politické klima se snažil, aby se příliš neexponoval se svými politickými názory. Ve srovnání s jinými evropskými zeměmi skýtalo Švýcarsko, ušetřené války (avšak ne zátěží a hrozeb), obraz continuity, neporušenosti, míru, blahobytu, a to ho činilo přitažlivým pro emigranta, jenž se nyní opět více porozhlížel po německém knižním trhu. Švýcarsko mu dopřávalo klid, kromě toho měl v zemi mnoho přátel a pomocníků. Pro tohoto velmi žádaného a namáhaného autora bylo něčím jako věží ze slonoviny, je-li tato metafora namístě.¹⁸⁴

¹⁸¹ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 290.

¹⁸² FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 199.

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ Tamtéž.

Když Thomas Mann obdržel americké státní občanství a vzdal se československého, domníval se, že dluží tehdejšímu státnímu prezidentu v exilu Edvardu Benešovi podrobný popis na vysvětlenou. V něm mimo jiné psal: „Na návrat do Německa jsem už dávno přestal pomýšlet“. Tato země se mu hluboce zprotivila a odcizila, pokračoval. Svůj způsob německví si uchovává v kosmopolitickém univerzu Ameriky (29.7.1944).¹⁸⁵

Jestliže jeho přesídlení do Ameriky předcházela řada návštěv, aby si na toto druhé útočiště přivykl, pak nyní jezdil opačným směrem: od roku 1947 navštívil spolu s Katjou Švýcarsko každý rok jednou (s výjimkou roku 1948) a od roku 1952 zde již zůstali natrvalo. Do Německa zavítal jen v roce 1949 a v letech 1953, 1954 a 1955. Jiné cesty ho zavedly do Holandska, Francie, Švédska a Itálie.¹⁸⁶

Od první cesty do USA bylo jméno Thomas Mann v americkém životě pojmem. Jeho angličtina zněla poněkud svérázně, avšak neustále se zlepšovala. Za podpory mnoha přátel, ale především svého nakladatele Alfreda Knopfa a Agnes Meyerové se jeho knihy vydávaly ve vysokých nákladech, jeho přednášky a autorská čtení měly po celé zemi velký ohlas. Thomas se těšil neustálé pozornosti v tehdejších médiích, měl přístup do nejvyšších politických sfér a navštívil i prezidenta Franklina Roosevelta. Mannovi si vybudovali dům v Pacific Palisades, možná nejkrásnější a nejpraktičtější, jaký kdy obývali. Náleželi ke kulturní elitě Los Angeles, stýkali se s hudebníky, autory a filmovými hvězdami. Člověk zbavený občanství nemohl v cizí kulturní sféře dosáhnout víc, jeho situace byla přímo pohádková, jestliže pomyslíme na často nepřívětivou a ponižující situaci mnoha jiných emigrantů.¹⁸⁷

V letech 1933 až 1945 emigrovalo do USA zhruba 132 000 německy mluvících emigrantů, kteří byli nuceni opustit svou vlast na základě náboženské či rasové perzekuci. Jen málo z nich byli emigranti z čistě politických důvodů, z nichž nakonec zůstalo v USA politicky aktivních pouze 400 až 500 osob.¹⁸⁸

Jeho kolísavé rozpoložení možná souviselo s poněkud nedostačujícím pocitem domova ve Švýcarsku. Často přenocoval v luxusních hotelech. Jako stálá adresa sloužil v roce 1952 jen dům v zadní části Erlenbachu, poněkud příliš daleko od východního břehu Curyšského jezera.

¹⁸⁵ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 200.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Heike Hungert: *Deutsche Emigranten im Amerikanischen Kalkül – Die Regierung in Washington, Thomas Mann und die Gründung eines Emigrantenkomitees 1943* [online]. ifz-muenchen.de ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1998_2_4_bungert.pdf s.245

Tam se Thomas Mann cítil velmi nedobře. „Nikdy nepřestanu litovat domu v Pacific Palisades a nenávidím tento zde“. (4.7.1953) Dokázal si představit, že se tam vrátí, jestliže se politické poměry v USA změní.¹⁸⁹

Celé měsíce trvalo znervózňující hledání definitivního přístřeší. Zvažovalo se přesídlení k Curyšskému jezeru, do Montreux nebo Vuvey, kde byli Thomas a Katja Mannovi dvakrát na návštěvě na luxusní usedlosti Charlieho Chaplina a jeho velké rodiny. Také tato filmová hvězda se k Americe se znepokojením obrátila zády. Jako o možném bydlišti se mluvilo rovněž o Luganu, Locarnu, Florencii a Římě, zatímco Erika zastávala názor, že být v blízkosti Curychu by bylo praktičtější. Stavba nového domu na pozemku, který by bylo třeba nejprve koupit, by se prodražila, a tak bylo štěstí, že Katja 6. ledna 1954 objevila reprezentativní dům v Kilchbergu na západní straně Curyšského jezera.¹⁹⁰

Poté, co Erika Mannová tuto volbu schválila, bylo rozhodnuto dům koupit a 2. února byla transakce ověřena notářem (kupní cena byla 255 000 franků). Pro Thomase Manna se tak fáze exilu definitivně uzavřela: „Je to bezpochyby důležité datum v těchto zápiscích od roku 1933. Věřím, že děláme správnou a rozumnou věc.“ (28.1.1954). V přechodné fázi až do nastěhování 1. dubna 1954 přenocovali Mannovi v Grandhotelu Dolder nad Curychem. „Ve svých pozdních letech jsem zažil poněkud mnoho putování“, napsal Thomas Mann Hermannu Hessemu 26. března 1954. To teď skončilo. „Hezký dům a moje definitivně poslední adresa“. (Georgesu Motscanovi, 3.2. 1954). Opravdu se jednalo o jeho poslední adresu.¹⁹¹

Popis všedního života Thomase Manna. Jeho dny však, ve Švýcarsku i ve Spojených státech, se neustále podobaly jeden druhému: Pravidelně psával ne víc než dvě nebo tři hodiny, každý den hodně četl (kromě novin téměř výlučně velké romanopisce minulosti), vždy měl čas na procházky a na nikterak krátké koncerty z gramofonových desek (poslouchal převážně skladatele 19. století), vyřizovat obrovskou korespondenci; nikdy nechyběly návštěvy (většinou spíše prominentní hosté nebo alespoň takoví, kteří mohli něco udělat pro jeho dílo); zdravotní komplikace, zejména zažívací potíže zaznamenával stejně pedanticky jako své velice časté psychické krize.¹⁹²

¹⁸⁹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 206.

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 206-207.

¹⁹² REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 88.

Thomas Mann zvolil dobře, jelikož Švýcarsko nebyla žádná provincie, nýbrž mezinárodní centrum. Tak byl přítomen v USA, v mnoha zemích Evropy od Itálie až po Švédsko a jako autor (a příležitostně i osobně) v Německu. To vše by se nemohlo stát, kdyby byl nadobro zůstal v Pacific Palisades. Nemohl by bezprostředně navázat na své předchozí postavení v Německu. Musel pokračovat ve své kosmopolitní existenci, a to mohl v oněch letech jen ze Švýcarska.¹⁹³

3. Dílo

Tato kapitola je zaměřena na dílo bratří Mannových včetně zajímavostí a věcí, které s tím souvisely. Způsobem práce a v pracovní etice při psaní se Thomas výrazně odlišoval od svého bratra Heinricha ve stylu tvorby, který se vyznačoval afektem. V jednom sdělení literárně historické společnosti v Bonnu z roku 1906 zdůvodnil Thomas jeho pomalý způsob produkce. „Nejedná se ani o úzkostlivost, ani o lenost, nýbrž o mimořádně silný pocit zodpovědnosti, který vyžaduje dokonalou svěžest a s nímž po dvou hodinách práce už raději nenapíšete ani jednu důležitou větu. [...] Tak se stává každé místo „místem“, každé adjektivum rozhodnutím a je jasné, že tímto způsobem se nedá produkovat jako na běžícím páse. K jeho způsobu práce patří „zarputilost, umíněnost, pěstování a vlastní podmanění vůle, o níž si lze stěžít učinit představu a která často, v tom se ani nemýlím, napíná nervy až k prasknutí.“¹⁹⁴

3.1 Thomas Mann

Již během prvních prací si Thomas Mann vytvořil životní rytmus, který byl pro jeho produkci důležitý, zvláště když již měl rodinu. K tomuto stylu života patřil striktní denní plán. Dá se přímo mluvit o separátních rovinách života. Existovala zde oblast přísně odpoutaná od vnějších vlivů, dopolední práce u psacího stolu, která se vyznačovala absolutním hájením. Poté došlo na procházku se psem a promyšlení postupu práce. Následoval oběd, příležitostně s hosty, a poté krátká chvíle odpočinku. Odpoledne bylo vyhrazeno na korespondenci nebo návštěvám. Pokud večer nebyli přítomni hosté k povečeření nebo k četbě z díla, hrálo se nebo se naslouchalo hudbě, pokud se ovšem nešlo do divadla, na koncert nebo na operu.¹⁹⁵

¹⁹³ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 276.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 90.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 154.

Už v roce 1973 vyšla korespondence Thomase Manna jeho nakladatelem Bermannem Fischerem, která poskytla rozsáhlý vhled do všedního dne profesionálního spisovatele, připravila i znalcům Thomase Manna jisté překvapení. Ještě ve větší míře to platí o dopisech příteli z mládeži Ottovi Grautoffovi a příznavkyni Idě Boy-Edové, uveřejněných o dva roky později. Všechna tato svědectví přispěla k tomu, že se všeobecně rozšířená představa o měšťanském knížeti básníků a suverénním reprezentantovi německého národa začala hroutit: Jeho postavě vzala nemálo z její klasičnosti. Nakolik však tradiční obraz ztratil na patosu a slavnosti, nakolik současně získal na pravdivosti a prosté lidskosti.¹⁹⁶

Thomas Mann spravoval svoji slávu přímo mistrovsky. Do této činnosti, pro níž nikdy nelitoval času, investoval nekonečně mnoho sil a energie lsti i diplomacie. Jeho četné požitkářsky a skvěle napsané autoportréty a životopisy, vzpomínky a zprávy demonstrují umění rafinované sebe prezentace na nejvyšší úrovni. Také v tomto ohledu byl nanejvýš úspěšný: Neboť obraz, který lidé o Thomasi Mannovi vytvořili, odpovídal ve valné míře jeho přáním.¹⁹⁷

Na literárněkritické zobrazení a hodnocení svého díla měl rovněž rozhodující vliv, což vedle esejistických prací dokazují také ony četné dopisy: Protože byl nejlepším znalcem tohoto díla, mohl kdykoli posloužit myšlenkami a formulacemi, které interpreti na celém světě vděčně (a většinou právem) přejímali. A téměř se zdá, jako by dospěl k závěru, že by bylo lehkomyšlné a neoportunní ponechat posmrtný proces revize, jehož ostatně nemůže být ušetřen ani on, jiným, možná nekompetentním, že bude tedy mnohem správnější se této záležitosti zavčas ujmout sám, a tak tomuto procesu předem zajistit patřičné dimenze. Chytrý muž myslí dopředu.¹⁹⁸

Autoportrét neurotika trpící nejistotu, strachem a trvalou nespavostí vyvrací téměř na každé stránce představu, která se vžila již od jeho mládeži, představu chladného systematika, jehož nic nemůže odradit od toho, aby každý den dopoledne strávil 3 hodiny u psacího stolu a díky železné energii během těchto hodin vyrobil jednu stránku rukopisu. Tato pracovní kázeň připomínající spíš úředníka než umělce, kterou jeho obdivovatelé často vychvalovali a protivníci ještě častěji zesměšňovali, byla pouhou legendou, kterou Thomas Mann sám vymyslel a také neustále rozšiřoval, legendou ukazující, jak se chtěl jevit.¹⁹⁹

¹⁹⁶ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 22.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 23.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 27.

Sebepozorování Thomase Manna má místy přímo chlípnu, ne-li monomaniakální příchut'. Ať píše ve svém deníku o čemkoli, vždycky se zabývá sebou. Pedanticky tak zaznamenává každé nachlazení, každou nevolnost, každé podráždění močového měchýře. Pociťuje „afrodizující působení moře“, kontroluje, zda a v jaké míře šediví.²⁰⁰

Současně je Thomas Mann posedlý lačností po sebepotvrzení a uznání: Muž, který je dávno pokládán za jednoho z největších spisovatelů svého století, jehož dílo dosáhlo milionových nákladů a jenž je objektem bezpočtu vědeckých pojednání, vděčně zaznamenává veškerá náhodná setkání s různými neznámými osobami, které ho poznávají, vlídně se vyjadřují o jeho knihách nebo ho dokonce žádají o podpis. V deníku jsou svědomitě uváděny také názory členů rodiny, pokud jsou jeho pracemi nadšeni – a zřejmě se mu nikdy nezdálo nápadné, že tak činí neustále.²⁰¹

Ať se děje cokoliv a ať se on zabývá čímkoliv, i když je to největší nahodilost, spojuje to s jádrem celé své existence, se svým uměleckým nadáním. Četba bývá přirozeně vybírána především s ohledem na právě vznikající vlastní dílo. Edgar Allan Poe se prý hodí lépe „k zamyšlené faustovské novele“ (z níž se pak stal příběh o německém skladateli Adrianu Leverkühnovi), pro Josefa naopak dává přednost Donu Quijotovi. Že ho světově proslulý Cervantesův román „upřímně nudí“, konstatuje, jak se zdá, nikoli bez tichého zadostiučinění.²⁰²

V deníkových záznamech následujících měsíců se neprojevují žádné náznaky byt' i minimálního zakolísání ve vztahu k nacionálnímu socialismu v odsuzování všech forem pronásledování Židů, které se v Říši praktikovaly.²⁰³

Vedle hájeného procesu psaní, které mnohdy vynesl pouze jednu stranu denně, bylo důležité předčítání. Od počátečních až po jeho poslední práce pěstoval zvyk předčítání v malém kruhu a pečlivě přitom registroval reakce hostů. Psaní dopisů zabralo několik hodin. Diktoval tajemníkovi nebo sekretářce, mnohdy i své ženě nebo své dceři Erice. Občas stačily vágní údaje, co má dopis obsahovat. Pouze velmi důležitá psaní vypracoval sám a ručně. Pomocí dopisů řídil přijetí svých knih, chtěl vypustit do světa určité výklady nebo jen vyzkoušet formulace, které se později vlévaly do jeho esejů. „Houština mé korespondence“, jak to nazval, byla nesmírná, zvláště po cestách nebo u příležitosti různých jubileí a poct. Ještě nikdy od dob

²⁰⁰ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 27.

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² Tamtéž, s. 28.

²⁰³ Tamtéž, s. 31.

Goethových žádný básník nevedl tak rozsáhlou korespondenci, zaznamenává si do deníku (26.4.1954). Korespondence byla často utrpením a zátěží, avšak mnohdy také procvičováním a ukázkováním myšlenek.²⁰⁴

Jako na soukromou, téměř zcela oddělenou sféru lze pohlížet na deník, pro který si Thomas Mann ve svém bloku dělal předem poznámky, pravděpodobně v pozdních večerních hodinách. O několik dní později, na počátku ranní práce, byly přenášeny do sešitu s černými voskovanými deskami (viz zápis 9. února 1942). Protokol zážitků je svým způsobem román o činnostech, myšlenkách, pocitech a skutečných úsudcích a hodnoceních, které ve zdvořilých dopisech skrýval nebo jen nepřímou naznačoval. Zápisy navíc umožňují chronologii literárních prací a náhled do vývoje manuskriptu.²⁰⁵

Velké části deníku sice Thomas Mann zničil a kromě let 1918 až 1921 uchoval pouze řadu od března 1933, avšak již dříve byl rozhodnut, že svolí k editaci těchto zápisků, takže je psal s ohledem na budoucí čtenáře. Mezi denními poznámkami a jejich definitivním záznamem leží dny až týdny. Přestávky kvůli nemoci, cestám nebo také nechuti se vyskytují zřídka; po skončené cestě často následují přehledy zapsané telegrafickým stylem; ovšem data jsou někdy zpřeházená.²⁰⁶

Deník Thomase Manna je literární dílo zvláštního druhu a doklad postoje autora k sobě samému. Pokud jej čteme jako oddechovou literaturu, rozvíjí zvýšenou veselost, metodu, jak si vytvořit odstup od událostí a zážitků a udržovat je v povznášejících sférách. Pociťujeme zde jemu vlastní humor, jemný, velmi jemný, ale nakažlivý, pozvedající, osvěžující a občas skurilní. Tento zvláštní život, tak přesně nahlížený a vychutnávaný, se pak jeví jako velký pokus na sobě samém, který si duch dopřává se svým lübeckým médiem.²⁰⁷

3.1.1 Buddenbrookovi 1901

Krátce před odchodem z Říma na letní byt dostal Thomas Mann list od berlínského vydavatele Samuela Fischera. Autor *Malého pana Friedemanna* a několika dalších novel vzbuzoval v něm velké naděje, proto mu radil, aby se pustil do velkého prozaického díla. U

²⁰⁴ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 155.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 155-156.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 156.

bratrů se zrodila myšlenka napsat společně velký román, který by čerpal látku z dějin jejich vlastní rodiny. Už se i dohodli, jak si rozdělí práci: Heinrich měl napsat první díl (předhistorii). Ale tyto plány se s výjimkou obrázkové knížky neuskutečnili, bratři ani jednou nevystoupili na veřejnost jako spoluautoři. Díky tomu, že bývali spolu a ustavičně se stýkali, neomezila se Heinrichova účast na *Buddenbrookových* jen na rozhovory o spolupráci. Později, když Heinrich psal *Poddaného*, „dohodil“ mu materiál Thomas, který si vzpomenul na některé podrobnosti ze své vojenské služby a popsal mu je v listě. Jistým způsobem tím vracel vinu, neboť za mnoho konkrétních detailů v *Buddenbrookových* vděčil výborné paměti staršího bratra. Svůj přínos k dílu, kterého kostru tak či tak tvořila skutečná a jemu dobře známá historie jejich rodiny, hodnotil Heinricha Mann takto: „Jestli mám právo připsat si tu čest – i já mám účast na té slavné knize; jako syn té stejné rodiny jsem též mohl něčím přispět k materiálu... Mladý autor byl zaposlouchaný do ticha: vyhnutně musel poznat podrobnosti z domácího života. Každá z nich se žádala na papír. Ale to hlavní, jejich úprava, směr, který se ubírali hrdinové, sama idea – to je pouze autorova práce“.²⁰⁸

Celé léto 1897 uplynulo v přípravě na velké epické dílo. Na stole v přístranném sále penzionu Bernardini, při kterém Thomas Mann trávil ranné hodiny, se zjevily velký napůl přeložený arch, který měl na přední straně podtržený nápis *K románu*. Vnitřek po obou stranách zaplnil rodokmen jistých Bottenbrokových (tak se předběžně volali).²⁰⁹

3.1.2 Královská výsost 1909

Román Thomase Manna *Královská výsost* lze číst přímo jako symbolickou bratrovraždu Heinricha s lehce oidipovským tonem, neboť mladší z bratrů zde překonává svůj dřívější vzor. Také Heinrich Mann byl schopen literárních přečinů. Mezi roky 1910 a 1912 hrála Vídeňanka Edith Elisabeth Kannová jistou roli v jeho životě jako milénka, a dokonce jako vytoužená, přestože byla vázaná na více místech a obletovaná ze všech stran a jako hostitelka v jednom salónu se pohybovala v centru vídeňského společenského života. Krátká vášeň byla zřejmě pravá, ale představa trvalého svazku byl Heinrichův sebeklam. Ze všeho zbyla rychle sepsaná a brzy po skončení aféry uvedená divadelní hra *Velká láska* se snadno identifikovatelným personálem z okolí Edith Kannové. Po přečtení hry (autor jí hru nedoručil, neptal se jí o

²⁰⁸ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 53-54.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 54.

dovolení) si stěžovala: „Učinil jste mi bezpráví. Ale nic jste přece o mně nevěděl. Jste umělec, pane Manne, a máte jiné pojetí morálky. [...] Neboť já jsem žena, víte, a musím mlčet“.²¹⁰

Přece je zde však ještě jeden faktor, který k zábavnosti knihy přispívá, ba který ji teprve umožňuje. Počínaje *Kouzelným vrchem* hrají v románech Thomase Manna – ostatně jako v ostatních románech té doby, od Hessova *Stepního vlka* (Der Steppenwolf) až po Musilova *Muže bez vlastností* (Der Mann ohne Eigenschaften) – stále větší roli esejistické prvky, ba ještě více: jsou bez těchto prvků nemyslitelné. Za vypravěčské romány, které se obejdou bez esejistických vsuvek, lze pokládat pouze *Buddenbrookovy* a *Královskou výsost*. *Vyvoleným* se Thomas Mann vrací k vypravěčskému románu raných let, jestliže ohlédneme od příležitostných komentujících poznámek mnicha Clemense. Tento návrat znamená na jedné straně ztrátu a újmu, na straně druhé však zisk a rovněž obohacení.²¹¹

Stížnosti, které rozpoutal román Thomase Manna *Kouzelný vrch*, jsou všeobecně známy. Ředitel kliniky se cítil dotčen a zvažoval žalobu, ale nakonec od ní upustil. Katja Mannová, která lékaře zažila, považovala postavu doktora Jessena z románu za velmi apartní. Gerhart Hauptmann reagoval prudce na svoji proměnu v temperamentního Mynheera Peeperkorna. „Já že se mám podobat tomuto praseti?“ napsal na okraj svého exempláře. A tak měl autor proslavený realismem svých her problémy s realismem těch druhých. Peeperkorn je velmi zdařilá postava, pestrá, temperamentní, pronášející svým silně zajímavým způsobem důležité věci. Thomas Mann svoji metodu obhajoval: „Snad si nemyslíte, že jsem za ním slídlil a potměšile se rozhodl věrně ho vypořádat. Takhle se to nedělá“. Podle jeho názoru se nejedná o „hříšnou zradu“, nýbrž spíše o hold formou „portrétu-fantazie“.²¹²

3.1.3 Vztah k Židům

Vztah Thomase Manna k Židům byl od jeho mládí, řekněme poněkud delikátní. Golo Mann vyprávěl Ranickému, že v Lübecku na konci 19. století byly antisemitské proudy zjevné – rozhodně nesrovnatelně silnější byly třeba v Berlíně nebo v Hamburku. Thomase Manna (a zvláště pak jeho bratra Heinricha) tento antisemitismus do značné míry ovlivnil. Časem naprosto překonal, antisemitou samozřejmě nebyl.²¹³

²¹⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 287.

²¹¹ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 86.

²¹² FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 287.

²¹³ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 127.

V jeho vztahu k Židům jsou však také v pozdějších letech některé překvapivé projevy. Na jedné straně se o nich při velice různých příležitostech vyjadřoval s největším pochopením, úctou, obdivem a dost často také se zdůrazňovanou vděčností. Ano, z pera Thomase Manna pochází články a rozptýlené poznámky, které lze počítat k tomu nejchytřejšímu, co bylo o Židech v němčině napsáno. Avšak při všem oceňování ho Židé současně dráždili a provokovali, popouzeli ho, šli mu na nervy. V hněvu a při okamžitém selhání sebeovládání se dokázal – v denících a tu i tam také i v dopisech – strhnout k překvapivým výrazům.²¹⁴

Židé se vyskytují v mnoha jeho románech a povídkách. Jsou líčeni spíše kriticky než laskavě, občas poněkud zlomyslně.²¹⁵

3.1.4 Kouzelný vrch 1924

Román *V Kouzelném vrchu* je plný anekdot, dialogů, lékařských detailů s odbočkami k psychoanalýze, k hudbě, k okultismu, k filozofii a také k politice, k válce a míru i k sexualitě. Uprostřed toho všeho se ocitá přemýšlení o čase. Čas je zde to pravé téma, totiž skutečná dimenze lidské existence. Text má záměrně stanovenou délku, ale existuje jisté nebezpečí, že se z něj stane encyklopedie, román o všem.²¹⁶

Thomas Mann přispěl svým způsobem ke společenskému a morálnímu přijetí homosexuality. Tím si vydobyl pevné místo v tomto druhu emancipačního úsilí svého století. Literatuře přitom připadla rozhodující role. Ve Francii tak bylo od roku 1922 působením Andrého Gida a Marcela Prousta. V Německu patří do této oblasti vlastně román Otta Julia Bierbauma *Princ Kukačka* z roku 1907. Také dílo Thomase Manna *Smrt v Benátkách* (1913) náleží do této linie, ale definitivně pak jeho intervence v eseji *Manželství v době změn*. Homofilní sklony bystřily jeho smysly, jeho sebezpozorování a jeho smysl pro vyčlenění ze společnosti. U svých dětí „odlišné“ sklony toleroval, akceptoval jejich speciální přátele, ať už Richarda Hallgartena nebo Annemarii Schwarzenbachovou. Ta byla svým důrazným androgynním²¹⁷ zjevem zcela „jeho typ“.²¹⁸

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 153.

²¹⁷ androgynní typ – člověk mající značné množství projevů chování a prožívání, vlastností a rysů osobnosti mužských (maskulinních) i ženských (femininních)

²¹⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 176.

Svémi pozitivními postoji vůči Rusku, častým poukazováním na blížící se socialismus a později svými cestami do NDR byl i sám Thomas Mann pod palbou kritiky a ocitl se v hledáčku FBI a OSS (zkrátka přejmenované na CIA). Několikrát se připomínalo, že nebyl vždy stoupencem demokracie. Zcela jistě pak sklídl sympatie z východní strany, jeho vyjádření byla použita tamní propagandou, čímž se cítil v pozici následníka svého bratra Heinricha. Současně mu ve východním Berlíně a v Rusku projevovali přízeň vydáváním jeho díla, pozvánkami a nejrůznějšími poctami, které však nemohl nebo nechtěl přijmout.²¹⁹

Thomas Mann je autor, kterého zaujímá všechno. Každá oblast lidské činnosti. Příznačná je v tomto smysle vzpomínka jeho ženy: „Thomas Mann pracoval osobitým způsobem. Když psal nějakou knihu, neuvěřitelně se zahloubil do momentálního problému a mnoho studoval i během psaní. Obstaral si všechno, co za něco stálo, shromáždil množství materiálu, no a když byla kniha hotová, na všechno brzy zapomněl... Když psal Doktora Fausta, byl kromě jiného velkým hudebním teoretikem, během psaní Josefa velkým egyptologem, orientalistou a církevním vědcem, při Kouzelném vrchu lékařem...“ Samozřejmě, vzpomínaných sfér zájmů bylo daleko více. Díky tomu nabyly jeho velké romány encyklopedický charakter a realizovali ideál, který před ním ztělesnili Leonardo da Vinci a Goethe a který zformuloval Flaubert, že totiž umění a věda se střetnou na vrcholu pyramidy.²²⁰

Ve světle řečeného se nám jeví dvojjediný ideovo-umělecký rozvoj spisovatele Thomase Manna jako sinusoida. Začíná se netradičně – vrcholem. Jsou ním *Buddenbrookovi* a některé novely ze začátku století. Útlum po tomto vzepětí představuje v novele *Krev Wälsungů* (1905), román *Královská výsost* (1909), jako i *Úvahy nepolitického člověka* a esej *o Friedrichovi*. Tyto práce – měřené jinými díly autora – nesou znaky tvořivé krize (výjimku tvoří *Smrt v Benátkách*). Druhým vrcholem je román *Kouzelných vrch* (1924). Zde naše sinusoida vlastně končí. Neboť všechno, co Thomas Mann vytvořil po švýcarském románě, má pečeť suverénního mistrovství. Platí to dokonce i o románech, které se obvykle neřadí k autorovým chef-d'oeuvrem (mistrovské dílo, vrchol tvorby) – *o Lottě ve Výmaru*, *Vyvolený*, *Zpověď hochštaplera Felixe Krulla*. V podstatě nikde tu autor nešel pod dosaženou úroveň. Pod úroveň geniálního spisovatele.²²¹

²¹⁹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 203.

²²⁰ BAGIN, Albin. *Třaja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982, s. 131.

²²¹ Tamtéž, s. 138.

Postavy vytvářel Thomas Mann s oblibou podle živých modelů. Proto jim dávají konečnou podobu vedle autobiografismů i početné biografismy. Tak Adrian Leverkühn vznikl ze životního materiálu, který autorovi poskytli Friedrich Nietzsche, Igor Stravinskij, Hugo Wolf, no jistě i další osobnosti. Z hlediska sociální struktury se spisovatel soustředil především na intelektuálně a umělecké prostředí, které dokonale poznal. Z něho vytěžil i další črtu, tradičně pokládanou za příznačnou pro jeho umění charakteristiky; je ní schopnost postihnout jedinečnost postavy přes její „intelektuální fyziognomii“. Naproti tomu – těžko možno u něho najít lidi z dělnické třídy (výjimku tvoří květinářka Anna v Buddenbrokových). Ani venkov a postavy vesničanů nepřitáhli výrazněji jeho pozornost; v tomto případě potvrzuje pravidlo mimořádné čestným způsobem paní Schweigestillová.²²²

Čtenář díla Thomase Manna si jistě všimne, že při všech příbuznostech velkých románových prací tu vlastně jde o odlišné žánrové typy: *Buddenbrookovi* možno nazvat generačním, *Kouzelný vrch* výchovno-vzdělávacím, *Doktora Fausta* dobovým a *Felixa Krulla* životopisno-dobrodružným románem. Tato orientační charakteristika však vyžaduje příslušné korekce a upřesnění. Tak se *Kouzelný vrch* liší od klasického bildungsrománu tím, že se celý odehrává v jednom prostředí. Tu neputuje hrdina za zkušeností, ale spíše zkušenost za hrdinou v podobě jeho střetnutí s množstvím nejrozmanitějších lidí. Osobitost kompozice podtrhl autor tím, že žádal, aby ti, co se rozhodnou román číst, ho četli dvakrát. Chtěl, aby vnímali přečtené i ve zpětné perspektivě. Za nejdůležitější skladební princip v něm pokládal stupňování. *Doktora Fausta* jsme nazvali románem dobovým. No mohl by to být – v autorových intencích – i román hudební či román umělce. Stejně oprávněně by se dal zařadit k typu společenského románu. No ukazuje se nám, že všechny tři poslední charakteristiky postihují jen část pravdy. Její celek daleko lépe vyjadřuje určení „dobový román“, anebo román encyklopedický, román epochy.²²³

Nedivme se autorovi, pokud sám cítil, že se tu už pohybuje na samé hranici žánru, kterou, pravda, svým dílem opět posunul. „... Vytýčit meze znamená už překročit je...“ Novost kompozice ve faustovském románě spočívala i v tom, že v románě o hudebníkovi se Thomas Mann v maximálně možné míře pokusil uplatnit hudebně kompoziční postupy. K tomuto – jak jsme viděli – nikdy neměl daleko. „Co se mě týče, musím se počítat za hudebníka mezi básníky“. Román mi byl vždy symfonií, dílem kontrastu, tkanivem témat, ve které myšlenky hrají úlohu motivů“. Proto román o Adrianovi Leverkühnovi stavebně organizují

²²² BAGIN, Albin. *Třaja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982, s. 186-187.

²²³ Tamtéž.

refrény, ozvěny, paralely, návratné motivy. Jistě, bylo to tak u Manna i předtím, ale nikdy ne v takové míře. No souvislost kompozice s tématem a problematikou díla sahá ještě hlouběji. Román má své velké kompoziční linie, klenby, a na druhé straně v něm cítíme známky atomizace či rozkladu, které jsou výrazem Leverkühnové hudby.²²⁴

V jakémkoliv románě Thomase Manna, dokonce i v jeho novelách je hodně autobiografického materiálu. Ve všeobecnosti je nesmyslné ztotožňovat autora s hrdinou a ztotožňování autora humanistických *Buddenbrookových* s hrdiny, který kvůli tvořivé extázi upsal duši d'áblu se možná ani nenabízí. Ale Thomas Mann obdařil Leverkühna jako i další své hrdiny některými podrobnostmi z vlastního životopisu a v kontextu románu přeberou tyto podrobnosti jeho symboliku a také nabydou symbolický smysl. V *Doktorovi Faustovi*, kniha rozvah, se Thomas Mann dívá nejen na půlstoletí dlouhou cestu Německa, nejen na žalostnou cestu degradace umění, které odmítlo „starat se o potřeby člověka, o to, aby se lidem na světě lépe žilo, aby mezi zavládl pokoj a pořádek“, ale i na svoji vlastní, jako ještě uvidíme protirečivou spisovatelskou cestu. A v tom, že dialog skladatele Leverkühna s d'áblem se oddává v tom stejném městečku a v tom stejné domě, kde tvůrce tohoto dialogu naplánoval a promyslel svůj první román, skrývá se podle našeho názoru narážka na retrospektivní hodnocení půldruhého roku italského pobytu. „V chladném kamenném sále tohoto mezaninu“, hovoří Heinrich Mann, „začátečník, který ještě nepoznal sám sebe, pustil se do práce, kterou zanedlouho už poznali mnozí a která o několik desetiletí patřila celému světu“. ²²⁵

K bratrovým slovům můžeme dodat, že o půl století, když „začátečník“ už dávno vstoupil do „období činů“, tento chladný kamenný sál italského mezaninu se mu vynořil před očima jako místo, kde se začalo jeho sebepoznávání a kde záměr napsat svůj první román předurčil jeho budoucnost na dlouhé roky a v konečném důsledku na celý život.²²⁶

Důležitá je poznámka Thomase Manna, že právě při psaní *Buddenbrookových* pochopil, co chce a co nechce, uvědomil si, že potřebuje „sever, etiku, hudbu a humor“. Slovo etika nestojí v tom výpočtu na prvním místě, není zdůrazněná, naopak, jako by ho zastiňovali, pohlcovali sousední slova, které patří do celkem jiné kategorie pojmů. A zatím právě ono vysvětluje, v čem byl význam této italské cesty rozhodující pro celý další tvořivý život Thomase Manna a čím se vlastně liší záměr uskutečněný v *Buddenbrookových* od leverkühnovských záměrů, na

²²⁴ BAGIN, Albin. *Traja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982, s. 186-187.

²²⁵ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 67-68.

²²⁶ Tamtéž, s. 68.

charakteristiku kterou si starý, osobními i společensko-historickými zkušenostmi poučený spisovatel zvolil takový symbol, jako je smlouva s ďáblem, který zas jen obsahuje etické hodnocení skutečnosti, že se umění zřeklo služby každodenním lidským potřebám.²²⁷

Tím, že si mladý literát umínil napsat dějiny své vlastní rodiny, tedy i svoje vlastní, dospěl k rozhodnutí, kterého etickou podloženost si ujasnil až mnohem později, když princip autobiografické zpovědi zaujal v jeho tvorbě pevné místo. „Vědomě či podvědomě (lepší když podvědomě),“ pověděl například roku 1922, „je pedagogický prvek vždy přítomný v autobiografickém, vyplývá, vyrůstá z něho... Když se člověk dívá na své obrazy, či pronikavě necítí – jak jen netrpí nevyhlášeným sebeuspokojením – jak velmi by se potřeboval on sám napravit? Cítí, pravdaže cítí. A právě tento pocit nevyhnutelné potřeby napravit, zdokonalit se, toto vnímání vlastního „já“ jako poslání, jako morální, estetické a kulturní povinnosti se objektivizuje v hrdinovi vzdělávacího a výchovného románu, mění se na „ty“, kterému je poetické „já, vůdcem, učitelem, vychovatelem...“ Mechanismus přechodu autobiografického patosu na patos výchovný, sociální, ba i politický objevil Thomas Mann až po první světové válce, při práci na *Kouzelném vrchu*. V *Buddenbrookových* byl pedagogický prvek přítomný „podvědomě“, zrodil se díky tomuto mechanismu sám od sebe.²²⁸

Hrdina našeho vyprávění Thomas Mann přikládal velký význam různým číslům a datům souvisejícím s jeho životem, to už byla jeho slabost... „Takové drobné shody“, vzpomíná na otce Golo Mann, „ho nesmírně těšili. Potvrzovali mu hru, kterou hrál a které se dostalo umělecké apoteózy v sedmé kapitole románu *Lotta ve Výmaru*. Nebyla to náhodou sedmá kapitola, neboť sedmičku pokládal za svoje číslo a důležité věci plánoval tak, aby se shodovali se sedmičkou – například Hans Castorp zůstane v Davose sedm roků, anebo například, on sám věřil, že umře v 77 letech, i to předpovídal v jisté autobiografické črtě.“²²⁹

Literatura je pro Thomase Manna něčím rozpolceným, neboť vždy zdůrazňoval lživý charakter slovního umění, na jehož účincích si nicméně vybudoval svoji kariéru. Jeho dráha autora probíhala skvěle – a přesto ve svých posledních letech neustále citoval Prosperova slova ze Shakespearovy divadelní hry *Bouře*: „My ending is despair“. Dosažení většího vlivu a uznání (které se projevilo i v nevráživostech) bylo v jeho době nemyslitelné, zvláště pokud se jednalo o německého autora. Byl skvěle přijímán a uctíván například v Londýně, Stockholmu a

²²⁷ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 68.

²²⁸ Tamtéž.

²²⁹ Tamtéž, s. 230.

v Curychu. V Nizozemí ho přijala dokonce samotná královna! Paradoxem je, že přednášel v jazyku bývalých okupantů, zatímco v rodném Německu byl vnímán sporně.²³⁰

11. února 1955 slavili Katja a Thomas Mannovi svoji zlatou svatbu. Dárek vnoučat byl nový pudl, který se samozřejmě opět jmenoval Niko.²³¹ V tento den došlo k celkovému kolapsu. Katja u něj zůstala až do konce. Už se jen příležitostně probral, žertoval s lékaři, mluvil s nimi francouzsky a anglicky, požádal o brýle a usnul. Následujícího dne 12. srpna 1955 zavolali lékaři deset minut po osmé do Kilchbergu a sdělili čekajícím dětem, že jejich otec právě ve spánku zemřel. Příbuzným připadalo, že má ve smrti svoji „tvář hudebníka“. Pitva prozradila, že trpěl tromboflebitidou (zanícení žil) v důsledku těžkého zkorotění tepny v noze. Ještě jednou tedy došlo na velkou poctu pro Thomase Manna, ale nyní to bylo rozloučení. Erika měla tentýž závoj jako její matka, jako by ovdověla i ona. Vždy si nárokovala správu dědictví po otci a právo utvářet podobu jeho obrazu. Věvec delegace NDR byl tak velký, že se nevešel do úzkých dveří malého bílého venkovského kostela v Kilchebergu, a musel tedy zůstat během pobožnosti venku, až ho mohla delegace, ke které patřili Johannes R. Becher a Klaus Gysi, odnést k rodinnému hrobu. Cesta ke hřbitovu byla krátká a bezpečná.²³²

3.2 Heinrich Mann

Heinrich Mann se po celý život neobešel bez iluzí, ať už v politické nebo literární oblasti. Iluzí s nejdůležitějšími následky byl jeho obraz Francie. Zaměření na Francii vytváří jednotu a kontinuitu jeho života od samého počátku až po jeho poslední texty a kresby. V rodinné tradici měla Francie pozitivní image, což možná pocházelo ještě z francouzského období před rokem 1813, které firmě Mannových vyneslo značné zisky. Svědčí o tom němčina v prvních kapitolách románu Thomase Manna *Buddenbrookovi*, v níž se nachází mnoho francouzských výrazů. Julia Mannová mluvila velmi dobře francouzsky a Heinrich se od ní zřejmě mnohemu přiučil. Ve škole měl jen málo hodin francouzštiny – pouze 2 hodiny týdně; k četbě klasiků 17. století se nikdy nedostal. Jeho obraz Francie byl živen knihami a novinami a vlastními sny. Francouzské autory četl intenzivně zhruba od roku 1891. Po svém onemocnění a několika pobytech v sanatoriích se odvážil opatrného přiblížení k frankofonnímu světu. Od

²³⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 172.

²³¹ Tamtéž, s. 221.

²³² Tamtéž, s. 224.

října 1892 až do března 1893 žil v Lausanne, podnikal výlety do Montreux a Ženevy, do velkého světa, „kde se hraje a miluje“.²³³

Pouze jedno místo ve Francii Heinrich Mann skutečně důvěrně znal a tvořilo v jeho nestálém životě pevný bod: mondénní Nizza (Nice). Město a jeho okolí se stalo součástí Francie teprve v roce 1860 jako cena za francouzskou podporu italského sjednocení. Rozprostíralo se na prahu mezi kulturami Itálie a Francie a bylo považováno za „hlavní město zimy“. Nizza neměla žádný důležitý přístav jako Marseille, žádnou zvláštní politickou, vojenskou nebo ekonomickou funkci, bylo to město svátků a luxusu, cizinců, aristokratů a umělců, dobrodruhů i emigrantů, hlav korunovaných i kriminálních. Vedle obchodu s květinami se stal základem městské ekonomiky turismus a iluze, že pobyt na Côte d'Azur (jméno vymyšlené teprve v roce 1887) je obzvlášť prospěšný pro člověka trpícího plicní chorobou. Pro Němce byla Nizza nejpozději od časů, kdy zde opakovaně pobýval mezi roky 1883 a 1888 Nietzsche, intelektuální destinací.²³⁴

K tomu, aby Heinrich Mann překročil hranice Francie, bylo třeba podnětu jeho literárního přítele Wilhelma Herzoga. Oba se na podzim 1908 ubytovali v penzionu Madame Vaury v jedné krátké spojovací ulici nedaleko Opery (3, Rue de l'Opéra). V listopadu 1909 přijeli na návštěvu Thomas a Katja Mannovi a rovněž bydleli u Madame Vaury. Až do roku 1914 jezdil Heinrich Mann každou zimu do Nizzy, výjimkou byl rok 1913. V Mnichově byl jen návštěvníkem, pronajal si tam malý pokoj; nábytek a knihy byly uloženy u jedné spediční firmy. V Nizze ho zajímaly opery a dámy, se kterými se v hotelích seznámil. Severoněmecký host však žil nad své poměry a musel prosit svého bratra Thomase o finanční výpomoc.²³⁵

Jako člověk a autor se Heinrich Mann pod francouzským vlivem změnil. Nejprve vyměnil literární vzory; od politicky reakčních symbolistů přešel k realistickým romanopiscům, jako byli Anatole France a Émile Zola. Na této cestě objevil Francouzskou republiku jako ideální státní formu, neboť si uvědomil, že literatura a literáti zde hrají jinou roli než v císařském Německu. Jestliže si svoji literární existenci vyvzdoroval proti otci, pak se nyní dostával do stále větší opozice vůči německé monarchii.²³⁶

²³³ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 26.

²³⁴ Tamtéž, s. 28.

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 28.

V květnu 1945 obdržel Heinrich Mann od svého synovce Klause první zprávy o své bývalé ženě a své dceři Leonie. Vztah k oběma byl narušen. Heinrich se ve svých dopisech na Mimi zlobil kvůli jednomu obrazu, který kdysi koupil v Itálii a který si ponechala. Zdálo se, že nechápe, co v Terezíně prožila. Na druhé straně mu jeho dcera zamlčela, že jeho knihovna bez úhony přestála válku. Mimi, která od státu obdržela penzi, zemřela na následky internace 22. dubna 1947.²³⁷

Dcera Leonie se v roce 1947 provdala za komunistického žurnalistu Ludvíka Aškenazyho. Heinrich se dozvěděl v březnu 1948 o narození svého vnuka Jindřicha; o dva roky později přišel na svět druhý vnuk Ludvík. Klaus Mann navštívil rodinu v Praze a poskytl Ludvíkovi Aškenazymu interview pro rozhlas. Při všech zvažováních návratu do Německa nehrála pro Heinricha možnost navštívit svoji dceru žádnou roli, i když jediný přímý let z USA na východ vedl do Prahy. Hovořil vždy pouze o případné cestě polskou lodí z New Yorku do Gdyně.²³⁸

Po smrti Heinricha došlo k nehezké výměně dopisů mezi Leoníí a Katjou Mannovou. Aškenazyovi byli díky svému vztahu k Heinrichu Mannovi reprezentativními figurami, dokud se s režimem nedostali do křížku a neemigrovali v roce 1968. S pány socialismu holt nebylo radno chodit na led. Ke stejnému poznání museli dospět i mnozí z emigrantů, kteří se z přesvědčení vrátili do východního Německa, například Alfred Kantorowicz, jež se velmi zasadil o uveřejnění děl Heinricha Manna. Nakonec Kantorowicz, ale utekl na Západ, což vedlo k tomu, že vydání, které měl na starosti, šlo do stoupy.²³⁹

Zatímco díla Thomas Manna od roku 1898 až do jeho smrti v roce 1955 vydávalo vesměs jediné nakladatelství S. Fischer, vyšly knihy jeho bratra Heinricha jen za vilémovské éry v pěti nakladatelstvích: Albert Langen, Insel, R. Piper, Paul Cassirer a Kurt Wolf – a vedlejší práce kromě toho u menších firem. Za výmarské republiky k nim přibyly další: Paul Zsolnay, Gustav Kiepenheuer a Propyläen, a opět některé méně známé nakladatelské domy. Za těmito neustálými změnami se neskrývá nic jiného než ona prostá okolnost, která tak často nakladatelům znemožňuje, aby zachovávali některým autorům věrnost – že totiž jejich knihy

²³⁷ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 191.

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ Tamtéž.

nejdou na odbyt. V jednom dopise Heinricha Mann z roku 1947 se lapidárně praví: „Úspěch“? Náklad 2 až 4 tisíce do roku 1916.²⁴⁰

V říjnu 1949 byla Heinrichu Mannovi udělena Národní cena I. třídy za umění a literaturu. Čestná listina, medaile a peněžní cena 10 000 marek byly k dispozici – což znamenalo, že to vše by dostal jen tehdy, až by přesídlil do NDR. Jakou roli měl Heinrich Mann hrát ve druhém německém státě, usilujícím o svou legitimizaci, to už je věc jiná. Spekulovat o předvídatelných konfliktech je zbytečné. Jeho knihy vycházely v letech po jeho smrti téměř výhradně v NDR, zčásti se zásahy cenzury do textu.²⁴¹

Heinrich Mann by býval připlul lodí do Gdyně 28. dubna 1950. Místnost pro prezidenta v budově Akademie na náměstí Roberta Kocha 7 byla již zařízená. Ve východním Berlíně byla dne 13. března 1950 vydána zpráva, že Heinrich Mann „uprostřed svých příprav na cestu domů“ po 17 letech exilu zemřel. Dle lékařského posudku (se kterým byla obeznámena i FBI) zemřel Heinrich 11. března 1950 ve 23:28 hodin. Pohřben byl na hřbitově ve Woodlawn, asi 30 m od Nelliny náhrobní desky.²⁴²

V roce 1961 byly jeho tělesné pozůstatky vyzvednuty, spáleny a v urně převezeny do východního Berlína. Tentokrát vedla cesta přes Prahu, jelikož byl stále československým občanem. Od Vltavy byla urna v oficiálním konvoji převezena ke Sprévě, kde byla dva dny před spisovatelovými 90. narozeninami 25. března 1961 uložena na hřbitově v berlínské části Dorotheenstadt. Tělesné pozůstatky Nelly byly ponechány v USA v Santa Monice. V Berlíně ho poctili šedou stélou, na níž je umístěna bronzová busta. Prostý černý náhrobní kámen Heinricha v Santa Monice stojí ještě dnes, a tak dva náhrobní kameny připomínají, že se ve skutečnosti nikdy nevrátil, a jsou vhodným symbolem jeho rozpolcenosti mezi reálnými a imaginárními zeměmi, mezi zalíbením a osobním zaujetím, mezi kreativním opojením a socialistickou propagandou.²⁴³

²⁴⁰ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 139.

²⁴¹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 193.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ Tamtéž.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. Význam děl bratří Mannů a jejich využití v ZSV a OV

Bratři Mannové mají nesmírný potencial pro výuku. Každý učitel či učitelka může předložené materiály použít, jak je libo, nikomu nelze nakazovat, co s nimi má přesně dělat.

Například ve školním předmětu německý jazyk lze využít úryvky z německých originálů – překlad, pochopení. Dále lze uskutečnit školní výlet do města Lübeck, Mnichov či české Proseče nebo navštívit muzeum Thomase Manna. V hodinách zeměpisu lze udělat projekt, kde všude cestovali v rámci emigrace. V hudební výchově lze využít dílo Doktor Faustus, kde nalezneme řadu hudebních motivů.

Pochopitelně v hodinách českého jazyka lze zužitkovat pracovní list s ukázkami z děl Thomase či Heinricha Manna a následné otázky na pochopení textu. Do dějepisu lze použít dílo Buddenbrookovi a zasadit ho do historického kontextu. Samotný život bratří Mannů lze přednášet jako exemplární příklad v hodinách dějepisu, jelikož zažili německé císařství, výmarskou republiku, třetí říši, ale i počátky NDR a SRN.

V rámci občanské výchovy lze použít materiál v průřezových tématech Výchova demokratického občana (VDO) – otázku exilu, jakou roli hrálo v emigraci Československo, židovský původ manželky v rámci náboženství, mezinárodní vztahy vzhledem k problémům se získáním státní příslušnosti a pak dále: Výchova demokratického občana (VDO) - úcta k zákonům; úcta k hodnotám jako je svoboda, spravedlnost, solidarita, odpovědnost, tolerance; aktivní postoj v obhajování a dodržování lidských práv a svobod (projev v USA - Madison Square Garden); respekt ke kulturním, etnickým a jiným odlišnostem (vztah k Židům), Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (VMEGS) – emigrace a jejich získané zkušenosti z ciziny (Francie, USA, ČSR, Švýcarsko), Mediální výchova (MV) – obraz bratří Mannů v tisku, televizi a denících.

V rámci ZSV v oblasti práva je zajímavý německý paragraf 175, kde je označen homosexuální akt jako protizákonný. Právě parlament Severoněmeckého spolku zákon schválil a ten vstoupil dne 31. května 1870 v platnost. Paragraf 175 trestající homosexuální styky (pouze mezi muži) v západoněmeckém právním řádu vydržel až do roku 1969. V tomto předmětu lze rozebrat židovské manželky bratří Mannů v tématu náboženství, dále exil, v právu skutečnosti, které vedly ke ztrátě občanství, ekonomii – ekonomická gramotnost (uložení peněz z Nobelovy

ceny), sociologie – gender a lidská sexualita (homosexualita), sociální vrstvy (dělnictvo x měšťané s intelektuálně a uměleckého prostředí) a filozofii (Schopenhauer a Nietzsche).

4.1 Pedagogická aplikace

Závěrečná kapitola bude zaměřena na aplikaci zpracovaného tématu Život a dílo bratří Mannů využití v ZSV (ve školství). Při samotném pedagogickém zpracování v podobě aplikace tématu práce do praxe se budeme koncentrovat především na základní a gymnaziální vzdělávání. Vycházet se bude z platných kurikulárních dokumentů, a to konkrétně z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) z roku 2021 a z Rámcového vzdělávacího programu pro gymnaziální vzdělávání (dále jen RVP GV) z roku 2020. Úsilí bude směřovat k vymezení konkrétní vzdělávací oblasti, vzdělávací obory a průřezová témata (dále jen PT), v nichž by se dalo toto téma využít. Současně vypracujeme návrh pracovního listu, který by bylo možné ve výuce použít.

RVP (Rámcové vzdělávací programy) představují státní úroveň v systému kurikulárních dokumentů, kdežto ŠVP (Školní vzdělávací programy) zachycují školní úroveň. Podle ŠVP se realizuje vzdělávání na jednotlivých školách. Školy jsou povinny vycházet při tvorbě ŠVP z RVP, jelikož ilustrují závazné požadavky.

RVP ZV (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání) vymezuje průřezová témata, jsou to okruhy o současných problémech světa. Jedná se o důležitou a nedílnou součást základního vzdělávání. Žáci a žákyně v rámci základního vzdělání narazí na 6 průřezových témat: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova a Mediální výchova.

RVP G (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia) vymezuje taktéž průřezová témata, které lze uskutečnit jako součást vzdělávacího obsahu vyučovacích předmětů nebo jim věnovat samostatné projekty, kurzy, projekty. Studenti a studentky se setkají v rámci gymnaziálního vzdělávání s 5 průřezovými tématy: Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova a Mediální výchova.

Dané téma lze dle RVP ZV zařadit například do vzdělávací oblasti Člověk a společnost, která se koncentruje na dějinné, sociální a kulturně historické aspekty života lidí. Do této vzdělávací oblasti patří vzdělávací předměty Dějepis a Občanská výchova (Výchova k občanství). Dané téma lze aplikovat i v průřezových tématech: Výchova demokratického občana (VDO), Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (VMEGS), Mediální výchova (MV).

Zpracované téma je možno zakomponovat do výuky nejen na školách základních, ale i na středních školách (gymnázium). Podle RVP GV lze využít ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Konkrétně ve vzdělávacích oborech Dějepis a Občanský a společenskovědní základ a Geografie. Vzdělávací oblast Člověk a společnost posílená o nové obsahové prvky totiž využívá společenskovědní poznatky získané v rámci základního vzdělávání a tato vzdělávací oblast u žáků posiluje úctu k základním principům demokracie.

V oborech Dějepis, Občanský a společenskovědní základ lze tuto práci začlenit do vyučovacího procesu například v rámci témat, která se týkají demokracie, ideologie, lidských práv, aktivní participace občanů na životě obce, evropská integrace, mezinárodní spolupráce, první a druhé světové války a jiných. Mimoto se dá v rámci základního vzdělávání a gymnázia uplatnit v průřezových tématech. K dispozici se nabízí například Osobnostní a sociální výchova (sociální komunikace), Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (žijeme v Evropě, jsme Evropané), Multikulturní výchova (princip sociálního smíru a solidarity), Environmentální výchova, Mediální výchova (role médií v moderních dějinách, vnímání autora mediálních sdělení). Bohužel Výchova demokratického občana není zakomponována do průřezových témat na gymnázií.

V rámci školního předmětu Dějepis na druhém stupni a také v příslušných ročnících nižšího stupně víceletého gymnázia lze dané téma aplikovat kupříkladu v rámci vzdělávacího obsahu, jehož součástí je učivo: Evropa před první světovou válkou (rozdělení sfér vlivu, vznik koalic, jednotné Německo a Itálie), První světová válka, Totalitní režimy (národní socialismus v Německu – třetí říše), Druhá světová válka (problematika holocaustu), Studená válka (vznik bipolárního světa, Rozdělení Německa (SRN, NDR)).

Dané téma lze dle RVP G zařadit například do vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace do vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura; Cizí jazyk; Další cizí jazyk. V rámci školního předmětu německý jazyk lze aplikovat toto téma na vzdělávací obsah Realie

zemí studovaného jazyka, a to do učiva významné osobnosti, kultura, umění a sport, ukázky významných literárních děl.

Výuku orientovanou na osobnosti lze uchopit různě. Studenti a studentky mají možnost vypracovat referáty, seminární práce případně na dílčí téma z života a díla, které je jim blízké. Jako další možnost lze danou tematiku využít v rámci projektové výuky, případně se vypravit na školní exkurzi, do muzea nebo za památkami spojené s těmito osobnostmi. Pro tuto práci jsem si určil návrhy příprav na vyučovací hodinu, jež budou orientované na propojení učiva ZSV (demokracie, politické ideologie) a sourozence Heinricha a Thomase Manna, na jejich život, dílo a pak na přínos pro rodné město Lübeck, v neposlední řadě pro německou a světovou literaturu 20. století. Dále navrhnu exkurzi, která by se týkala historie a současného vývoje hanzovní města Lübeck a pochopitelně vlivu, který v rodném městě bratři Mannové zanechaly. Pochopitelně se bude exkurze soustředit na období, ve kterém bratři Mannové žili, avšak i na současný Lübeck. Jakmile by studenti byli v rámci 2 vyučovacích hodin seznámeni s těmito bratry podrobněji, tak by nastala možnost realizace exkurze do rodného města Lübeck.

Návrhy vyučovacích hodin obsahují téma hodiny, třídu, časovou dotaci, vzdělávací cíle, očekávané výstupy, klíčové kompetence (kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikační, kompetence sociální a personální, kompetence občanská, kompetence k podnikavosti), výukové metody a organizační formy, pomůcky, propojení s RVP G (vzdělávací oblast, vzdělávací obor, vzdělávací obsah, učivo), mezipředmětové vztahy, průřezová témata, pojmy a jména k zapamatování.

Pracovní listy jsou sestaveny, aby studenti a studentky si rozšířili vědomosti o učivu, dále dochází ke střídání jednotlivých činností a v neposlední řadě k rozvoji klíčových kompetencí včetně propojení mezipředmětových vazeb. Současně nastává prolínání několika průřezových témat v rámci gymnázia: Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova a Mediální výchova.

K exkurzi jsem dospěl z důvodu, co největšího přiblížení probírané látky pro studenty a studentky po stránce praktické. Dalším důvodem je, že právě exkurze je ideální organizační forma, jak lze učivo propojit se skutečným světem, a tak si lépe vštípit látku do paměti. Argumentem je i skutečnost, že realizovanou exkurzí dochází k prohloubení znalostí ze společenských věd, geografie, českého jazyka, také ke zvýšení kompetence komunikativní v německém jazyku, dále k podpoře názornosti výuky, a ještě poznání reálií zemí studovaného

jazyka (německého). Exkurze představuje význam v praxi naučených znalostí a následného využití, a navíc zvyšuje motivaci a interes.

Handicap exkurze spočívá v její časové náročnosti. V tomto případě je otázkou, zda by si učitel ZSV nebo NJ vyhradil jednu hodinu, aby žáky seznámil s reáliemi Německa. Je zcela nesporné, že jedna hodina by zřejmě nestačila. Opět závěrečné rozhodnutí je na samotném učiteli, kolik vyučovacích hodin si vynahradí na seznámení.

Při tvorbě návrhů na exkurzi a vyučovací hodiny jsem vycházel ze zmíněných RVP ZV (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání) a RVP G (Rámcový vzdělávací programu pro gymnázia). Současně jsem se seznámil se školními vzdělávací programy pražských škol, které se dotýkají významných osobností (právě učivo historie, současnost města, památná místa, význačné události a významné osobnosti daného města spadají do výuky na základních školách pro žáky a žákyně 6/7. tříd v předmětu občanská výchova neboli výchova k občanství).

Vzhledem k předpokladu určitých znalostí jsem návrhy vyučovacích hodin a exkurze koncipoval pro studenty a studentky gymnázií, jelikož jsou potřeba hlubší znalosti.

Na gymnáziích lze uvedené téma vyučovat ve vzdělávacím obsahu Moderní dějiny I (1914-1945) - (první světová válka, svět mezi válkami, první republika, totalitní režimy 20. let, krize 30. let, druhá světová válka, druhá světová válka a české země).

Ve vzdělávacím oboru Výchova k občanství neboli Občanská výchova na druhém stupni základních škol a v příslušných ročnících nižšího stupně víceletého gymnázia lze dané téma využít ve vzdělávacím obsahu Člověk ve společnosti.

4.2 Návrh přípravy na vyučovací hodinu

Příprava na vyučovací hodinu

Téma hodiny: Demokracie s důrazem na osobnosti (bratři Mannové)

Třída: Druhý ročník gymnázia

Časová dotace: 45 minut

Vzdělávací cíle:

Po skončení hodiny student/studentka dokáže:

- vyložit podstatu demokracie, odlišit ji od nedemokratických forem řízení sociálních skupin a státu
- porovnat postavení občana v demokratickém a totalitním státě
- interpretovat základní kategorie fungování demokracie (spravedlnost, řád, norma, zákon, právo, morálka)
- vysvětlit význam ústavy jako základního zákona země
- uvést příklady, jak může občan ovlivňovat společenské dění v obci a ve státě a jakým způsobem může přispívat k řešení záležitostí týkajících se veřejného zájmu
- uvést demokratické způsoby řešení konfliktů a problémů v osobním životě i ve společnosti
- vlastními slovy objasnit, čemu se Heinrich a Thomas Mann ve svém životě věnovali
- uvést alespoň tři příklady děl, které napsal Heinrich a Thomas Mann
- interpretovat ukázkou díla

Očekávané výstupy:

- student vyloží podstatu demokracie, odlišit ji od nedemokratických forem řízení sociálních skupin a státu
- student porovná postavení občana v demokratickém a totalitním státě

- student interpretuje základní kategorie fungování demokracie (spravedlnost, řád, norma, zákon, právo, morálka)
- student vysvětlí význam ústavy jako základního zákona země
- student uvede, jak může občan ovlivňovat společenské dění v obci a ve státě a jakým způsobem může přispívat k řešení záležitostí týkajících se veřejného zájmu
- student uvede demokratické způsoby řešení konfliktů a problémů v osobním životě i ve společnosti

Klíčové kompetence:

a) kompetence k učení

- student uplatňuje získané vědomosti k vyplnění pracovního listu

b) kompetence k řešení problémů

- student kriticky interpretuje získané poznatky a zjištění a ověřuje je, pro své tvrzení nachází argumenty a důkazy, formuluje a obhajuje podložené závěry

c) kompetence komunikativní

- Je naplněna studentem, jenž má srozumitelný projev
- student během společné kontroly sděluje odpovědi a hájí si názory a odpovědi

d) kompetence sociální a personální

- během společné kontroly pracovního listu žák respektuje názory ostatních studentů a učitele
- student aktivně spolupracuje s učitelem a spolužáky při kontrole pracovního listu

e) kompetence občanská

- student oceňuje význam Thomase a Heinricha Manna pro demokracii

f) kompetence k podnikavosti

- student uplatňuje proaktivní přístup, vlastní iniciativu a tvořivost, vítá a podporuje inovace

g) kompetence digitální

- student získá kompetenci digitální při práci s internetem

Výukové metody a organizační formy: vysvětlování, výklad, rozhovor, práce s textem, diskuze, rozhovor, samostatná práce, kladení otázek, samostatná práce, hromadné vyučování a práce ve dvojicích

Pomůcky: nakopírované ukázky děl, pracovní listy a školní tabule

Propojení s RVP G:

Člověk a společnost (vzdělávací oblast) – Občanský a společenskovední základ (vzdělávací obor) – OBČAN VE STÁTĚ (vzdělávací obsah) – demokracie (učivo) – principy a podoby; občanská práva a povinnosti, podstata občanské společnosti, její instituce; politické subjekty, politický život ve státě; volby, volební systémy; úřady)

Jazyk a jazyková komunikace – Cizí jazyk – Realie zemí studovaného jazyka (literatura, významná díla a autoři; věda, technika, sport, umění, významné osobnosti, díla, úspěchy)

Jazyk a jazyková komunikace – Další cizí jazyk – Realie zemí studovaného jazyka (významné události z historie, významné osobnosti; kultura, umění a sport, některé známé osobnosti a jejich úspěchy; ukázky významných literárních děl)

Mezipředmětové vztahy: Dějepis (dějiny Německa, ČSR), Český jazyk (práce s textem), Geografie (regionální geografie Evropy a ČR), Německý jazyk (některé známé osobnosti) Informatika (vyhledávání informací na internetu)

Průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova (sociální komunikace), Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (žijeme v Evropě, jsme Evropané), Multikulturní výchova (demokracie), Mediální výchova (účinky mediální produkce a vliv médií)

Pojmy a jména k zapamatování: Demokracie, Heinrich a Thomas Mann, politický systém, (Německo a ČSR), nacismus, občanská práva a povinnosti, podstata občanské společnosti, Praha, T. G. Masaryk, E. Beneš, německé císařství, Akademie básníků a spisovatelů, Proseč, Buddenbrookovi, Berlín

Organizace a struktura hodiny:

1. Organizační část hodiny: 2 min

– úvodní pozdrav – zápis do třídní knihy

– kontrola docházky – oznámení cíle hodiny studentům a studentkám

2. *Nové učivo:*

– motivace – otázky k fotografii Thomase a Heinricha Manna na tabuli a křížovka 8 min

Studenti a studentky obdrží pracovní list na Thomase a Heinricha Manna, následně jim vyučující pokládá otázky týkající se těchto dvou osobností. Posléze naváže na téma demokracie, její principy a podoby (občanská práva a povinnosti, podstata občanské společnosti, její instituce; politické subjekty, politický život ve státě; volby, volební systémy; úřady), využije těchto sourozenců jako příklad. Znáte tyto dvě osobnosti? Kým si myslíte, že byli? Jaké povolání podle vás vykonávali? V jakém období žili? Co se v této době ve světě odehrávalo? Jaké další významné osobnosti spojené s Německem a zároveň ČSR znáte? Poté studenti a studentky samostatně splní první úkol v pracovním listu. Následuje společná kontrola a zpětná vazba.

– výklad nového učiva 15 min

Učitel vypráví o osobnosti Thomase a Heinricha Manna, o jejich původu, rodině, životě a literární činnosti, a hlavně o jejich přínosu pro německou a světovou literaturu. Během výkladu studenti a studentky vypracovávají postupně druhý a třetí úkol v pracovním listu. Vyučující vysvětluje novou látku a neznámé pojmy a zároveň třídu aktivuje doplňujícími otázkami, které jsou přiměřené jejich věku. Existuje ještě dnes dům Heinricha Manna v Praze? Kde se nachází? Kdo byl T. G. Masaryk? V kterém roce vzniklo německé císařství? Kdy probíhala první světová válka? Co dalšího víte o první světové válce? Co znamená pojem literární exil? Znáte ještě nějaké jiné německé spisovatele v exilu? Heinrich Mann byl prezidentem akademie básníků a spisovatelů (1926-1933). Existuje i v ČR podobná akademie? Z jakého města pocházeli? Které české město je spjaté s Thomasem a Heinrichem Mannem? Jakou mají spojitost s ČSR? Jak se nazývají nejslavnější díla těchto spisovatelů? Ve kterých zemích žili kromě Německa? Poté následuje společná kontrola druhého, následně třetího úkolu a samozřejmě zpětná vazba.

práce ve dvojicích – ukázka úryvku H. Manna 15 min

Kantor rozdává do dvojice vytištěnou ukázku úryvku od Heinricha Manna k demokracii (politický systém ČSR a Německa). Studenti a studentky si ukázku nejprve přečtou a poté pracují ve dvojicích na čtvrtém úkolu z pracovního listu. Následně si hromadně přečtou ve třídě tento úryvek z pera H. Manna. Kantor vysvětlí studentům a studentkám neznámé pojmy (německé – Heil), kterým studenti a studentky nerozumí. Pak si hromadně projdeme odpovědi studentů a studentek k otázkám ze čtvrtého úkolu pracovního listu, nad kterými můžeme diskutovat. Je

možné diskutovat nad tématem, obsahem, motivy a dalšími jevy. Každý student či studentka může jinak interpretovat ukázkou. Je možné debatovat i o výrazech, které je v ukázkě upoutaly.

Ukázka úryvku H. Manna:

Následující úryvek z pera Heinricha Manna pojednává o první republice a jejího postavení v rámci dějin evropské demokracie. Tento úryvek zní ještě působivěji, jelikož jej pronesl německý spisovatel, jenž poznal propastný rozdíl mezi politickým systémem ČSR (parlamentní demokracie) a Německa (nacistická totalita). Heinrich Mann získal v roce 1936 československé státní občanství, které mu otevřelo možnost exilu.

"...Má dojatá úcta patří Československé republice. Tady je stát, který, ponechán sám sobě široko daleko v nepřátelském okolí – a také nakonec vydán na pospas –, přesto přese všechno nepozbyl ničeho ze své morální velikosti. V osudných letech, kdy Hitlerovo Německo smělo vzrůstat – za obecného trpného přihlížení –, otevřel nám svou náruč. My, celé pronásledované Německo, Německo intelektuální, svobodné, jsme v této jediné zemi nebyli pouze neúčastně trpěni: Praha nás přijala jako své příbuzné. Jak blízce příbuzné, to měl se vsí úděsností potvrdit rok 1938.

Češi obyčejně odmítali, v duchu svého státu, mluvit německy. Se mnou tak mluvili. A když Německo upadlo do neštěstí – do neštěstí své hlouposti a zatvrzelosti –, tehdy vyslali Češi vyšetřovací komise do oné neuvěřitelné země, v níž se našly lidové masy, ochotné jásat, když jim zlovolný mrzák vykřikoval do tváře: "Lidská práva byla zrušena!" Opravdu důvod k radosti pro všechny tyto chudáky, kteří nevlastnili nic jiného než právě jen tu trochu úcty před tím, že se narodili jako lidé!

Pražští zpravodajové rozuměli znamenitě německy, ovládali němčinu Hitlera, jeho lágrů, jeho mučírén, jeho morálně devastovaných objektů, těch, kteří ještě volali "Heil!", a těch druhých – těch bez jazyka, bez očí, bez ledvin. Pokud se svět něco dozvěděl z této "mírové" fáze hitlerovské říše, dozvěděl se to – aniž si to ovšem příliš připouštěl, z Prahy. Češi sami si nepopřávali pokoj, ten, kdo stál v čele jejich státu, jim byl vzorem.

Jestli mi kdo kdy pomohl, byl to Tomáš Garrigue Masaryk. V roce 1933, to už jsem byl ve Francii, prohlásil můj mnichovský byt za československé vlastnictví a dal jej přestěhovat do Prahy. Až do roku 1938 tady našly knihy, obrazy, majetek po předcích azyl... Pro své národní

muzeum si prezident vyžádal mé staré rukopisy: spíše pocta než tribut. (Po známém způsobu uchvatitelů moci z roku 1938 pak byly – ne ve skutečnosti, ale symbolicky – spáleny).

V roce 1934 - Německo šťastně přestalo 30. červem svého vůdce – jsem přijel do Prahy. Se svým nemocným přítelem jsem se nemohl setkat, ale jeho kancléř mi vyřídil příslib, že budu přijat za občana. Česká obec poblíž německých hranic mi ochotně poskytla domovské právo, pak mě republika přijala za svého. Nebylo třeba žádné zákonné lhůty a dokonce ani žádného speciálního pobytu v zemi. Ten den roku 1936 patří k mým svátečním. Avšak právě ony vpravdě sváteční chvíle v nás zanechávají vzpomínku na náš skromný životní úděl víc než na přijaté vyznamenání.

Kým jsem byl já, že se mě ujal cizí národ, že mě přijal na svém konzulátě v Marseille a nechal složit slib do rukou svého konzula? Opakoval jsem česká slova, jistě nesprávně, neboť jsem je neznal. Kým jsem byl, že tento národ přijal se ctí muže, vyvrženého svým vlastním národem, a pokládal ho za sobě rovného – až po dny své vlastní opuštěnosti? Když se mě v roce 1940 ve Vichy zastával československý konzul, už sám ohrožený, byl bych mu rád řekl: "Ale krajane! Existuje vůbec taková lidská solidárnost?"...

Pokud jde o český národ, bylo mým úkolem prostě ukázat jej tak, jak často a dlouho žil: pod nespravedlivou mocí, jíž čelí podle svého způsobu vtipem, moudrostí a onou určitou bohabojností. Venkovské záběry práce jej ukazují v jisté – jinak se to nedá říci – v jisté svatozáří -; právě na pozadí oné neblahé zkušenosti Němců. Zákeřnost nemá šanci, je-li nevinnost moudrá. Toť můj hold národu, jemuž jsem ne nadarmo sliboval věrnost...²⁴⁴

Přeložila K.H.

(vyšlo 1973)

3. Závěrečná část hodiny: 5 min

- shrnutí základního učiva

Na závěr vyučovací hodiny se učitel táže studentů a studentek, co si z hodiny zapamatovali a stručně sumarizuje hlavní informace, jež jsou z probraného učiva nejdůležitější.

- kolektivní hodnocení práce v hodině

²⁴⁴ VESELÝ, Jiří: *Azyl v Československu 1933-1938*. Praha 1983. s. 234-236.

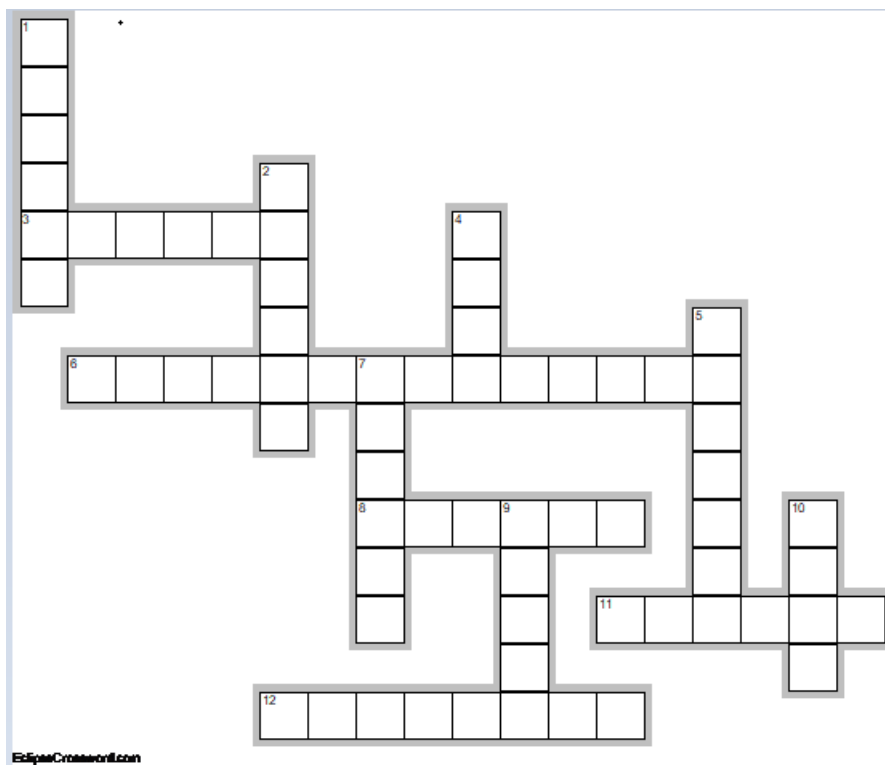
Kantor zhodnotí práci studentů a studentek, co se jim v hodině povedlo nebo nepovedlo. Posléze studenti a studentky zhodnotí vyučovací hodinu – které aktivity se jim líbily, co je stimulovalo nebo nudilo a proč.

- finální pozdrav

Pracovní list – jméno, příjmení a datum:

1. Křížovka

1. Jaké bylo rodné příjmení první manželky Heinricha Manna?
2. Jak se nazývá česká obec, od které získali bratři Mannové domovské právo?
3. Jak se jmenoval bratr Thomase a Heinricha Manna?
4. Jak se říkalo v rodině Mannových synovi Thomase, který byl pokřtěn jako Angelus Gottfried Thomas?
5. Jak se jmenoval nakladatel díla Thomase Manna?
6. Jak se nazývá nejslavnější dílo Thomase Manna?
7. Jaké je jméno hlavního města Německa?
8. Jak se jmenuje německé město, kde se narodili bratři Mannové?
9. Jak se jmenovala sestra tzv. "dvojče" Klause Manna?
10. Jak se jmenuje oblíbené město Heinricha ve Francii?
11. Ve kterém městě zemřel Thomas Mann?
12. Jak se jmenuje komunistický žurnalista, za něhož se provdala dcera Heinricha Leonie?

2. Na internetu vyhledej chybějící informace a vhodně je doplň do textu.

Thomas a Heinrich Mann

Heinrich Mann se narodil ve stejném roce 1)....., kdy vzniklo Německé císařství a jeho mladší bratr Thomas Mann se narodil v roce 2)..... v hanzovním městě 3)..... Toto město se nachází ve spolkové zemi 4)..... a je známé jako město sladké pochutiny, která je velmi oblíbená na Vánoce (vyrábí se z mandlí), tato pochutina jmenuje 5)..... Jejich matka Julia da Silva Bruhns pocházela z 6)..... a otec se jmenoval 7).....

Oba bratři se stali později slavnými 8)..... Nejslavnější dílo Thomase Manna se nazývá 9)..... a za něj obdržel Thomas Manna v roce 10)..... Nobelovu cenu. Nejznámější dílo Heinricha Mann se jmenuje 11)..... a je známé díky své filmové verzi z roku 1930 s názvem 12)..... v hlavní roli s Marlene Dietrich. Po nástupu nacismu v roce 13)..... získali oba bratři domovské právo od české obce 14)....., což jim pomohlo k emigraci.

Thomas i Heinrich Mann byli v kontaktu s československým prezidentem 15)..... Heinrich Mann umírá v roce 16)..... a jeho mladší bratr Thomas v roce 17)..... Heinrich Mann je pochován v hlavním městě Německa 18)..... a jeho bratr Thomas ve švýcarském městě 19)..... V roce 2025 uplyne 20)..... let od narození Thomase Manna.

3. Zakroužkuj správnou odpověď.

1) Ve kterém roce vzniká německé císařství?

A) 1866. B) 1868.

C) 1871. D) 1875.

2) Se kterým politickým činitelem ČSR vedli bratři Mannové korespondenci?

A) Antonín Švehla. B) M. R. Štefánik

C) T. G. Masaryk. D) Alois Rašín.

3) Ve kterém období byl Heinrich Mann předsedou Akademie věd?

A) Po roce 1905. B) Před první světovou válkou.

C) V letech 1926 až 1933. D) Po druhé světové válce.

4) Které ČSR město dopomohlo bratrům Mannovým k získání ČSR pasu?

A) Liberec. B) Praha.

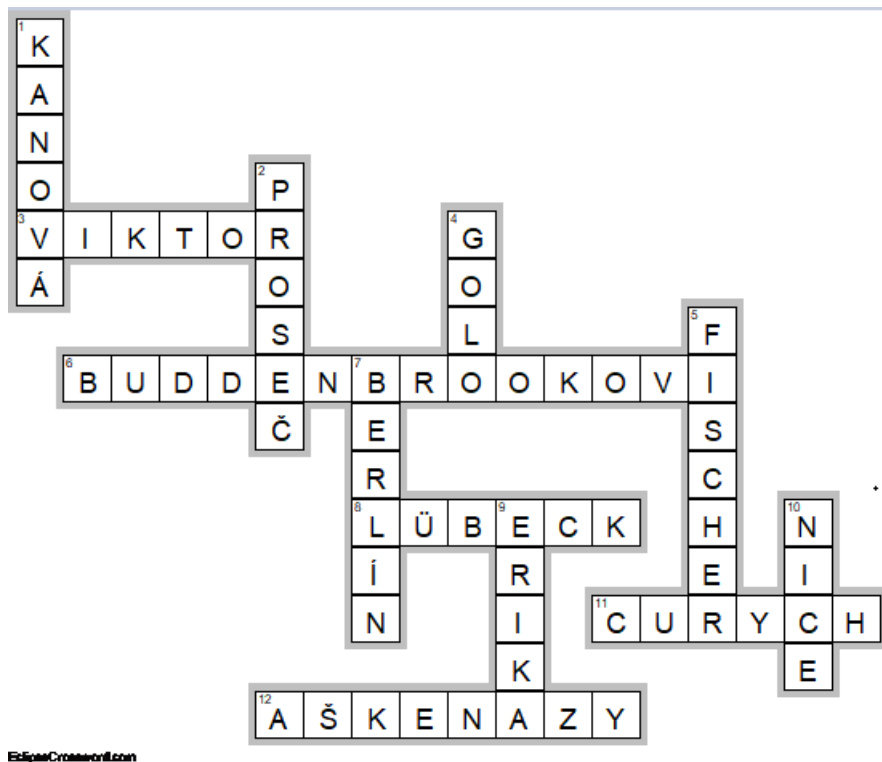
C) Jihlava. D) Proseč.

4. Společná práce ve dvojicích. Přečtěte si se spolužákem/spolužačkou úryvek od Heinricha Manna a pokuste se vlastními slovy odpovědět na následující otázky.

1. Jak se vyjádřil Heinrich Mann o ČSR a Německu?
2. Co napsal HM o Čechách a jejich vztahu k němčině?
3. Jak je možné, že pražští žurnalisté uměli dobře německy?
4. Jakou roli hrál Tomáš Garrigue Masaryk v životě HM?

Pracovní list – řešení:

1. Křížovka

Napříč

3. **VIKTOR**—Jak se jmenoval bratr Thomase a Heinricha Manna?
6. **BUDDENBROOKOVI**—Jak se nazývá nejslavnější dílo Thomase Manna?
8. **LÜBECK**—Jak se jmenuje německé město, kde se narodili bratři Mannové?
11. **CURYCH**—Ve kterém městě zemřel Thomas Mann?
12. **AŠKENAZY**—Jak se jmenuje komunistický žurnalista, za něhož se provdala dcera Heinricha Leonie?

Dolů

1. **KANOVÁ**—Jaké bylo rodné příjmení první manželky Heinricha Manna?
2. **PROSEČ**—Jak se nazývá česká obec, od které získali bratři Mannové domovské právo?
4. **GOLO**—Jak se říkalo v rodině Mannových synovi Thomase, který byl pokřtěn jako Angelus Gottfried Thomas?
5. **FISCHER**—Jak se jmenoval nakladatel díla Thomase Manna?
7. **BERLÍN**—Jaké je jméno hlavního města Německa?
9. **ERIKA**—Jak se jmenovala sestra tzv. "dvojče" Klause Manna?
10. **NICE**—Jak se jmenuje oblíbené město Heinricha ve Francii?

2. Text Thomas a Heinrich Mann

1. 1871
2. 1875
3. Lübeck
4. Šlesvicko-Holštýnsko
5. marcipán
6. Brazílie
7. Thomas Johann Heinrich
8. Spisovatel/literáty
9. Buddenbrookovi
10. 1929
11. Profesor Neřád
12. Modrý anděl
13. 1933
14. Proseč
15. Edvard Beneš/ T. G. Masaryk
16. 1950
17. 1955
18. Berlín
19. Curych

3. Zakroužkuj správnou odpověď.

- 1) Ve kterém roce vzniká německé císařství? C) 1871.
- 2) Se kterým politickým činitelem ČSR vedli bratři Mannové korespondenci? C) T. G. Masaryk.
- 4) Ve kterém období byl Heinrich Mann předsedou Akademie věd? C) V letech 1926 až 1933.
- 5) Které ČSR město dopomohlo bratrům Mannovým k získání ČSR pasu? D) Proseč.

4. Společná práce ve dvojicích. Přečtěte si se spolužákem/spolužačkou úryvek od Heinricha Manna a pokuste se vlastními slovy odpovědět na následující otázky.

1. Jak se vyjádřil Heinrich Mann o ČSR a Německu?
2. Co napsal HM o Čechách a jejich vztahu k němčině?
3. Jak je možné, že pražští žurnalisté uměli dobře německy?
4. Jakou roli hrál Tomáš Garrigue Masaryk v životě HM?

4.3 Návrh přípravy na vyučovací hodinu

Příprava na vyučovací hodinu

Téma hodiny: Politické ideologie – Národní socialismus (nacismus) v kontextu osobnosti Thomase Manna

Třída: Druhý ročník gymnázia

Časová dotace: 45 minut

Vzdělávací cíle:

Po skončení hodiny student/studentka dokáže:

- objasnit podstatu a význam politického pluralismu pro život ve státě
- uvést příklady politického extremismu a objasní, v čem spočívá nebezpečí ideologií
- interpretovat příčiny rozvoje národního socialismu
- posoudit vliv jednotlivých ideologií na život jedince a společnosti
- vlastními slovy objasnit, jak se Thomas Mann vyjadřoval k národnímu socialismu
- vyjádřit důvody, které vedly Thomase Manna k nucené emigraci
- uvést lokality emigrace Thomase Manna (Francie, Švýcarsko, USA)

Očekávané výstupy:

- student objasní podstatu a význam politického pluralismu pro život ve státě
- student uvede příklady politického extremismu a objasní, v čem spočívá nebezpečí ideologií
- student posoudí vliv jednotlivých ideologií na život jedince a společnosti

Klíčové kompetence:

a) kompetence k učení

- student využívá různé prostředky, které mu pomohou zvládnout vyplnit pracovní list
- student vyplňuje ve dvojicích pracovní list

- student třídí a zpracovává sdělení

b) kompetence k řešení problémů

- student je otevřený k využití různých postupů při řešení problémů, nahlíží problém z různých stran

c) kompetence komunikativní

- student se projevuje v písemném i ústním projevu kultivovaně

- při společné kontrole se student dokáže připojit do diskuse a uhájit si názory a odpovědi

d) kompetence sociální a personální

- student respektuje názory ostatních studentů a pedagoga při společné kontrole pracovního listu

e) kompetence občanská

- student přistupuje s úctou ke slavným osobnostem a k jejich činům

f) kompetence k podnikavosti

- student dokončuje zahájené aktivity, motivuje se k dosahování úspěchu

g) kompetence digitální

- student prohlubuje digitální kompetence při práci s internetem

Výukové metody a organizační formy: vysvětlování, výklad, rozhovor, práce s textem, diskuze, rozhovor, samostatná práce, kladení otázek, samostatná práce, hromadné vyučování a práce ve dvojicích

Pomůcky: pracovní listy, nakopírované ukázky děl, školní tabule

Propojení s RVP G:

Člověk a společnost (vzdělávací oblast) – Občanský a společenskovední základ (vzdělávací obor) – OBČAN VE STÁTĚ (vzdělávací obsah) – ideologie (učivo) – znaky a funkce, přehled vybraných ideologií)

Člověk a společnost – Občanský a společenskovední základ – OBČAN VE STÁTĚ – lidská práva (zakotvení lidských práv v dokumentech; porušování a ochrana lidských práv, funkce ombudsmana)

Jazyk a jazyková komunikace – Cizí jazyk – Reálie zemí studovaného jazyka (literatura, významná díla a autoři; věda, technika, sport, umění, významné osobnosti, díla, úspěchy)

Jazyk a jazyková komunikace – Další cizí jazyk – Reálie zemí studovaného jazyka (významné události z historie, významné osobnosti; kultura, umění a sport, některé známé osobnosti a jejich úspěchy; ukázky významných literárních děl)

Mezipředmětové vztahy: Dějepis (informace o slavných osobnostech a jejich činech vykonaných v minulosti), Český jazyk (práce s textem), Geografie (regionální geografie Evropy), Německý jazyk (významné osobnosti, komunikace), Informatika (vyhledávání informací s použitím internetu)

Průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova (sociální komunikace), Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (žijeme v Evropě, jsme Evropané), Multikulturní výchova (princip sociálního smíru a solidarity), Mediální výchova (role médií v moderních dějinách, vnímání autora mediálních sdělení)

Pojmy a jména k zapamatování: politické ideologie, liberalismus, konzervatismus, komunismus, socialismus, národní socialismus (nacismus), Thomas Mann, Německo, výmarská republika, třetí říše, NSDAP, Nobelova cena

Organizace a struktura hodiny:

1. Organizační část hodiny: 2 min

– úvodní pozdrav – zápis do třídní knihy

– kontrola docházky – ohlášení cíle hodiny studentům a studentkám

2. Nové učivo:

– motivace – otázky k fotografii Thomase Manna pověšené na tabuli a pracovní list 8 min

Studenti a studentky dostanou pracovní list na politické ideologie národního socialismu, následně jim vyučující pokládá otázky týkající se těchto dvou osobností. Jaké znáte politické ideologie z minulé hodiny? Která se Vám líbí a která ne? Znáte tyto dvě osobnosti? Kým si myslíte, že

byli? Jaké povolání podle vás vykonávali? V jakém období žili? Co se v této době ve světě odehrávalo? Jaké další významné osobnosti spojené s Německem a zároveň ČSR znáte? Poté studenti a studentky samostatně splní první úkol v pracovním listu. Následuje společná kontrola a zpětná vazba.

– výklad nového učiva 15 min

Učitel vypráví o politických ideologiích s důrazem na národní socialismus a pak představí osobnost: Thomase Manna, jaké důsledky pro jeho život a dílo měl německý nacismus. Během výkladu žáci a žákyně vypracovávají postupně druhý a třetí úkol v pracovním listu. Vyučující vysvětluje novou látku a neznámé pojmy a zároveň třídu aktivuje doplňujícími otázkami, které jsou přiměřené jejich věku. Kdy vykrystalizoval národní socialismus? Co znamená zkratka NSDAP? Jak se nazývá vůdčí představitel této strany? Jaká byla situace v Německu po první světové válce? Kdy byla vyhlášena výmarská republika? Kdy vyhrála NSDAP volby do říšského sněmu? Jaké měla důsledky třetí říše pro Thomase Manna? Kdy emigroval Thomas Mann? Kdy byly vyhlášeny Norimberské zákony? Poté následuje společná kontrola druhého a třetího úkolu a zpětná vazba.

práce ve dvojicích – ukázka úryvku z novin 15 min

Vyučující do dvojice rozdá vytištěné úryvky z novin. Studenti a studentky si je přečtou a ve dvojicích pracují na čtvrtém úkolu z pracovního listu. Následně si dohromady ve třídě přečteme úryvky z novin. Učitel vysvětlí studentům a studentkám neznámé pojmy (třetí říše), kterým studenti a studentky nerozumí. Pak si hromadně projdeme odpovědi studentů a studentek k otázkám ze čtvrtého úkolu pracovního listu, nad kterými můžeme diskutovat. Můžeme diskutovat nad tématem, obsahem, motivy a dalšími jevy. Každý student či studentka může jinak interpretovat ukázky z novin. Je možné hovořit i o výrazech, které je v ukázkách upoutaly.

3. Závěrečná část hodiny: 5 min

- shrnutí základního učiva

Učitel klade otázku na závěr vyučovací hodiny studentům a studentkám, co si z hodiny zapamatovali a krátce shrne základní informace, které jsou z probírané látky nejdůležitější.

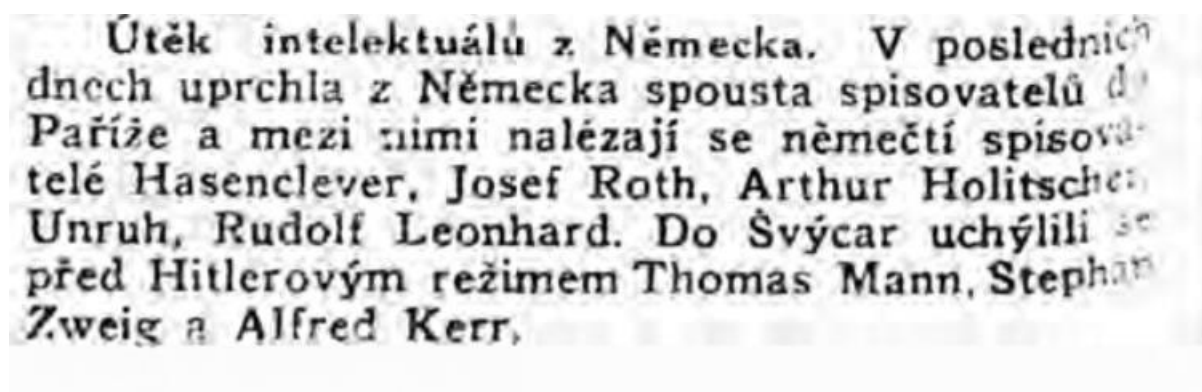
- kolektivní hodnocení práce v hodině

Učitel zhodnotí práci studentů a studentek, co se jim v hodině podařilo či nepodařilo. Posléze sami studenti a studentky zhodnotí hodinu – které aktivity se jim líbily, co je bavilo či nebavilo a proč.

- finální pozdrav

Ukázky z novin:

a) První úryvek²⁴⁵

Útěk intelektuálů z Německa. V posledních dnech uprchla z Německa spousta spisovatelů do Paříže a mezi nimi nalézají se němečtí spisovatelé Hasenclever, Josef Roth, Arthur Holitscher, Unruh, Rudolf Leonhard. Do Švýcar uchýlili se před Hitlerovým režimem Thomas Mann, Stephan Zweig a Alfred Kerr.

b) Druhý úryvek²⁴⁶

Německo ztratilo spisovatele Manna
Zřekl se třetí říše jasným prohlášením

Praha, 6. února. Thomas Mann, nositel Nobelovy ceny, autor Buddenbrocků, Kouzelného vrchu a jiných světových děl, snad největší žijící německý spisovatel, vystoupil ze své rezervy a zřekl se ve formálním prohlášení dnešního Německa. Zřekl se III. říše a jejího režimu a výklad skončil velmi jasnou větou: »Z nynějšího německého systému nemůže vzejít nic dobrého ani pro Německo, ani pro svět«. V prohlášení samotném vyslovuje svůj odpor a hnus proti metodám hakenkrajclerů a označil se za emigranta, jenž do země tohoto Německa již nevkročí. — Toto prohlášení neučinil Mann, jenž ke své vlasti velmi lne s lehkým srdcem. Deklarace je důkazem, že Mann nemohl mlčky přihlížeti k tomu, co hakenkrajcleři udělali ze země Goetheovy.

²⁴⁵ Pozor, 29. 3. 1933

²⁴⁶ České slovo, 7. 2. 1936

c) Třetí úryvek²⁴⁷

»HLAS LIDU«

Thomas Mann o svobodě, Německu a Španělsku

Thomas Mann přijel na přednáškové turné do Severoamerické unie a odpověděl v newyorském listě »Deutsches Volks-Echo« na několik otázek. Na otázku, jak se staví k jednotné frontě všech německých demokratů proti Hitlerovi, odpověděl Mann: Přeji si co nejživěji, že k takové jednotné frontě dochází. Vzrůstání odporu proti Hitlerovi musí působit k sjednocení všech demokratů, dočasně umlčených. Touha po svobodě osobní, duševní i hospodářské je už dnes v Německu příliš silná. — O Španělsku pravil Thomas Mann zvýšeným, rozhořčením se chvějícím hlasem: Násilné přepadení špa-

nělského lidu jest největším skandálem světových dějin. Mé srdce je na straně republikánů. Vítězství tak zvaných nacionalů — ve skutečnosti jsou to fašističtí zrádci, kteří vedou cizí trupy, Maury, Němce a Italy proti vlastnímu národu — je vůbec nemožné. — O úpadu německé literatury, který nastal za Hitlerovy násilnické diktatury, řekl Mann: »To, co se dnes v Německu píše, to je jakási neutrální, měkkýšovitá literatura, která se schovává před problémy doby. Každá duševní tvorba, má-li uzrání v umělecké dílo, potřebuje nevyhnutelně svobody. Člověk se musí z hloubi duše stydět, vidí-li, jak jeho národ hluboko klesl v nesvobodě a v duchovním i hmotném násilí. Nové Německo se jistě sešikuje pod heslem Svobody!«

d) Čtvrtý úryvek²⁴⁸

Thomas Mann do Evropy

Thomas Mann, žijící nyní ve Spojených státech, vrátí se do Evropy, až to dovolí úřady a dopravní podmínky. Thomas Mann je největším představitelem německé literatury, dostal r. 1929 Nobelovu cenu za literaturu. V roce 1933 jej nacistická vláda zbavila německého státního občanství a o rok později se stal státním občanem československým. Do Spojených států se odebral 1937, kde v r. 1940 nabyl státního občanství severoamerického.

²⁴⁷ Hlas lidu, 5. 5. 1937

²⁴⁸ Stráž lidu, 17. 10. 1945

Pracovní list – jméno, příjmení a datum:

1. Vysvětlete pojem *politické ideologie* a uveďte jejich *základní funkce*:

2. Doplňte na řádek v textu názvy politických ideologií, které odpovídají daným charakteristikám:

a) _____ je radikální kritikou kapitalismu. Jeho základem je myšlenka sociální rovnosti a beztřídní společnosti, v níž není třeba státu jako utlačovatelské instituce. Jeho budování je předpokládáno v teorii marxismu-leninismu po vybudování socialismu.

b) _____ je nedemokratická forma vlády, která vychází z nesouhlasu s modernitou a jejíž základem jsou silná protidemokratická východiska, uctívání státu, jednota a další znaky. Poprvé byl uplatněn v Itálii roku 1922 Benitem Mussolinim. V meziválečném období se vyvinul i německý nacionální socialismus (nacismus), jehož podstatou jsou např. extrémní rasismus, přesvědčení o rasové nadřazenosti a čistotě. Tato ideologie vyústila v praxi v agresivní politiku, terorismus, útočné války a genocidu.

3. Zakroužkuj správnou odpověď.

1) Jak se nazývá politická ideologie, jejíž hlavní hodnotou je svoboda?

A) Konzervatismus B) Socialismus.

C) Nacionalismus. D) Liberalismus.

2) Za zakladatele konzervatismu je považován?

A) J. Locke. B) J.J. Rousseau.

C) E. Burke. D) N. Machiavelli.

3) Jak zní český ekvivalent k pojmu proletariát?

A) Měšťanstvo. B) Dělnictvo.

C) Úřednictvo. D) Žebráci.

4) Co znamená latinské slovo natio?

A) Kmen, národ. B) Společný.

C) Sjednocení. D) Bezvládí.

5) Ve který letech bylo Německo Výmarskou republikou?

A) 1918–1933. B) 1919–1933.

C) 1919–1932. D) 1920–1934.

6) Jaké byly příčiny vzestupu nacionálního socialismu?

A) Hospodářská krize 20. let. B) Podmínky versailleského systému.

C) Silně protilevicové hnutí a silně protiparlamentním postoji. D) Útlak ze strany SSSR.

7) Co není spojeno s nacistickou ideologií?

A) Princip kolektivismu. B) Vláda jedné strany.

C) Vůdcovský princip. D) Falangy.

8) V kterém roce zvítězila strana NSDAP ve volbách do říšského sněmu?

A) 1931 B) 1932

C) 1933 D) 1934

4) Práce ve dvojicích. Přečtěte si společně se spolužákem/spolužačkou úryvky z novin o spisovateli Thomasi Mannovi a následně se pokuste vlastními slovy zodpovědět tyto otázky.

a) Do které země uprchl Thomas Mann z Německa?

b) Jak se vyjádřil Thomas Mann k národnímu socialismu třetí říše a Hitlerovi?

b) Jaké díla napsal Thomas Mann?

c) V kterém roce obdržel Thomas Mann Nobelovu cenu za literaturu?

d) Kde prožil Thomas Mann druhou světovou válku?

Pracovní list – řešení:

1. Vysvětlete pojem *politické ideologie* a uveďte jejich *základní funkce*:

Politická ideologie

- soustava idejí, teorií a názorů, vyjadřující zásadní životní postoje a cíle určité sociální skupiny, zabývá se základními problémy společnosti a státu, vnitřní a mezinárodní politiky, problematikou hospodářského a sociálního vývoje
- souvisí vždy s politickou praxí

Základní funkce

- pomáhají vysvětlovat politické jevy a události (příčiny krizí, válek)
- poskytují hodnotový systém a jeho kritéria (co je dobré, horší)
- poskytují vědomí identity a (sou)náležitosti k určité sociální skupině
- nabízejí základní rysy politického programu a cíle politické činnosti

2. Doplňte na řádek v textu názvy politických ideologií, které odpovídají daným charakteristikám:

a) **Komunismus** je radikální kritikou kapitalismu. Jeho základem je myšlenka sociální rovnosti a beztřídní společnosti, v níž není třeba státu jako utlačovatelské instituce. Jeho budování je předpokládáno v teorii marxismu-leninismu po vybudování socialismu.

b) **Fašismus** je nedemokratická forma vlády, která vychází z nesouhlasu s modernitou a jejíž základem jsou silná protidemokratická východiska, uctívání státu, jednota a další znaky. Poprvé byl uplatněn v Itálii roku 1922 Benitem Mussolinim. V meziválečném období se vyvinul i německý nacionální socialismus (nacismus), jehož podstatou jsou např. extrémní rasismus, přesvědčení o rasové nadřazenosti a čistotě. Tato ideologie vyústila v praxi v agresivní politiku, terorismus, útočné války a genocidu.

3. Zakroužkuj správnou odpověď.

1) Jak se nazývá politická ideologie, jejíž hlavní hodnotou je svoboda?

D) Liberalismus.

2) Za zakladatele konzervatismu je považován?

C) E. Burke.

3) Jak zní český ekvivalent k pojmu proletariát?

B) Dělnictvo.

4) Co znamená latinské slovo natio?

A) Kmen, národ

5) V který letech bylo Německo Výmarskou republikou?

B) 1919–1933

6) Jaké byly příčiny vzestupu nacionálního socialismu?

A) Hospodářská krize 20. let B) Podmínky versailleského systému

C) Silně protilevicové hnutí a silně protiparlamentním postoji

7) Co není spojeno s nacistickou ideologií?

D) Falangy

8) V kterém roce zvítězila strana NSDAP ve volbách do říšského sněmu?

C) 1933

4) Práce ve dvojicích. Přečtěte si se spolužákem/spolužačkou úryvky z novin o spisovateli Thomasi Mannovi a následně se pokuste vlastními slovy odpovědět na následující otázky.

a) Do které země uprchl Thomas Mann z Německa?

Do Švýcarska.

b) Jak se vyjádřil Thomas Mann k národnímu socialismu třetí říše a Hitlerovi?

Zřekl se třetí říše a jejího režimu. „Z nynějšího německé systému nemůže vzejít nic dobrého ani pro Německo, ani pro svět“. Vyslovuje svůj odpor a hnus proti metodám hakenkrajclerů.

b) Jaké díla napsal Thomas Mann?

Buddenbrookovi, Kouzelný vrch.

c) V kterém roce obdržel Thomas Mann Nobelovu cenu za literaturu?

1929.

d) Kde prožil Thomas Mann druhou světovou válku?

V USA (Spojené státy americké).

4.4 Návrh exkurze

Nejdříve by učitel před uskutečněním exkurze seznámil studenty a studentky s náplní. Došlo by k oznámení o konání exkurze, její náplni, harmonogram a co si mají vzít s sebou studenti a studentky. Dále by učitel zodpověděl případné dotazy.

Jednu vyučovací hodinu by učitel věnoval k zhodnocení této exkurze. Nejprve by se učitel dotázel samotných studentů a studentek, co jim utkvělo v paměti z exkurze. Poté by si dohromady shrnuli poznatky a dojmy, které nabyli z exkurze. Posléze by došlo ke kontrole pracovních listů. Na závěr by došlo k hodnocení exkurze. Učitel zhodnotí práci, aktivitu a spolupráci studentů a studentek. Pak samotní studenti a studentky posoudí, co se jim líbilo, jaké nové vědomosti získali, které úkoly a aktivity je zaujaly či nezaujaly a proč, jak se jim celkově podařilo splnit dané aktivity a úkoly, jak hodnotí práci ve skupině.

K exkurzi jsem dospěl z důvodu, co největšího přiblížení probírané látky pro studenty a studentky po stránce praktické. Dalším důvodem je, že právě exkurze je ideální organizační forma, jak lze učivo propojit se skutečným světem, a tak si lépe vštípit látku do paměti. Argumentem je i skutečnost, že realizovanou exkurzí dochází k prohloubení znalostí ze společenských věd, ke zvýšení kompetence komunikativní v německém jazyku, dále k podpoře názornosti výuky, a ještě poznání reálií zemí studovaného jazyka (německého). Exkurze představuje význam v praxi naučených znalostí a následného využití, a navíc zvyšuje motivaci a interes.

Handicap exkurze spočívá v její časové náročnosti. V tomto případě je otázkou, zda by si učitel ZSV nebo NJ vyhradil jednu hodinu, aby žáky seznámil s reáliemi Německa. Je zcela nesporné, že jedna hodina by zřejmě nestačila. Opět závěrečné rozhodnutí je na samotném učiteli, kolik vyučovacích hodin si vynahradí na seznámení.

Další nevýhodou exkurze mnohdy bývá finanční zátěž, nicméně škola může pro akci vyčlenit určitý obnos peněz anebo může získat příspěvek z fondu EU, od sponzorů, popřípadě od zřizovatele (město, kraj). K těmto potížím dochází zejména v případě vícedenních akcí, jelikož výdaje na stravu, ubytování a dopravu neustále strmě rostou.

Hlavní úlohou exkurze je poznávací činnost ve skutečném prostředí, dále hromadění poznatků a informací a jejich konfrontace s předtím získanými znalostmi v daném předmětu nebo skupině vyučovacích předmětů.

Exkurze

Téma exkurze: Po stopách významných milníků z dějin hanzovního města Lübeck s důrazem na význačné rodáky (Heinrich a Thomase Mann)

Třída:

Časová náročnost: 4 hodiny

Doprava: vlak nebo autobus (z Prahy 630 km)

Vzdělávací cíle:

Po skončení exkurze student/studentka dokáže:

- objasnit důvody evropské integrace, posoudí její význam pro vývoj Evropy
- posoudit vliv začlenění státu do Evropské unie na každodenní život občanů, uvést příklady, jak mohou fyzické a právnické osoby v rámci EU uplatňovat svá práva
- uvést příklady činnosti některých významných mezinárodních organizací a vysvětlí, jaký vliv má jejich činnost na chod světového společenství, zhodnotí význam zapojení ČR
- uvést příklady institucí, na něž se může obrátit v případě problémů při pobytu v zahraničí
- posoudit projevy globalizace, uvede příklady globálních problémů současnosti, analyzuje jejich příčiny a domýšlí jejich možné důsledky
- vyjmenovat základní informace o městě Lübeck
- vyjmenovat hlavní mezníky dějin města Lübeck
- sdělit minimálně dva příklady význačných budov či kulturních památek, jež se nachází v Lübecku
- vcítit se do lübeckých obyvatel v době německého císařství a výmarské republiky

- vysvětlit, co je to Hanza (Hanzovní liga)
- posoudit přínos bratří Mannů pro hanzovní město Lübeck
- vyjmenovat dílo Thomase Manna, které se pojí k městu Lübeck
- vlastními slovy vylíčit některé důležité události, které se v Lübecku v minulosti odehrály

Očekávané výstupy:

- student objasní důvody evropské integrace, posoudí její význam pro vývoj Evropy
- student posoudí vliv začlenění státu do Evropské unie na každodenní život občanů, uvede příklady, jak mohou fyzické a právnické osoby v rámci EU uplatňovat svá práva
- student uvede příklady činnosti některých významných mezinárodních organizací a vysvětlí, jaký vliv má jejich činnost na chod světového společenství, zhodnotí význam zapojení ČR
- student uvede příklady institucí, na něž se může obrátit v případě problémů při pobytu v zahraničí
- student posoudí projevy globalizace, uvede příklady globálních problémů současnosti, analyzuje jejich příčiny a domýšlí jejich možné důsledky
- student vyjmenuje základní instituce v Lübecku
- student vysvětlí funkci institucí, které jsou Lübecku
- student popíše na mapě polohu Lübecku
- student načrtne vlastní znak města
- student stanoví jméno starosty Lübecku

Klíčové kompetence:

a) kompetence k učení

- student uplatňuje získané vědomosti k vyplnění pracovního listu

b) kompetence k řešení problémů

- student uplatňuje při řešení problémů vhodné metody a dříve získané vědomosti a dovednosti

c) kompetence komunikativní

- Je naplněna studentem, jenž má srozumitelný projev
- student během společné kontroly sděluje odpovědi a hájí si názory a odpovědi

d) kompetence sociální a personální

- během společné kontroly pracovního listu student respektuje názory ostatních studentů a učitele
- student aktivně spolupracuje s učitelem a spolužáky při kontrole pracovního listu

e) kompetence občanská

- student oceňuje význam důležitých institucí v Lübecku
- kdyby nastaly potíže, bude vědět, na kterou instituci se obrátí a zavolá

f) kompetence k podnikavosti

- student uplatňuje proaktivní přístup, vlastní iniciativu a tvořivost, vítá a podporuje inovace

g) kompetence digitální

- student získá digitální kompetenci při práci s internetem nebo v případě použití QR kódu v muzeu
- student ovládá potřebnou sadu digitálních zařízení, aplikací a služeb, využívá je při školní práci i při zapojení do veřejného života

Výukové metody a organizační formy: výklad, vysvětlování, vyprávění, práce s textem, kladení otázek, rozhovor, diskuze, samostatná práce, práce ve skupinách, hromadné vyučování, skupinové vyučování

Pomůcky: pracovní listy, psací potřeby (pastelky, fixy), tvrdé psací podložky

Propojení s RVP G:

Člověk a společnost (vzdělávací oblast) – Občanský a společenskovední základ vzdělávací obor) – MEZINÁRODNÍ VZTAHY, GLOBÁLNÍ SVĚT (vzdělávací obsah) – evropská

integrace (učivo) – podstata a význam; Evropská unie – význam; proces integrace; orgány EU; jednotná evropská měna

Člověk a společnost – Občanský a společenskovední základ – MEZINÁRODNÍ VZTAHY, GLOBÁLNÍ SVĚT – mezinárodní spolupráce – důvody, význam a výhody; významné mezinárodní organizace a společenství – RE, NATO, OSN, jejich účel a náplň činnosti

Člověk a společnost – Občanský a společenskovední základ – MEZINÁRODNÍ VZTAHY, GLOBÁLNÍ SVĚT – proces globalizace – příčiny, projevy, důsledky; globální problémy

Jazyk a jazyková komunikace – Cizí jazyk – Realie zemí studovaného jazyka (literatura, významná díla a autoři; věda, technika, sport, umění, významné osobnosti, díla, úspěchy)

Jazyk a jazyková komunikace – Další cizí jazyk – Realie zemí studovaného jazyka (významné události z historie, významné osobnosti; kultura, umění a sport, některé známé osobnosti a jejich úspěchy; ukázky významných literárních děl)

Mezipředmětové vztahy: Dějepis (znak města Lübecku) Geografie (regionální geografie Evropy), Německý jazyk (práce s textem, realie zemí studovaného jazyka), Český jazyk (práce s textem), Informatika (hledání informací s použitím internetu), Výtvarná výchova (kresba znaku vlastního města)

Průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova (sociální komunikace, kooperace a kompetice), Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (žijeme v Evropě, objevujeme Evropa a svět, jsme Evropané), Multikulturní výchova (kulturní diference), Mediální výchova (médiá a mediální produkce, kritické čtení a vnímání mediálních sdělení)

Pojmy a jména k zapamatování: instituce města Lübeck, Německo, Šlesvicko-Holštýnsko, znak města Lübeck, radnice, gotika, řeka Trava, muzeum Buddenbrookhaus, Heinrich a Thomas Mann, Buddenbrookovi, německé císařství, první světová válka, třetí říše, Holštýnská a Hradní brána, reformace, třicetiletá válka, kostel sv. Marie, UNESCO, marcipán, Niederegger, muzeum evropské hanzy, spolek hanza

Průběh exkurze:

a) zastávka – radnice na ulici Breite Strasse

30 min

První zastávkou exkurze je samotná radnice ve městě Lübeck, ta se nachází na ulici Breite (široká, rozhlehlá). Jedná se o jednu z největších středověkých radnic v rámci Německa.

Vyučující společně s průvodcem ukáží studentům a studentkám radnici včetně zajímavostí, které se k ní pojí. Všichni studenti a studentky dostanou pracovní list, který budou mít u sebe po celou dobu výletu. Při první zastávce budou studenti a studentky dělat první, druhý a třetí úkol. Učitel se bude tázat na nynější dobu města Lübeck, a hlavně bude otázkami se snažit přimět účastníky exkurze k dobrým odpovědím. Ve které spolkové zemi se nachází město Lübeck? Jedná se o hlavní město Šlesvicka-Holštýnska? Dokážete odhadnout, kolik obyvatel má toto město? V které nížině leží Lübeck?

Posléze učitel charakterizuje studentům a studentkám vlajku hanzovního města Lübeck, který visí pověšený na radnici. Učitel objasní studentům a studentkám skutečnost, že z hlediska heraldického se městský znak a vlajka popisují za znakem či vlajkou, nesprávné je popisování z pohledu přímo na ně. Pak se studenti a studentky pokusí popsat svými slovy znak města v pracovním listu a následně nakreslit. V poslední řadě studenti a studentky vysvětlí, proč se rozhodli pro tento tvar a barvu.

Učitel může sdělit zajímavosti týkající se obyvatel města, které si zjistí na webových stránkách města Lübeck. Pochopitelně lze říci, kolik má aktuálně obyvatel Lübeck (kolik je z toho žen, mužů, dětí) a pak může konstatovat, kolik je průměrný věk obyvatele tohoto města včetně průměrného věku místních žen a mužů.

b) zastávka – historické měšťanské domy (15.–18. století) a muzeum Buddenbrookových
60 min

Od radnice se učitel společně s třídou vydá k historickým měšťanským domům včetně domu Buddenbrookhaus nacházející se na ulici Mengstraße 4, kde sídlí literární centrum (muzeum) Heinricha a Thomasa Manna. Právě v tomto domu žili sourozenci do roku 1890 a hlavně se zde odehrává děj slavného díla Buddenbrookovi. Učitel připomene studentům a studentkám informace z předcházejících vyučovacích hodin, jež byly specializované na sourozence Mannovi (Heinrich a Thomas). Studenti a studentky mají možnost se hlásit a konstatovat, co si z výuky zapamatovali o těchto sourozencích (o životě, díle, rodině, literární činnosti) a jejich přínosu pro rodné město Lübeck. Kdo byl Heinrich a Thomas Mann? Čím se živili? Jaké díla napsali? V kterém století žili? O co se v rodném městě zasloužili?

c) zastávka – městské brány: Holštýnská (*Holstentor*) je historickým znamením města, Hradní (*Burgtor*) na severu.
30 min

Učitel se vydá společně se studenty a studentkami od radnice směrem k městským branám (Holstentor, Burgtor). Jakmile dorazí na místo, tak začnou vyplňovat dohromady v pracovním listu čtvrtý a pátý úkol. V tomto momentu učitel líčí historii hanzovního města Lübeck, kdy klade důraz na hlavní mezníky historie od počátku až po druhou světovou válku. Současně se snaží přimět studenty a studentky k aktivitě doplňujícími otázkami, které by měly být úměrné jejich věku. Co byl spolek Hanza? Kdy proběhla reformace? Jak se nazývá ústřední postava reformace v německých zemích? Jak toto město ovlivnila třicetiletá válka? Víte ještě nějaké informace o reformaci a třicetileté válce? Učitel povypráví studentům o městských branách, kdy vznikly, k čemu sloužily a jakou roli hrály během válek. Učitel neopomene sdělit studentům, že Holstentor a Burgtor jsou městské brány postavené v pozdním gotickém stylu, a právě Holstentor je jednou z dominant města.

d) zastávka – Kostel sv. Marie (Marienkirche)

15 min

Od muzea Buddenbrookhaus se učitel společně se třídou vydá k budově kostela sv. Marie. Učitel osvětlí studentům a studentkám informace o kostelu, kdy a v jakém slohu byl vybudován a pak kdy došlo ke jeho zničení a následnému znovuvybudování. Učitel neopomene sdělit skutečnost, že se jedná o kulturní památku, jež je na seznamu UNESCO. V neposlední řadě může učitel připomenout studentům a studentkám historii německé reformace, která ovlivnila i hanzovní město Lübeck. Zajímavostí je, že muzeum Buddenbrookhaus se nachází přímo naproti tohoto kostela a na jihu města nalezneme i samotnou katedrálu, kterou může učitel studentům a studentkám ukázat, pokud jim zbyde čas.

e) zastávka – Muzeum marcipánu Niederegger

30 min

Dále se učitel se studenty a studentkami odebere do kávarny Niederegger, kde se nachází muzeum marcipánu, jelikož Lübeck je světoznámý výrobou této pochutiny. Studenti a studentky se zde dozví, jak se mandlová specialita rozšířila během staletí od svých orientálních počátků. Následně učitel seznámí studenty a studentky s 12 osobnostmi z marcipánů, které jsou v životní velikosti (jednou z nich je samotný Thomas Mann). Pak studenti a studentky uvidí nádherný film o výrobě marcipánu Niederegger a mají možnost ochutnat místní specialitu. Vstupné je zdarma. Současně se snaží učitel přimět studenty a studentky k aktivitě doplňujícími otázkami, které by měly být úměrné jejich věku. Kde jsou počátky výroby marcipánu? Jak se dostala tato pochutina do Evropy? Jaké jsou hlavní ingredience na výrobu marcipánu?

f) zastávka – Evropské muzeum hansy

75 min

Poslední zastávkou na exkurzi bude pro studenty a studentky Evropské muzeum hansy, kde se okružní cestou kolem řeky Travy vydají s učitelem. Jakmile dorazí na místo, tak začnou vyplňovat dohromady v pracovním listu šestý a sedmý úkol. Učitel vyličí studentům a studentkám historii spolku hanza (středověký obchodní svaz německých měst), k čemu sloužila, kdy vznikla. Vyučující může zmínit studentům a studentkám, kdy dané muzeum vzniklo, kdy se město Lübeck připojilo do hanzovního spolku a jak to ovlivnilo vývoj města. Následně se v muzeu dozví v němčině nebo angličtině další zajímavosti. Současně se učitel snaží přimět studenty a studentky k aktivitě doplňujícími otázkami, které by měly být úměrné jejich věku. Kdy vznikl tento spolek? Která města do něj patřila? V kterém století dosáhl tento spolek největší slávy? S čím obchodovala hanzovní města? Jak to ovlivnilo vývoj zapojených měst do tohoto spolku? Na konci exkurze se mohou jednotlivci hlásit a sdělit, co si zapamatovali o spolku Hanza.

Pracovní list – jméno, příjmení a datum:

1) Vyplň chybějící údaje v textu.

Město Lübeck leží ve státě _____ a patří do spolkové zemi _____.
V minulosti patřil do spolku _____ (spolek severoněmeckých přístavních měst zabývajících se obchodem). Leží v nížině, jež se nazývá _____. Nadmořská výška je _____.
Městem protéká řeka _____. Žije zde nyní cirká _____ obyvatel. Rozloha města je _____.
V čele tohoto města stojí _____. V erbu města jsou _____ a _____.

2) Pokus se vlastními slovy popsat znak hanzovního města Lübeck.

3) Nakresli znak svého města a objasni, proč si jej právě takto navrhl/a.

4) Zakroužkuj správnou odpověď.

a) Kdy bylo založeno město Lübeck?

1143 1285 1342

b) Je samotné centrum města Lübeck zapsáno na seznamu světového dědictví UNESCO?

ANO NE UŽ NENÍ

c) Který slavný rodák se narodil v tomto městě?

Thomas Mann Carl Gustav Jung Lion Feuchtwanger

d) Jak se nazývá slavný román z pera Thomase Manna, jenž se odehrává v hanzovním městě Lübeck?

Kouzelný vrch Buddenbrookovi Mario a kouzelník

e) V kterém roce bylo otevřeno muzeum Buddenbrookhaus?

1993 2013 2020

f) Čím je Lübeck dodnes proslulý?

Výrobou cigaret Výrobou marcipánu Výrobou vína

g) Kolik kostelů nalezneme v Lübecku dodnes?

3 5 7

h) V jakém slohu byl postaven kostel sv. Marie v Lübecku?

gotika baroko klasicismus

ch) K jaké církvi se hlásí nejvíce obyvatel ve městě Lübecku?

katolické protestantské (evangelické) muslimské

i) Je nějaké české město partnerským městem pro Lübeck?

Praha Olomouc žádné

5) Vylušti tři významné rodáky města Lübeck, jenž dostali Nobelovu cenu.

a) Autor díla Buddenbrookovi – _____

b) Autor díla Plechový bubínek – _____

c) Kancléř Západního Německa (SRN) v letech 1969–1974 – _____

6) Odpověz na otázky, jež se týkají rodiny Mannů.

a) Kde bydlela rodina Mannů v Lübecku?

b) Čím se živil otec sourozenců Mannových?

7) Překlady děl Heinricha a Thomase Manna (spojovačka)

Zkuste spojit originální německé díla s českým překladem

1. Joseph und seine Brüder. – Tetralogie 1933–1943.
2. Der Untertan. (1. Teil der Kaiserreich-Trilogie) 1918.
3. Die Jugend des Königs Henri Quatre. 1935.
4. Buddenbrooks – Verfall einer Familie. 1901.
5. Königliche Hoheit. 1909.
6. Der Zauberberg. 1924.
7. Professor Unrat oder Das Ende eines Tyrannen. 1905. (auch Der Blaue Engel).

- A. Profesor Neřád
- B. Mládí krále Jindřicha IV.
- C. Poddaný
- D. Kouzelný vrch nebo Čarovná hora
- E. Buddenbrookovi – úpadek jedné rodiny
- F. Královská výsost
- G. Josef a bratří jeho

Pracovní list – řešení:

1) Vyplň chybějící údaje v textu.

Město Lübeck leží ve státě **Německo** a patří do spolkové zemi **Šlesvicko-Holštýnsko**. V minulosti patřil do spolku **Hanza** (spolek severoněmeckých přístavních měst zabývajících se obchodem). Leží v nížině, jež se nazývá **Severoněmecká**. Nadmořská výška je **13 m n. m.** Městem protéká řeka **Trave**. Žije zde nyní cirká **216 000** obyvatel. Rozloha města je **214,2 km²**. V čele tohoto města stojí **starosta**. V erbu města jsou **dva orli** a **vlajka města (bílo červená)**.

2) Pokus se vlastními slovy popsat znak hanzovního města Lübeck.

3) Nakresli znak svého města a objasni, proč si jej právě takto navrhl/a.

4) Zakroužkuj správnou odpověď.

a) Kdy bylo založeno město Lübeck?

1143

b) Je samotné centrum města Lübeck zapsáno na seznamu světového dědictví UNESCO?

ANO

c) Který slavný rodák se narodil v tomto městě?

Thomas Mann

d) Jak se nazývá slavný román z pera Thomase Manna, jenž se odehrává v hanzovním městě Lübeck?

Buddenbrookovi

e) V kterém roce bylo otevřeno muzeum Buddenbrookhaus?

1993

f) Čím je Lübeck dodnes proslulý?

Výrobou marcipánu

g) Kolik kostelů nalezneme v Lübecku dodnes?

5

h) V jakém slohu byl postaven kostel sv. Marie v Lübecku?

gotika

ch) K jaké církvi se hlásí nejvíce obyvatel ve městě Lübecku?

protestantské (evangelické)

i) Je nějaké české město partnerským městem pro Lübeck?

žádné

5) Vylušti tři významné rodáky města Lübeck, jenž dostali Nobelovu cenu.

a) Autor díla Buddenbrookovi – Thomas Mann (* 06.06.1875; † 12.08.1955)

b) Autor díla Plechový bubínek – Günter Grass (* 16.10.1927; † 13.04.2015)

c) Kancléř Západního Německa (SRN) v letech 1969–1974 – Willy Brandt
(* 13.12.1913; † 08.10.1992)

6) Odpověz na otázky, jež se týkají rodiny Mannů.

a) Kde bydlela rodina Mannů v Lübecku?

Buddenbrookhaus (dnes muzeum).

b) Čím se živil otec sourozenců Mannových?

Podnikatel (obchod s obilím, komisní a zásilkové obchody), senátor, královský nizozemský konzul.

7) Překlady děl Heinricha a Thomase Manna (spojovačka)

Zkuste spojit originální německé díla s českým překladem

1. Joseph und seine Brüder. – Tetralogie 1933–1943.
2. Der Untertan. (1. Teil der Kaiserreich-Trilogie) 1918.
3. Die Jugend des Königs Henri Quatre. 1935.
4. Buddenbrooks – Verfall einer Familie. 1901.
5. Königliche Hoheit. 1909.
6. Der Zauberberg. 1924.
7. Professor Unrat oder Das Ende eines Tyrannen. 1905. (auch Der Blaue Engel).

- A. Profesor Neřád
- B. Mládí krále Jindřicha IV.
- C. Poddaný
- D. Kouzelný vrch nebo Čarovná hora
- E. Buddenbrookovi – úpadek jedné rodiny
- F. Královská výsost
- G. Josef a bratří jeho

Správné řešení: 1G, 2C, 3B, 4E, 5F, 6D, 7A

4.5 Úryvky textů

I. Úryvek textu

Soudce – František Krátký

Kroužení okolo pojmu kultury jsou ta úvodní slova k novému ročníku časopisu, který si před rokem po prvé napsal štít *Mass und Wert* a do podtitulu: dvouměsíčník pro svobodnou německou kulturu. Sondování míry a hodnoty a tím mlčky i váhy a ceny, kvanta a kvality, je ten slovní průvod Thomase Manna, jemuž je kultura v pravdě mimočasové věčné úsilí přiblížit člověka jeho ideí, zlidštit člověka.

Proti ploché a prázdné německé rozpínavosti dovolává se Thomas Mann dvou autorit, jež obě jsou za dnešní situace vepsí. Především biblického: Co by pomohlo člověku, kdyby celý svět získal a na své duši škodu trpěl? A pak Goethova výroku: Der Patriotismus verdirbt die Geschichte, za nímž se tají Goethova životní teorie i praxe, Weltliteratur. Německý totalismus dneška chce dobýt světa. Největší současný německý spisovatel považuje tento boj za prohraný předem: „Duševně zploštělý a zchudlý, mravně zredukovaný národ – a chce podrobit svět. To je absurdní“.

Je známo, že po připojení Rakouska rozpustil Thomas Mann svou švýcarskou domácnost, když spojení s Prahou bylo zpřetrháno a do Švýcar se ještě s větším náporem valila vlna výbojného nacismu. „Životní prostor svobodné německé kultury se ovšem touto událostí dále zúžil..., ale po svých nových zkušenostech z Ameriky (kde se chce zdržovat vždy větší část roku). Znovu a znovu zván a vítán v čelných a četných městech, muže autor předmluvy a spoluvydavatel časopisu z vlastní názoru bilancovat: ... a tak to téměř vypadá, jako by se měl rozšířit náš kruh činností v témže okamžiku, kdy se zdálo že se zúží. I nejnešťastnější události mají své příznivé stránky: jí je v naší době neustále stoupající zájem Ameriky o demokratickou Evropu. V Americe je nenávisť zla velmi veliká; dobrá věc není dnes už omezena na Evropu, je zajedno s americkou.“

Thomas Mann chce prohlubovat a šířit tuto solidaritu vzklenutím duchovního mostu mezi kontinenty. „Solidarita, jednomyslnost, semknutí – to jsou požadavky chvíle; nadstranická, nadnárodní, nadkontinentální solidarita, v které se rusí různosti a protivy mínění, ba vyznání za tou jedinou vůlí a k tomu jedinému zamíření: střežit a bránit nezcizitelné duševní a morální výboje a vymoženosti lidstva, kulturu, proti infámnosti, proti barbarství.:

Tak končí svůj program Thomas Mann na prahu nového ročníku. To jeho programové plánování ovšem není dnešní, ad hoc. Takhle ho známe, takhle ho zná svět už dávno. Jeho práce v nových poměrech.²⁴⁹

Otázky:

1. Jak se nazýval časopis, ve kterém se angažoval Thomas Mann?
2. Ke kterým autoritám se dovolává T. Mann?
3. Kdo byl tehdejší „Největší současný německý spisovatel“?
4. Co si myslíte o výroku: „I nejnešťastnější události mají své příznivé stránky“?
5. Kdy bylo Rakousko připojeno k Německé říši?

II. Úryvek textu

Studená sprcha

V Praze dlel u příležitost oslav Goethových jeden z největších mistrů současné německé prosy, Thomas Mann. Byl přijat nejenom pražskými Němci, ale i českými v PEN-Klubu. O Mannovi jest známo, že se nespokojuje jenom činností ryze uměleckou, nýbrž že se stavěl i v čelo německé demokracii, když byla v posledních dnech tak vážně ohrožována hitlerovstvím

²⁴⁹ *Lidové noviny*, 2. 9. 1938 (ročník 46, ranní vydání)

a v tomto smyslu také promluvil, právě po presidentských volbách, v pražském PEN-Klubu. Ukázal, že politika někdy úzce souvisí s kulturou a že národní samostatnost čsl. státu umožnila české kultuře větší pronikání do světa, ale pomáhala vytvářet jistě i spisovatelské individuality. Připil na lepší organizaci lidstva, na společenství kultury a na budoucí Evropu. Tato slova Mannova mohla být jenom obecným dokladem jeho smýšlení, ale Thomas Mann dal i zdravou lekci onomu typu pražských Němců, který neustále si stěžuje, jakoby byl utlačován. Tím cennější jest, že tuto lekci dal Thomas Mann svým krajanům nikoli snad v převážně českém prostředí PEN-Klubu, nýbrž v německé „Uranii“, kdež měl přednášku o Goethovi, jakožto o reprezentantu měšťanské kulturní epochy.

Na oslavné řeči odpověděl Thomas Mann uznáním kulturní činnosti čsl. Němců, ale vzdal chválu i čsl. státu, že právem se nazývá demokratickou republikou, neboť dává možnost kulturního vývoje i národům cizích jazyků. Že Němci i v našem státě musí bojovat, nevyplývá z jejich zvláštního postavení, neboť boj je dnes osudem celého německého národa. Zdá se, že tato studená sprcha přišla v pravý čas a na pravé místo. Vždyť jest ještě v dobré paměti, že rektor zdejší německé university použil právě oslavy Goethovy k netaktnímu politickému extempore. Prohlásil, že kosmopolita Goethe, jenž byl ochoten uznati kulturní hodnoty každého národa a zvláště národů slovanských, jest výstrahou, že žádný národ nemá být potlačován ve svém kulturním rozvoji a ve svém jazyce. Rektor Czysarz učinil tento výpad před českými hosty německé university, kteří přišli na oslavu Goethovu. Není pochybu, že jazykové utlačování bylo.

Ale jeho původci nebyli Češi. Stačila by krátká reminiscence na činnost Němců a zejména německých profesorů a intelektuálů za Rakouska, abychom si vzpomněli, kdo se ve jménu „vyšší kultury“ stavěl v čele odnárodňovací politiky. Snad i některý z předků Jeho Magnificence se stal předmětem tohoto jazykového utlačování, neboť jméno Czysarz třeba bylo psáno, pravopisem sebe grotesknějším, nežní věru pragermánsky.

Právě Goethovy oslavy ukázaly, jak málo je u nás předsudků a nesnášenlivosti, když jde o věc kulturní. Státní nakladatelství vydalo nejenom Goethův Sborník, ale i dva spisy pro mládež, jeden český a druhý německý: české kulturní instituce přímo závodí s německými, aby daly památce výmarského genia, což jejího jest. Dalo by s diskutovati o tom, či oslavy byly pro poznání Goethovy osobnosti plodnější, zda české nebo pražských Němců.

Přednáška Thomase Manna se ovšem dotkla problému velmi živého. Vždyť Goethe jest representantem kulturní epochy, jež přímo předcházela našemu věku strojovému, ale Goethe stanul již na jeho prahu.

Dnes, kdy vzdělanostní ideál výmarský, jenž byl v podstatě vzdělanostním ideálem akademickým – ustupuje vzdělanostnímu ideálu novodobému, jenž jest specialisační a určený pro povolání, jest jistě dobře vzpomenout odkazu Goethova, jenž ukazuje k společenství osudu všech vzdělaných. Tak tomu nerozuměl rektor pražské německé university. Projev Jeho Magnificence nebyl nikterak velkolepý a velkorysý – magnificus.²⁵⁰

Otázky:

1. Kdy se konají Goethovy oslavy?
2. Co je to PEN-Klub?
3. Souvisí podle Vás kultura s politikou?
4. Na co si stěžovali tzv. pražští Němci?
5. Jaké jsou základní znaky demokratického státu?
6. Jaké politické extempore způsobil pražský rektor Czysarz?
7. Z jakého důvodu byl vydán Goethův sborník česky i německy?
8. Kdo je nazýván v úryvku jako Jeho Magnificence?

III. Ukázka textu

Monika Mannová – příklad do ZSV

Němka, které bylo odebráno občanství a která se stala Češkou, když jí bylo přiděleno občanství české, se v Anglii provdala za Maďara, se kterým se seznámila v Itálii (díky tomu obdržela maďarské doklady), a stala se po jeho smrti Američankou až do doby; než opět přijala německý pas. Po dlouhém životě na jednom italském ostrově byla pohřbena v rodinné hrobce ve Švýcarsku. Takový je zkrácený životopis emigrantky Moniky Mannové, k němuž patří i fáze bez jakékoli státní příslušnosti. „Byli jsme určeni k tomu, abychom byli světoobčany,“ znělo její shrnutí života.²⁵¹

Otázky:

1. V kolika státech Monika Mannová žila?
2. Podle Vás, kolik jazyků ovládala?
3. Znáte nějakou osobu z historie (české, světové), kterou lze označit za „světoobčana“?

²⁵⁰ Haná, 20. 3. 1932

²⁵¹ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 227-228.

IV. Ukázka textu

Výchova u Mannů

V domě, z nějž Monika Mannová pocházela, panovalo nežítí poetů. Smýšlení otce Thomase bylo egocentrické, a přesto propojené se světem. „Tak jsem od počátku žila v rozpolcenosti mondénní samoty“. – „Silná a rozvázná osobnost mého otce a dynamický protipól mé matky tvořily atmosférickou moc a jednotu, proti níž jiný život ztrácel barvu.“ Bytost otce se vyznačovala „jemně fanatickým smyslem pro pravidelnost a schopnost zůstat sám sebou“. Nacházela u něj souběh askeze a pompéznosti a přesně totéž nacházel on u Richarda Wagnera.²⁵²

Nezmiňuje se o žádném ze svých sourozenců, neprovádí žádné účtování. Uvádí pár zážitků z dětství s Golem (aniž by padlo jeho jméno) – strašidelné příběhy, napoleonské vize. Neustále se vrací k líčení otcova „krásného, téměř nemilosrdného životního rytmu“, k jeho liberalismu, jeho přísnosti bez pevných pravidel; bylo třeba dodržovat pouze „určité základní zákony“. Život „ve světle otce“ byl prokletím a zároveň i požehnáním. „Náš otec byl pasivně dominantní – jeho existence na nás působila víc než jeho činy. Byl jako dirigent, který svoji taktovku vůbec nepotřeboval a ovládal orchestr pouze tím, že před ním stál“. Velké prázdniny u moře, to pak byl ten skutečný život.²⁵³

Otec dokázal slavit, tančit, oblékat si různé kostýmy a stejná byla i matka. „Máma jako indická princezna a táta oděný v pestře se lesknoucím taláru – s černými lokýnkami až po ramena, obrovským obočím a stříbrnými špičatými pantoflemi, [...] s kouzelnickou hůlkou v ruce poseté třpytivými prsteny“ – a od té doby mu nadšené děti říkaly Kouzelník. V tomto převlečení splývala maska, určitý obraz sebe sama a dětská vize mocného, tajuplného otce v jeden celek.²⁵⁴

Otázky:

1. Co znamená slovo egocentrismus?
2. Víte, jaký význam nese slovo askeze?
3. Co si představíte pod označením Život „ve světle otce“ byl prokletím a zároveň i požehnáním?
4. Rozumíte označení „Náš otec byl pasivně dominantní – jeho existence na nás působila víc než jeho činy“?
5. Kde děti rády trávily velké prázdniny?

²⁵² FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 235.

²⁵³ Tamtéž.

²⁵⁴ Tamtéž.

6. Jak děti nazývaly svého otce Thomase Manna?

V. Ukázka textu

Z historek o spisovatelích

Když se opět jednou vydal známý spisovatel Thomas Mann na jeden ze svých přednáškových zájezdů a měl všechny nepříjemnosti příprav na cestu za sebou, usadil se pohodlně po rozloučení ve svém vlakovém oddílu na jedno z volných míst. Na druhé z nich položili jeho přátelé jediné mistrovo zavazadlo. Ten se právě radoval z předpokladu, že bude na své cestě užívat pohodlí obou sedadel, když do oddílu vtrhl nějaký bodrý muž a ihned se chápal vedle ležícího vaku, chtěje se na jeho místo usaditi.

Mann vida prchati tak záhy naději na trochu sobeckou vyhlídku pohodlné další jízdy, chtěl se uchýliti ke lsti, aby naději zachránil. Obrátil se proto na vetřelce, který zatím už umísťoval zavazadlo do sítě, řka: Toto místo je obsazeno mým známým, který si odběhl něco ještě před odjezdem obstarati a bude jistě po svém návratu žádati, abyste místo uvolnil. Mezitím se dal vlak do pohybu. Muž držel dosud vak v rukou obrátil se k oknu a vyhodil jej na nástupiště. Pak se spokojeně usadil na sedadlo a povídá ustrnulému básníku: Váš přítel nám bude jistě vděčen, že jsme zanechali jeho zavazadlo na nástupišti, až uvidí, že zmeškal vlak.²⁵⁵

Otázky:

1. Jak na vás působí tato ukázka z života Thomase Manna?
2. Stala se Vám někdy při cestě vlakem obdobná příhoda?
3. Co si myslíte o českém jazyce, ve kterém je ukázka napsána?

V. Ukázka textu

1937, 5. srpna, Praha²⁵⁶ – Dopis prezidenta Beneše. T. Mannovi ve věci audience F. Burschella, sekretáře společnosti německých spisovatelů v emigraci.

Sehr geehrter Herr Mann,

Ihr Schreiben vom 15. Oktober 1936, in welchem Sie um eine Audienz für Herrn Friedrich Burschell ersuchen, ist mir erst jetzt vorgelegt worden.²⁵⁷ Es ist dies darauf zurückzuführen, dass meine Kanzlei ein Gutachten des zuständigen Ministeriums über das

²⁵⁵ Venkov, 27. 4. 1934 (ročník 29)

²⁵⁶ Adresováno: Herr Dr. Thomas Mann Küsnacht-Zürich. Scheidhaldenstr. 33. Vypraveno: 6. srpna 1937

²⁵⁷ Thomas Mann napsal Edvardu Benešovi dopis ve věci audience Friedricha Burácela až 25.10.1936. Blíže viz AKPR, sign. A. 1950/36

Komitee „Notgemeinschaft Deutscher emigrierter Schriftsteller“ abverlangt hat, wodurch in der Angelegenheit eine beträchtliche Verzögerung eingetreten ist. Ich bedauere, dass ich Ihnen darum bis heute die Antwort schuldig geblieben bin.

Herrn Sekretär Friedrich Burschell könnte ich leider erst im Herbst empfangen. Ich bin gerne bereit, ist es zu tun, falls Sie mir mitteilen, dass Sie an der Audienz noch immer ein Interesse haben.²⁵⁸

Ihr ergebener

Dr. Eduard Beneš v.r.

Prag, am. 5, August 1937.²⁵⁹

AKPR, inv. č. 1820, k. 342. Opis, strojopis.

Český překlad dopisu

Vážený pane Manne,

Váš dopis ze dne 15. října 1936, v němž žádáte o audienci pro pana Friedricha Burschella, jsem obdržel až nyní. Důvodem je skutečnost, že si můj úřad vyžádal odborné stanovisko příslušného ministerstva ve výboru "Nouzová společnost německých emigrujících spisovatelů", což způsobilo značné zdržení v této věci. Lituji, že jsem vám zatím nemohl odpovědět. Sekretáře Friedricha Burschella bych bohužel mohl přijmout až na podzim. Jsem ochotný tak učinit, pokud mi sdělíte, že máte stále zájem o audienci.

Váš oddaný

Dr. Eduard Beneš v.r.

Praha, 5. srpna 1937.

Otázky:

1. V jakém stylu je daný dopis napsán?
2. Dokázaly byste odhadnout, o čem pojednává?
3. V které roce byl tento dopis napsán?
4. Kdo je Friedrich Burschell?

²⁵⁸ Na Benešův dopis odpověděl Thomas Mann 11. 8. 1937 a potvrdil zájem Friedricha Burschella setkat se s prezidentem. Audience se nakonec uskutečnila 10.11. 1937 ve 12 hodin – viz AKPR, sign. A 1376/37. Burschell informoval Beneše především o organizaci a cílech fondu Thomase Mann. Blíže viz AKPR, inv. č. 1736 (Thomas Mann)

²⁵⁹ BENEŠ, Edvard, Dagmar HÁJKOVÁ, Pavel HORÁK, et al: *Edvard Beneš, Němci a Německo: edice dokumentů*. Praha 2014, svazek 3, část 1, s. 293.

VI. Ukázka textu

Život a smrt v díle Thomase Manna

Francouzský kritik a esejista Jean Fougère vydal knižně velkou studii o Thomasu Mannovi, označenou příznačným podtitulem Pokušení smrti. Fougère sleduje v této studii – o které sám Thomas Mann prohlásil, že je nejlepší studií o jeho díle – Mannův vývoj a nejzávažnější vlivy, jimiž Thomas Mann prošel jako myslitel. K nejzajímavějším partiím patří zde nesporně kapitoly, sledující a vykládající příčiny, jež vedly Thomase Manna k odklonu od Wagnera a chorobného romantismu Schopenhauerova a k úzkému přimknutí ke Goethovi. Pokušení smrti shledává Fougère nejvýrazněji v slavném Mannově Kouzelném vrchu, který zařazuje na vrchol Mannova údobí wagneriánského. Srovnává pozdější slavné Mannovy knihy s Kouzelným vrchem, dovozuje Fougère, že pokušení smrti je u Thomase Manna velmi silné, ale že nepůsobí pohrdání životem. Dovolává se Mannova výroku, že jeho dílo je vázáno se smrtí, ale že přesto, či právě proto, chce zušlechtovat život. Hrůzné rozpětí života a smrti, které zachvacuje čtenáře vrcholných Mannových děl, je podle Jeana Fougéra cele upjato k vidění lepšího světa. Světa „trvalého štěstí ve vesmíru neznehodnocovaném hmotářstvím“.²⁶⁰

Otázky:

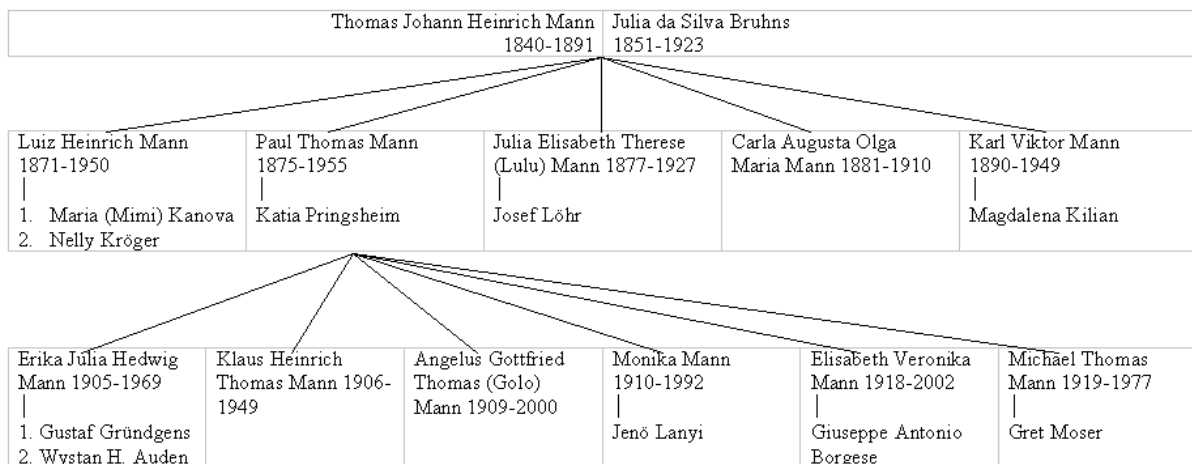
1. Kdo vydal studii s názvem Pokušení smrti?
2. Odkud tento kritik a esejista pocházel?
3. V kterém díle Thomase Manna najdeme nejvíce Pokušení smrti?

4.6 Rodokmen rodů Mannů

V předmětu občanská výchova se v 6. ročníku probírá v tématu rodina a rodinné vztahy rodokmen. Právě zde lze prezentovat jako exemplární příklad rodokmen bratří Mannů, aby si udělaly představu o této rodině. Následně si mohou žáci sestavit za domácí úkol rodokmen vlastní rodiny a porovnat jej s rodinou Mannů. První rodokmen ilustruje kompletně rodinu bratří Mannů a druhý pouze rodinu Thomase Manna.

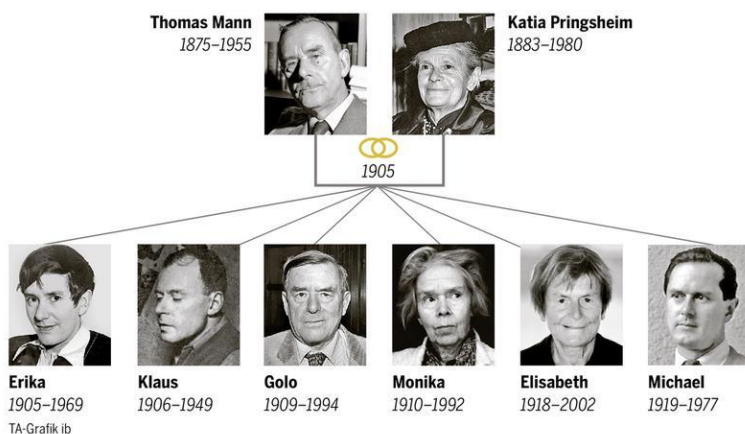
²⁶⁰ *Svobodné noviny*, 27. 7. 1947 (ročník 3)

1. Rodokmen rodiny Mannů²⁶¹

2. Rodokmen rodiny Thomase Manna²⁶²

Stammbaum der Familie Mann

²⁶¹ Stammbaum Manns [online]. web.toerring-gym.dk ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: https://web.toerring-gym.dk/tysk/belletristik/Mann_Buddenbkrook/Stammbaum_Manns.htm

²⁶² Eine verrückte Familie [online]. derbund.ch ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.derbund.ch/kultur/buecher/eine-verrueckte-familie/story/12396616>

Závěr

Thomas Mann neboli celým jménem Paul Thomas Mann se narodil 6. června 1875 v Lübecku a 11. června byl pokřtěn v protestantském kostele Marienkirche. Jeho rodiče byli dobří lidé: Thomas Johann Heinrich Mann narozen roku 1840 v Lübecku a matka Julia Mann (narozená jako da Silva-Bruhns), přišla na svět roku 1851 v Brazílii. Otec Thomase Manna byl vlastník obchodu na obilí a dále holandský konzul a později senátor daní města Lübeck, které bylo roku 1871 přičleněno k nově vzniklému německému císařství. Matka Julia Mannová pocházela ze zámožné německo-brazílské obchodní rodiny. Starší bratr Heinrich celým jménem Luiz Heinrich Mann byl narozen o 4 roky dříve dne 27. března 1871, pohrobek sestra Julia 1877, Carla 1881 a nejmladší bratr Viktor 1890.

Jak bylo v jeho kruzích zvykem, navštěvoval Thomas Mann od Velikonoc 1882 namísto základní školy nebo obecné školy veřejnou školu, Progymnasium Dr. Bussenia. O Velikonocích 1889 přešel na gymnázium, proslulé Katharium v lübecké Königsstraße. Protože byl předurčen stát se obchodníkem, nenavštěvoval humanitní obor, ale reálné gymnázium. Po nižší tercii (dvakrát), vyšší tercii a nižším gymnáziu (dvakrát) opustil školu v březnu 1894, téměř devatenáctiletý, s tzv. jednoročním vysvědčením (nárok na roční dobrovolnou vojenskou službu), ale bez maturity.

Když jeho otec 13. října 1891 ve věku pouhých 51 let zemřel, oslavil obchod s obilím právě sté jubileum svého založení (v květnu 1890). Rozhodl o zrušení společnosti na základě testamentu. Matka po několika měsících opustila Lübeck a přestěhovala se s mladšími dětmi Julií, Carlou a Viktorem do Mnichova. Heinrich, který také opustil školu ještě před maturitou, tehdy pracoval jako praktikant v mladém nakladatelství S. Fischer v Berlíně. Thomas byl prozatím ubytován u různých učitelů, dokud koncem března 1894 nenásledoval svou matku do Mnichova.

Dne 1. srpna 1914 byla rodina na letním sídle v Bad Tölz. Thomas Mann se připojil k všeobecnému nadšení pro válku. Propuštěn chápajícími lékaři, chtěl alespoň vykonávat duševní službu. Za tímto účelem psal horlivě, hned v srpnu a září 1914 *Myšlenky ve válce*, v září nebo říjnu pak *Dobrý polní příspěvek*, od září do prosince do novin a velké koalice, od dubna do května 1915 dopis do stockholmských novin Svenska Dagbladet, na jaře 1918 monumentální *Úvahy nepolitického člověka*.

Mezitím se práce na díle *Kouzelný vrch* zastavily. Jeho válečné texty mu vynesly četné nepřátelství, zejména ze strany Heinricha Manna, který se ve svém eseji o Émile Zolovi (vydaném v listopadu 1915) postavil proti tehdejší Německé říši a svému bratrovi. Jednání s učencem Ernstem Bertraumem mělo Thomasi Mannovi poskytnout náhradu za ztracené partnery.

Obvyklý život, práce u stolu, divadlo, koncerty, čtenářské zájezdy, ozdravné pobyty v Bad Tölzu, pokračuje i během války, omezován častými nemocemi a v posledním roce také nedostatkem potravin. V roce 1917 je letní sídlo Tölz prodáno a výtěžek investován do válečných dluhopisů, které se stanou bezcennými dříve, než jsou splaceny. V březnu 1918 začala práce na idyle *Pán a pes* (dokončena v polovině října). Konec války a revoluce v listopadu 1918 se v deníku intenzivně odrážejí. Končí jedna epocha.

Poté, co Německo prošlo mnoha krizemi, konflikty a nedorozuměními, zvyklo si nakonec na historickou roli Mannových a dokázalo se z díla a činů rodiny všestranně poučit. Způsob, jakým s touto produktivní a provokující rodinou zacházelo Německo od téměř současného vydání prvních románů bratří Mannových v roce 1901 až k odvysílání televizního seriálu Mannovi v roce 2001, vypovídalo vždy o stavu, ve kterém se země právě nacházela. Napětí ve vztahu již dávno povolilo; dědictví je zajištěno a připraveno pro nové 21. století.²⁶³

Thomas Mann přispěl svým způsobem ke společenskému a morálnímu přijetí homosexuality. Zvláštnost Mannových nespočívala v jejich v původu nebo jménu, nýbrž v jejich zkušenosti z exilu.

Literární bratři Heinrich a Thomas Mannové společně zažili všechny významné milníky v historii německého státu od vzniku německého císařství roku 1871 přes vypuknutí první světové války v roce 1914 a následné vyhlášení výmarské republiky roku 1918 včetně etablování třetí říše v roce 1933 a propuknutí druhé světové války 1939 až po rozdělení Německa roku 1949 na dva státy (SRN a NDR).

Oba bratři měli blízký vztah k československému prostředí. Heinrichova manželka Marie Kanová pocházela z ČSR, a proto několikrát zavítal do hlavního města Prahy. Když nacistický režim zbavil německé státní příslušnosti sourozence Thomase a Heinricha Manna, nabídla jim domovské právo obec Proseč na Chrudimsku, což jim umožnilo získat následně československé občanství. Oba bratři byli v kontaktu s československými prezidenty Tomášem

²⁶³ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 294.

Garrigueem Masarykem a Edvardem Benešem. Samotný Heinrich Mann zůstal občanem ČSR až do své smrti, kdežto jeho mladší bratr Thomas Mann se ho v roce 1944 vzdal, jelikož přijal občanství USA.²⁶⁴

Roku 1929 obdržel Thomas Mann Nobelovu cenu. Mimochodem, cenu mu neudělili za *Kouzelný vrch*, ani za *Smrt v Benátkách*, ani za souborné literární dílo, ale – jak stálo v diplomu, převzatým z rukou švédského krále v jednom z těch prosincových dní, které tak jako kdysi pařížské dny přežil náš hrdina ve znamení zvýšené spotřeby naškrobených košil v Berlíně, v Stockholmu a Kodani – „zejména za román *Buddenbrookovi* (poprvé vyšel roku 1901), který v posledních letech získal uznání jako jedno z klasických děl současné literatury“.²⁶⁵

V roce 1933 Thomas Mann se svojí chotí Katjou opustil rodné Německu a zamířil do Paříže, posléze se jeho exilovým útočištěm stalo Švýcarsko, kde žila rodina Mannů v Küssnachtu poblíž Curychu. Sérií cest do Ameriky se Thomas a Katja Mannovi připravovali na změnu kontinentu. V letech 1934, 1935 a 1937 absolvovali po celý Státech amerických úspěšná přednášková turné a totéž se pak opakovalo na jaře 1938. Koncem září 1938 opustili dům v Küssnachtu a přesídlili nadobro do USA, ale i nadále udržovali úzký kontakt s Curychem. Roku 1938 odchod Thomase Manna z Evropy po dvouměsíčních přípravách na stěhování padl přesně na den, když do Hitlerova sídla v Berchtesgadenu zavítal britský ministerský předseda Chamberlain, a do New Yorku přicestoval Thomas Mann právě den před podepsáním Mnichovské dohody.²⁶⁶

Důležité bylo americké období v Thomasově životě, poukážeme na jeho vnější mezníky – geografické i chronologické. Ze 14 let (1938-1952), které prožil v USA – přesněji z těch 14 let, kdy byly Spojené státy jeho trvalým bydlištěm, neboť od roku 1947 s jedinou výjimkou trávil každé léto v Evropě, připadá na Princeton jen prvních 2,5 roku.²⁶⁷

Zostřená mezinárodní situace učinila z Thomase Manna ještě angažovanějšího spisovatele; samotný Thomas se nazýval „putujícím kazatelem demokracie“. V následujících letech napsal více než 300 článků a politických projevů, a kromě toho poskytl řadu rozhovorů. Dále je k tomu potřeba přičíst téměř každoměsíční projevy, které byly prostřednictvím BBC

²⁶⁴ Archiválie měsíce 2021 [online]. prazskyhradarchiv.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/archivalie_mesice/2021/2103.pdf

²⁶⁵ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 219-220.

²⁶⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 145.

APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 289.

²⁶⁷ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 290.

mezi podzimem 1940 a podzimem 1945 vysílány „Německým posluchačům“. Něco takového bratr Heinrich ve francouzském exilu nedokázal. Dříve tuto činnost kritizoval Thomas jako aktivismus, ovšem nyní mohl díky své striktní pracovní morálce a disciplíně nerušeně pokračovat. Vrcholem jeho politické přítomnosti bylo v lednu 1941 pozvání pro celou rodinu do Bílého domu k prezidentu Rooseveltovi a prezidentově ženě Eleanor.²⁶⁸

Jestliže jeho přesídlení do Ameriky předcházela řada návštěv, aby si na toto druhé útočiště přivykl, pak nyní jezdil opačným směrem: od roku 1947 navštívil spolu s Katjou Švýcarsko každý rok jednou (s výjimkou roku 1948) a od roku 1952 zde již zůstali natrvalo. Do Německa zavítal jen v roce 1949 a v letech 1953, 1954 a 1955. Jiné cesty ho zavedly do Holandska, Francie, Švédska a Itálie.²⁶⁹

Život a dílo Thomase Manna nemá žádné tajemství. Není třeba nic odhalovat nebo dešifrovat: Neustále o sobě mluvil a psal, o svém původu, o svých dílech, o svém způsobu práce a také o svém soukromém životě. Nelze ani tvrdit, že teprve s uveřejněním jeho deníků více než 20 let po jeho smrti byly odhaleny jeho homofilní sklony. Také ony byly v jeho dílech a popisech sebe samého zřetelně rozpoznatelné, ovšem v elegantně nepřímé formě... „Můj život a vše, co obnášel, zde otevřeně leží před vámi“, napsal Thomas Mann v předposledním roce svého života. A přesto máme pocit, že to byl kouzelník velký iluzionista, jehož tajemství tušíme, ale nedokážeme jej prohlédnout.²⁷⁰

Toto tajemství spočívá v jazyku, zvuku, tónu, v melodii myšlenek, která zní z jeho charakteristických vět, v lehkém napětí vznikajícím pokaždé, když začíná vyprávět. Toto tajemství spočívá ve stylu, který rozpoznáváme jako ozvěnu něčeho, co jsme slyšeli, ale již zapomněli. Právě toto tajemství spočívá v přístupu vypravěče, který tušíme za vším, za všudypřítomnými náznaky, dvojsmysly, dvojvrstevností, která ulehčuje i ty nejtragičtější věci a vytváří vyšší zjasnění. Ludwig Marcuse měl zcela pravdu, když jazyk Thomase Manna označil za jeho vlastní německý dialekt. Tajemství spočívá i ve vznešených vzdělávacích obsazích, které tento absolvent bez titulu vnáší do svých románů, poněkud v protikladu ke svému nároku být považován za humoristu.²⁷¹

²⁶⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 146.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 200.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 42.

²⁷¹ Tamtéž.

Cesta, po níž kráčel Thomas Mann, vedla od sebedisciplíny přes maskovanou sebereprezentaci k sebemytologizaci. V druhé polovině jeho života ustoupilo realistické vyprávění téměř do pozadí – ve prospěch legendě mytických a pohádkových forem. Jeho velkými díly byly v nejširším smyslu rodinné romány, které zpětně působily na obraz, jaký o sobě Mannovi vytvářeli.²⁷²

Heinrich Mann odcestoval koncem února 1932 na svoji každoroční zimní dovolenou do Nizy (Nice). O rok později přišel do města znovu, ale tentokrát jako uprchlík. Asi 10 let předtím jeho platonická láska k Francii proměnila v reálnou zkušenost; nyní se bývalá vysněná země stala jeho útočištěm. Pobyt zde měl trvat 7 let, než za dramatických okolností uprchl do svého druhého exilu, do USA, v doprovodu své nové družky, která ho na Francouzskou riviéru (Côte d'Azur) následovala. Žádný z nich už se neměl do Německa vrátit.²⁷³

Není vyloučeno, že léta prožitá ve francouzské emigraci byla v životě Heinricha Manna těmi nejšťastnějšími. Do politického boje, jehož se účastnil čím dál intenzivněji, si přinesl mnohé přednosti: Ať už v minulosti napsal cokoli, vždy byl statečným a nekompromisním odpůrcem nacionálního socialismu, měl autoritu, levice ve Francii si ho vážila, a navíc nebyl spojován s žádnou politickou stranou. Není tedy divu, že všechny organizace a instituce exilu se chtěly zdobit jeho jménem a všechny noviny i časopisy se snažily publikovat jeho příspěvky.²⁷⁴

Autorka memoárů Katja Mannová připomíná, že bratři Mannové vyrostli z celkem odlišných kulturních zdrojů: Heinrich z francouzsko-románských, Thomas z německých, a přitom ze skandinávských a ruských. I když otec pocházel z lübecké patricijské rodiny a matka z linie brazilských vystěhovalců (da Silva Bruhns), přitom Thomas z tohoto „smíšeného“ původu objasňoval mnohé ze svého tvořivého vývinu. Už v této fázi šlo spíš o rozdílnou volbu tradic, rozličně pocíťované „výběrové příbuznosti“ - Přitom v díle obou spisovatelů se dají vypátrat pozoruhodné námětové shody; připomeňme jen školské kapitoly v *Buddenbrookových* a obraz školy v Heinrichově *Profesorovi Neřádovi* anebo postavu zkažené ženy v Thomasově díle *Malý pán Fridemann* a hrdinku vzpomínaného Heinrichova románu – „umělkyni“ Föhlichovou. To je možný společný zážitek a příbuzné téma; všechno ostatní je odlišné. Tam, kde Heinrich Mann reagoval na věci analýzou a hněvem, tj. satirou, tam použil bratr Thomas

²⁷² FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 43.

²⁷³ Tamtéž, s. 127.

²⁷⁴ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 158.

uměleckou zbraň ironii. Otevřená roztržka propukla po vydání díla *Úvahy nepolitického člověka* a Heinrichově zolovské eseje. Na dynamický názorový vývoj po vojně Thomase, který vyústil v odpor ve fašismus, oba bratry po letech znovu sblížil. Svě udělal i život v emigraci, snášení společného osudu. Jestliže silně sympatizující Thomasova *Zpráva o mém bratrovi*, kde zachytil všední den Heinricha na Kalifornii při příležitosti jeho sedmdesátých narozenin a nazval ho „velkým robotníkem“ slova, který s těžkostmi, „neboť dobro je těžké“, ale zároveň s trénovanou lehkostí snuje své příběhy. Heinrich na sklonku života na bratrovi lpěl a jeho dceři Erice pověděl tato pozoruhodná slova: „Politicky si nyní rozumíme velmi dobře, tvůj otec a já, jen tvůj otec je o něco radikálnější“. Hle, dvě zajímavé dobrodružství v republice ducha. To, co hovoří Thomas o vztahu Goetheho a Schillera, platí mutatis mutandis (po nezbytných úpravách, s příslušnými změnami) i o Heinrichovi a o něm samým. Zajímavost těchto duchovních dobrodružství je i v odlišné velikosti.²⁷⁵

Vztah Thomase Manna k Židům byl od jeho mládí, řekněme poněkud delikátní. Golo Mann vyprávěl Ranickému, že v Lübecku na konci 19. století byly antisemitské proudy zjevné – rozhodně nesrovnatelně silnější byly třeba v Berlíně nebo v Hamburku. Thomase Manna (a zvláště pak jeho bratra Heinricha) tento antisemitismus do značné míry ovlivnil. Časem naprosto překonal, antisemitou samozřejmě nebyl.²⁷⁶

Tím, že si mladý literát umínil napsat dějiny své vlastní rodiny, tedy i svoje vlastní, dospěl k rozhodnutí, kterého etickou podloženost si ujasnil až mnohem později, když princip autobiografické zpovědi zaujal v jeho tvorbě pevné místo. „Vědomě či podvědomě (lepší když podvědomě),“ pověděl například roku 1922, „je pedagogický prvek vždy přítomný v autobiografickém, vyplývá, vyrůstá z něho... Když se člověk dívá na své obrazy, či pronikavě necítí – jak jen netrpí nevyčísitelným sebeuspokojením – jak velmi by se potřeboval on sám napravit? Cítí, pravdaže cítí. A právě tento pocit nevyhnutelné potřeby napravit, zdokonalit se, toto vnímání vlastního „já“ jako poslání, jako morální, estetické a kulturní povinnosti se objektivizuje v hrdinovi vzdělávacího a výchovného románu, mění se na „ty“, kterému je poetické „já, vůdcem, učitelem, vychovatelem...“ Mechanismus přechodu autobiografického patosu na patos výchovný, sociální, ba i politický objevil Thomas Mann až po první světové

²⁷⁵ BAGIN, Albin. *Třaja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982, s. 135-136.

²⁷⁶ REICH-RANICKI, Marcel. *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 127.

vojně, při práci na *Kouzelném vrchu*. V *Buddenbrookových* byl pedagogický prvek přítomný „podvědomě“, zrodil se díky tomuto mechanismu sám od sebe.²⁷⁷

S tím také může souviset skutečnost, že jakmile je na programu Thomas Mann, posluchárny a seminární místnosti jsou přeplněné, což je skutečnost, která je o pozoruhodnější, že počet studentů, kteří se zabývají Robertem Musilem, Alfredem Döblinem, nebo Heinrichem Mannem a jichž stejně nikdy nebylo mnoho, v poslední době zdatně klesá. Dokonce génus v německé lyrice Bertolt Brecht již nedokáže posluchače fascinovat v tak vysoké míře jako ještě před několika lety. Existuje-li německy píšící autor, který má na dnešních univerzitách podobně silný ohlas jako Thomas Mann, pak je to jedině pražský německý literát Franz Kafka. Proto se otázka kvality děl Thomase Manna stává naléhavou – právě tak jako otázka obrazu jeho osobnosti, který se v našich představách postupně mění.²⁷⁸

Cestovní pas je zajímavým dokladem o poněkud neznámém vztahu spisovatele Heinricha Manna k ČSR. Heinrich se oženil roku 1914 s českou rodačkou Marií Kahnovou, se kterou měl dceru Leonii. Toto manželství bylo ukončeno rozvodem v roce 1930 a Marie se společně se dcerou vrátily do Prahy. Roku 1933 po nástupu Adolfa Hitlera a nacismu utekl literát Heinrich Mann do Francie, kde následně požádal o udělení československého pasu, jelikož ho potřeboval k získání víza pro americký exil. Po válce se dcera Leonie provdala za prominentního spisovatele Ludvíka Aškenazyho, měli společně dvě děti a s nimi po sovětské invazi roku 1968 emigrovala do SRN. Část literární pozůstalosti získal Literární archiv Památník národního písemnictví (PNP) s četným množstvím archiválií. Jedná se zejména o archiválie z období před emigrací do USA, kde žil jako československý občan až do své smrti roku 1950.

Thomas Mann je autor, kterého zaujímá všechno. Každá oblast lidské činnosti. Příznačná je v tomto smysle vzpomínka jeho ženy: „Thomas Mann pracoval osobitým způsobem. Když psal nějakou knihu, neuvěřitelně se zahloubal do momentálního problému a mnoho studoval i během psaní. Obstaral si všechno, co za něco stálo, shromáždil množství materiálu, no a když byla kniha hotová, na všechno brzy zapomněl... Když psal Doktora Fausta, byl kromě jiného velkým hudebním teoretikem, během psaní Josefa velkým egyptologem, orientalistou a církevním vědcem, při *Kouzelném vrchu* lékařem...“ Samozřejmě, vzpomínaných sfér zájmů bylo daleko více. Díky tomu nabyly jeho velké romány

²⁷⁷ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 68-69.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 261.

encyklopedický charakter a realizovali ideál, který před ním ztělesnili Leonardo da Vinci a Goethe a který zformuloval Flaubert, že totiž umění a věda se střetnou na vrcholu pyramidy.²⁷⁹

V životě bratří Mannových hrála celá řada osob důležitou roli. Zejména se jednalo o manželku Katju Mannovou, nakladatele Samuela Fischera, sourozence Viktora a Carlu. I děti Thomase Manna – měli vliv na jeho život a zejména dílo, celkově měli s chotí Katjou 6 dětí během 14 let, rodičích se vždy „v párech“: Erika, Klaus; Golo, Monika; Elisabeth, Michael; k tomu navíc k tomu 2 nešťastné potraty. Thomas Mann se oženil do vyšší roviny, vylepšil sňatkem se svojí ženou svůj status (tím se lišil od bratra Heinricha Manna s jeho ženami). S Erikou a Klausem započalo v rodinné historii nové období, a to tím spíše že rozšířili internacionální rádius rodiny již dlouho před exilem. Nesmíme zapomenout ani roli města Proseč a prezidentů ČSR (T. G. Masaryka a Edvarda Beneše), díky kterým získali bratři československé státní občanství.

Teprve v důsledku veřejných aktivit Eriky se „Mannovi“ stali společenskou a politickou veličinou, onou „podivuhodnou rodinou“, která byla obdivována v cizině, a všichni pohromadě se měli stát předmětem knih, což Klaus již brzy začal uskutečňovat (deník, 3.7. 1936).²⁸⁰

Eriku spasila otcova nabídka, aby se stala jeho spolupracovnicí (on tomu říkal dcera-adjutantka). Než začneme o tomto rozhodnutí pochybovat, musíme si uvědomit pozitivní úmysl otce, který jí ostatně platil honorář. Činnost ve prospěch jeho díla ji zachránila před pádem, ale současně posílila její závislost. Tuto perspektivu Klaus neměl. Od roku 1948 byla Erika výkonnou ředitelkou firmy Mann.²⁸¹

Ve světle řečeného se nám jeví dvojjediný ideovo-umělecký rozvoj spisovatele Thomase Manna jako sinusoida. Začíná se netradičně – vrcholem. Jsou ním *Buddenbrookovi* a některé novely ze začátku století. Útlum po tomto vzepětí představuje v novele *Krev Wälsungů* (1905), román *Královská výsost* (1909), jako i *Úvahy nepolitického člověka* a esej *o Friedrichovi*. Tyto práce – měřené jinými díly autora – nesou znaky tvořivé krize (výjimku tvoří *Smrt v Benátkách*). Druhým vrcholem je román *Kouzelných vrch* (1924). Zde naše sinusoida vlastně končí. Neboť všechno, co Thomas Mann vytvořil po švýcarském románě, má pečeť suverénního mistrovství. Platí to dokonce i o románech, které se obyčejně neřadí k

²⁷⁹ BAGIN, Albin. *Traja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982, s. 131.

²⁸⁰ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 104.

²⁸¹ Tamtéž, s. 122.

autorovým chef-d'oeuvre (mistrovské dílo, vrchol tvorby) – o *Lottě ve Výmaru*, *Vyvolený*, *Zpověď hochštaplera Felixe Krulla*. V podstatě nikde tu autor nešel pod dosaženou úroveň. Pod úroveň geniálního spisovatele.²⁸²

V jakémkoliv románě Thomase Manna, dokonce i v jeho novelách je hodně autobiografického materiálu. Ve všeobecnosti je nesmyslné ztotožňovat autora s hrdinou a ztotožňování autora humanistických *Buddenbrookových* s hrdiny, který kvůli tvořivé extázi upsal duši ďáblu se možná ani nenabízí. Ale Thomas Mann obdařil Leverkühna jako i dalších svých hrdinů některými podrobnostmi z vlastního životopisu a v kontextu románu přeberou tyto podrobnosti jeho symboliku a též symbolický smysl. V *Doktorovi Faustovi*, kniha rozvah, se Thomas Mann dívá nejen na půlstoletí dlouhou cestu Německa, nejen na žalostnou cestu degradace umění, které odmítlo „starat se o potřeby člověka, o to, aby se lidem na světě lépe žilo, aby mezi zavládl pokoj a pořádek“, ale i na svoji vlastní, jako ještě uvidíme protirečivou spisovatelskou cestu. A v tom, že dialog skladatele Leverkühna s ďáblem se oddává v tom stejném městečku a v tom stejné domě, kde tvůrce tohoto dialogu naplánoval a promyslel svůj první román, skrývá se podle našeho názoru narážka na retrospektivní hodnocení půldruhého roku italského pobytu. „V chladném kamenném sále tohoto mezaninu“, hovoří Heinrich Mann, „začátečník, který ještě nepoznal sám sebe, pustil se do práce, kterou zanedlouho už poznali mnozí a která i několik desetiletí patřila celému světu“.²⁸³

Zatímco díla Thomas Manna od roku 1898 až do jeho smrti v roce 1955 vydávalo vesměs jediné nakladatelství S. Fischer, vyšly knihy jeho bratra Heinricha jen za vilémovské éry v pěti nakladatelstvích: Albert Langen, Insel, R. Piper, Paul Cassirer a Kurt Wolf – a vedlejší práce kromě toho u menších firem. Za výmarské republiky k nim přibyly další: Paul Zsolnay, Gustav Kiepenheuer a Propyläen, a opět některé méně známé nakladatelské domy. Za těmito neustálými změnami se neskryvá nic jiného než ona prostá okolnost, která tak často nakladatelům znemožňuje, aby zachovávali některým autorům věrnost – že totiž jejich knihy nejdou na odbyt. V jednom dopise Heinricha Mann z roku 1947 se lapidárně praví: „Úspěch“? Náklad 2 až 4 tisíce do roku 1916.²⁸⁴

Právě na pozadí neustále rostoucí slávy *Buddenbrookových* se zřetelně ukazuje, že Heinrich Mann byl přes veškerou námahu až do první světové války neúspěšným autorem.

²⁸² BAGIN, Albin. *Traja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982, s. 138.

²⁸³ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 67-68.

²⁸⁴ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 139.

V letech 1903–1913 vydal románovou trilogii *Bohyně* (1903), romány *Honba za láskou* (1905), *Profesor Neřád* (1905), *Mezi rasami* (1907) a *Malé město* (1909), jakož i 8 svazků povídek, 4 jevištní díla a konečně svazek esejů. Zatímco *Buddenbrookových* se jen v roce 1903 prodalo přes 10 000 výtisků (v roce 1911 jich bylo celkem již 60 000), nepodařilo se z knih Heinricha Manna za období do roku 1914 prodat ani 5 000 výtisků.²⁸⁵

Ve východním Berlíně byla dne 13. března 1950 vydána zpráva, že Heinrich Mann „uprostřed svých příprav na cestu domů“ po 17 letech exilu zemřel. Dle lékařského posudku (se kterým byla obeznámena i FBI) zemřel Heinrich 11. března 1950 ve 23:28 hodin. Pohřben byl na hřbitově ve Woodlawn, asi 30 m od Nelliny náhrobní desky.²⁸⁶

V květnu 1955, pět roků po Heinrichově smrti a tři měsíce před smrtí Thomase Manna, přišel Thomas Mann do Výmaru na Schillerovy oslavy, a když viděl své knihy vystavené vedle bratrových, souhlasně pokýval hlavou a pověděl: „Výborně, tak to má být. Konečně každý vidí, že patříme k sobě“.²⁸⁷

Katja a Thomas Mannovi slavili 11. února 1955 svoji zlatou svatbu. Dárek vnoučat byl nový pudl, který se samozřejmě opět jmenoval Niko.²⁸⁸ 11. srpna 1955 došlo k celkovému kolapsu. Katja u Thomase Manna zůstala až do konce. Už se jen příležitostně probral, žertoval s lékaři, mluvil s nimi francouzsky a anglicky, požádal o brýle a usnul. Následujícího dne 12. srpna 1955 zavolali lékaři deset minut po osmé do Kilchbergu a sdělili čekajícím dětem, že jejich otec právě ve spánku zemřel. Příbuzným připadalo, že má ve smrti svoji „tvář hudebníka“. Pitva prozradila, že trpěl tromboflebitidou (zanícení žil) v důsledku těžkého zkornatění tepny v noze. Ještě jednou tedy došlo na velkou poctu pro Thomase Manna, ale nyní to bylo rozloučení. Erika měla tentýž závoj jako její matka, jako by ovdověla i ona. Vždy si nárokovala správu dědictví po otci a právo utvářet podobu jeho obrazu. Větec delegace NDR byl tak velký, že se nevešel do úzkých dveří malého bílého venkovského kostela v Kilchebergu, a musel tedy zůstat během pobožnosti venku, až ho mohla delegace, ke které patřili Johannes R. Becher a Klaus Gysi, odnést k rodinnému hrobu. Cesta ke hřbitovu byla krátká a bezpečná.²⁸⁹

V roce 1961 byly tělesné pozůstatky Heinricha Manna vyzvednuty, spáleny a v urně převezeny do východního Berlína. Tentokrát vedla cesta přes Prahu, jelikož byl stále

²⁸⁵ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 165.

²⁸⁶ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 193.

²⁸⁷ APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984, s. 148.

²⁸⁸ FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017, s. 221.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 224.

československým občanem. Od Vltavy byla urna v oficiálním konvoji převezena ke Sprévě, kde byla dva dny před spisovatelovými 90. narozeninami 25. března 1961 uložena na hřbitově v berlínské části Dorotheenstadt. Tělesné pozůstatky Nelly byly ponechány v USA v Santa Monice. V Berlíně ho poctili šedou stélou, na níž je umístěna bronzová busta. Prostý černý náhrobní kámen Heinricha v Santa Monice stojí ještě dnes, a tak dva náhrobní kameny připomínají, že se ve skutečnosti nikdy nevrátil, a jsou vhodným symbolem jeho rozpolcenosti mezi reálnými a imaginárními zeměmi, mezi zalíbením a osobním zaujetím, mezi kreativním opojením a socialistickou propagandou.²⁹⁰

Od smrti Thomase Manna neuplynulo ještě ani 70 let, a již existuje znepokojující „pohoří zběhlého oceňování a probírání“ věnované jemu. Neuplyne jediný měsíc, aby o něm nevyšla nová práce: Celosvětový, mezinárodní mannovský průmysl vzkvétá a daří se mu. Jeho rozsah je obrovský, a tak zatímco my zde přemýšlíme o jeho díle, právě se někde na zeměkouli tiskne nějaké nové pojednání, možná o úloze psa v epickém univerzu Thomase Manna nebo o doutníku jako falickém symbolu v jeho románech.²⁹¹

Rozrostla se nejen literatura o něm, rozrostlo se také jeho dílo. S tím jsme v roce 1955, když světem otřásla zpráva o jeho úmrtí, nepočítali – lze říci: s tímto bohatstvím deníků, dopisů a poznámek. Všechny tyto dokumenty nás poučují o tom, co jsme již znali a na čem přece jen záleží především, že je totiž třeba číst jeho romány a povídky jinak než dříve...²⁹²

Bratři Mannové mají nesmírný potencionál pro pedagogickou aplikaci. Pro tuto práci byly vytvořeny návrhy příprav na vyučovací hodiny, které obsahují pracovní listy orientované na demokracii a politické ideologie s důrazem na sourozence Manny (křížovka, doplnění textu, Heinrich Mann o ČSR). Další částí je návrh exkurze do hanzovního města Lübeck včetně pracovního listu, který obsahuje i úryvky z dobových novin a překlady děl bratří Mannů – spojovačka z němčiny. Pak se v práci vyskytují úryvky textů (Soudce – František Krátký, Studená Sprcha, Monika Mannová, Výchova u Mannů, Z historek o spisovatelích, Dopis prezidenta Edvarda Beneše T. Mannovi, Život a smrt v díle Thomase Manna). V neposlední řadě rodokmen rodiny Mannů a pak pouze rodiny Thomase Manna. Každý učitel či učitelka může předložené materiály použít, jak je libo, nikomu nelze nakazovat, co s nimi má přesně dělat.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 193.

²⁹¹ REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010, s. 104.

²⁹² Tamtéž, s. 104.

Závěrečná kapitola je na aplikaci zpracovaného tématu Život a dílo bratří Mannů využítí v ZSV (ve školství). Při samotném pedagogickém zpracování v podobě aplikace tématu práce do praxe se budeme koncentrovat především na základní a gymnaziální vzdělávání. Vycházet se bude z platných kurikulárních dokumentů, a to konkrétně z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) z roku 2021 a z Rámcového vzdělávacího programu pro gymnaziální vzdělávání (dále jen RVP GV) z roku 2020. Úsilí bude směřovat k vymezení konkrétní vzdělávací oblasti, vzdělávací obory a průřezová témata (dále jen PT), v nichž by se dalo toto téma využít. Současně vypracujeme návrh pracovního listu, který by bylo možné ve výuce použít.

RVP (Rámcové vzdělávací programy) představují státní úroveň v systému kurikulárních dokumentů, kdežto ŠVP (Školní vzdělávací programy) zachycují školní úroveň. Podle ŠVP se realizuje vzdělávání na jednotlivých školách. Školy jsou povinny vycházet při tvorbě ŠVP z RVP, jelikož ilustrují závazné požadavky.

RVP ZV (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání) vymezuje průřezová témata, jsou to okruhy o současných problémech světa. Jedná se o důležitou a nedílnou součást základního vzdělávání. Žáci a žákyně v rámci základního vzdělání narazí na 6 průřezových témat: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova a Mediální výchova.

RVP G (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia) vymezuje taktéž průřezová témata, které lze uskutečnit jako součást vzdělávacího obsahu vyučovacích předmětů nebo jim věnovat samostatné projekty, kurzy, projekty. Studenti a studentky se setkají v rámci gymnaziálního vzdělávání s 5 průřezovými tématy: Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova a Mediální výchova.

Zpracované téma je možno zakomponovat do výuky nejen na školách základních, ale i na středních školách (gymnázium). Podle RVP GV lze zužitkovat ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Konkrétně ve vzdělávacích oborech Dějepis a Občanský a společenskovědní základ a Geografie. Vzdělávací oblast Člověk a společnost posílená o nové obsahové prvky totiž využívá společenskovědní poznatky získané v rámci základního vzdělávání a tato vzdělávací oblast u žáků posiluje úctu k základním principům demokracie.

V oborech Dějepis, Občanský a společenskovední základ lze tuto práci začlenit do vyučovacího procesu například v rámci témat, která se týkají učiva demokracie, ideologie, lidských práv, aktivní participace občanů na životě obce, evropská integrace, mezinárodní spolupráce, první a druhé světové války a jiných. Mimoto se dá v rámci základního vzdělávání a gymnázia uplatnit v průřezových tématech. K dispozici se nabízí například Osobnostní a sociální výchova (sociální komunikace), Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (žijeme v Evropě, jsme Evropané), Multikulturní výchova (princip sociálního smíru a solidarity), Environmentální výchova, Mediální výchova (role médií v moderních dějinách, vnímání autora mediálních sdělení). Bohužel Výchova demokratického občana není zakomponována do průřezových témat na gymnáziích.

V rámci školního předmětu Dějepis na druhém stupni a také v příslušných ročnících nižšího stupně víceletého gymnázia lze dané téma aplikovat kupříkladu v rámci vzdělávacího obsahu, jehož součástí je učivo: Evropa před první světovou válkou (rozdělení sfér vlivu, vznik koalic, jednotné Německo a Itálie), První světová válka, Totalitní režimy (národní socialismus v Německu – třetí říše), Druhá světová válka (problematika holocaustu), Studená válka (vznik bipolárního světa, Rozdělení Německa (SRN, NDR).

Dané téma lze dle RVP G zařadit například do vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace do vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura; Cizí jazyk; Další cizí jazyk. V rámci školního předmětu německý jazyk lze aplikovat toto téma na vzdělávací obsah Realie zemí studovaného jazyka, a to do učiva významné osobnosti, kultura, umění a sport, ukázky významných literárních děl.

Výuku orientovanou na osobnosti lze uchopit různě. Studenti a studentky mají možnost vypracovat referáty, seminární práce případně na dílčí téma z života a díla, které je jim blízké. Jako další možnost lze danou tematiku využít v rámci projektové výuky, případně se vypravit na školní exkurzi, do muzea nebo za památkami spojené s těmito osobnostmi. Pro tuto práci jsem si určil návrhy příprav na vyučovací hodinu, jež budou orientované na propojení učiva ZSV (demokracie, politické ideologie) a sourozence Heinricha a Thomase Manna, na jejich život, dílo a pak na přínos pro rodné město Lübeck, v neposlední řadě pro německou a světovou literaturu 20. století. Dále navrhnu exkurzi, která by se týkala historie a současného vývoje hanzovní města Lübeck a pochopitelně vlivu, který v rodném městě bratři Mannové zanechaly. Pochopitelně se bude exkurze soustředit na období, ve kterém bratři Mannové žili, avšak i na

současný Lübeck. Jakmile by studenti byli v rámci 2 vyučovacích hodin seznámeni s těmito bratry podrobněji, tak by nastala možnost realizace exkurze do rodného města Lübeck.

Návrhy vyučovacích hodin obsahují téma hodiny, třídu, časovou dotaci, vzdělávací cíle, očekávané výstupy, klíčové kompetence (kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikační, kompetence sociální a personální, kompetence občanská, kompetence k podnikavosti), výukové metody a organizační formy, pomůcky, propojení s RVP G (vzdělávací oblast, vzdělávací obor, vzdělávací obsah, učivo), mezipředmětové vztahy, průřezová témata, pojmy a jména k zapamatování.

Pracovní listy jsou sestaveny, aby studenti a studentky si rozšířili vědomosti o učivu, dále dochází ke střídání jednotlivých činností a v neposlední řadě k rozvoji klíčových kompetencí včetně propojení mezipředmětových vazeb. Současně nastává prolínání několika průřezových témat v rámci gymnázia: Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova a Mediální výchova.

K exkurzi jsem dospěl z důvodu, co největšího přiblížení probírané látky pro studenty a studentky po stránce praktické. Dalším důvodem je, že právě exkurze je ideální organizační forma, jak lze učivo propojit se skutečným světem, a tak si lépe vštípit látku do paměti. Argumentem je i skutečnost, že realizovanou exkurzí dochází k prohloubení znalostí ze společenských věd, geografie, českého jazyka, také ke zvýšení kompetence komunikativní v německém jazyku, dále k podpoře názornosti výuky, a ještě poznání reálií zemí studovaného jazyka (německého). Exkurze představuje význam v praxi naučených znalostí a následného využití, a navíc zvyšuje motivaci a interes.

Handicap exkurze spočívá v její časové náročnosti. V tomto případě je otázkou, zda by si učitel ZSV nebo NJ vyhradil jednu hodinu, aby žáky seznámil s reáliemi Německa. Je zcela nesporné, že jedna hodina by zřejmě nestačila. Opět závěrečné rozhodnutí je na samotném učiteli, kolik vyučovacích hodin si vynahradí na seznámení.

Další nevýhodou exkurze mnohdy bývá finanční zátěž, nicméně škola může pro akci vyčlenit určitý obnos peněz anebo může získat příspěvek z fondu EU, od sponzorů, popřípadě od zřizovatele (město, kraj). K těmto potížím dochází zejména v případě vícedenních akcí, jelikož výdaje na stravu, ubytování a dopravu neustále strmě rostou.

Hlavní poslání úlohou exkurze je poznávací činnost ve skutečném prostředí, dále hromadění poznatků a informací a jejich konfrontace s předtím získanými znalostmi v daném předmětu nebo skupině vyučovacích předmětů.

Při tvorbě návrhů na exkurzi a vyučovací hodiny jsem vycházel ze zmíněných RVP ZV (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání) a RVP G (Rámcový vzdělávací programu pro gymnázia). Současně jsem se seznámil se školními vzdělávací programy pražských škol, které se dotýkají významných osobností (právě učivo historie, současnost města, památná místa, význačné události a významné osobnosti daného města spadají do výuky na základních školách pro žáky a žákyně 6/7. tříd v předmětu občanská výchova neboli výchova k občanství).

Vzhledem k předpokladu určitých znalostí jsem návrhy vyučovacích hodin a exkurze koncipoval pro studenty a studentky gymnázií, jelikož jsou potřeba hlubší znalosti.

Na gymnáziích lze uvedené téma vyučovat ve vzdělávacím obsahu Moderní dějiny I (1914-1945) - (první světová válka, svět mezi válkami, první republika, totalitní režimy 20. let, krize 30. let, druhá světová válka, druhá světová válka a české země).

Seznam pramenů a literatury

I. Prameny

Haná, 20. 3. 1932

Obzor, 28. 2. 1933 (ročník 26)

Pozor, 29. 3. 1933

Venkov, 27. 4. 1934 (ročník 29)

České slovo, 7. 2. 1936

Hlas lidu, 5. 5. 1937

Lidové Noviny, 2. 9. 1938 (ročník 46, ranní vydání)

Stráž lidu, 17. 10. 1945

Svobodné noviny, 27. 7. 1947 (ročník 3)

II. Literatura

APT, Solomon Konstantinovič: *Thomas Mann*. Bratislava 1984.

BAGIN, Albín. *Třaja majstri: Gustave Flaubert, Anton Pavlovič Čechov, Thomas Mann*. Bratislava 1982.

BENEŠ, Edvard, Dagmar HÁJKOVÁ, Pavel HORÁK, et al: *Edvard Beneš, Němci a Německo: edice dokumentů*. Praha 2014. ISBN 978-80-87782-30-9.

BLÖDORN, Andreas, MARX, Friedhelm: *Thomas Mann-Handbuch : Leben – Werk – Wirkung*. Stuttgart 2015. ISBN 978-3-476-02456-5.

FLÜGGE, Manfred: *Století Mannových*. Brno 2017. ISBN 978-80-7325-435-3.

FÖRSTER, Josef: *Přehled dějin reflexe psychologie osobnosti v našich zemích*. Praha 2008. ISBN 978-80-200-1543-3.

CHARLE, Christophe: *Intelektuálové v Evropě 19. století: historickosrovnávací esej s novým původním doslovem autora*. Brno 2004. ISBN 80-7325-039-X.

KALAŠNIKOVA, Elena: *Übersetzer sind die Wechselferde der Aufklärung": Im Gespräch: Russische Übersetzerinnen und Übersetzer deutscher Literatur*. Berlin 2014. ISBN 978-3-7329-0097-8.

LÜHE, Irmela von der: *Erika Mann: eine Lebensgeschichte*. Reinbek bei Hamburg 2009. ISBN 978-3-499-62535-0.

REICH-RANICKI, Marcel: *Mannovi: Thomas Mann a jeho rodina*. Jinočany 2010. ISBN 978-80-7319-097-2.

SKŘIVAN, Aleš: *Kapitoly z dějin 19. století: úvod do výuky moderních dějin I*. Plzeň 2013. ISBN 978-80-261-0208-3.

STROHMEYR, Armin: *Dichterkinder: Liebe, Verrat und Drama - der Kreis um Klaus und Erika Mann: mit 18 Schwarz-Weiß-Abbildungen*. München 2020. ISBN 978-3-492-31534-0.

Světová literatura: revue zahraničních literatur. Praha 1986/Ročník 31/Číslo 1. ISSN 0039-7075.

ŠULEŘ, Oldřich: *Třináctá komnata: povídky o literatuře a tvůrčím psaní*. Praha 2007. ISBN 978-80-204-1663-6.

TOŠOVSKÝ, Václav a Marie Rút KRÍŽKOVÁ: *Moje Proseč a Thomas Mann*. Svitavy 2002. ISBN 80-86036-73-1.

VESELÝ, Jiří: *Azyl v Československu 1933-1938*. Praha 1983.

III. Elektronické zdroje

Archiválie měsíce 2021 [online]. prazskyhradarchiv.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021].
Dostupné z: https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/archivalie_mesice/2021/2103.pdf

Die besten Literaten aus Deutschland zum Deutsch Lernen [online]. superproof.de ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.superprof.de/blog/deutschsprachige-autoren-poeten-die-man-kennen-sollte/#Kapitel_thomas-mann-fuer-die-deutsche-philosophie

Eine verrückte Familie [online]. derbund.ch ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.derbund.ch/kultur/buecher/eine-verrueckte-familie/story/12396616>

Gymnázium Thomase Manna [online]. hodnoceni-skol.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021].
Dostupné z: <https://hodnoceni-skol.cz/gymnazium-thomase-manna/>

Heike Hungert: Deutsche Emigranten im Amerikanischen Kalkül – Die Regierung in Washington, Thomas Mann und die Gründung eines Emigrantenkomitees 1943 [online]. ifz-muenchen.de ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1998_2_4_bungert.pdf s.245

Lübeck je spojen se třemi nobelisty. Říká vám něco jméno Herbert Frahm? [online]. radiozurnal.rozhlas.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z:

<https://radiozurnal.rozhlas.cz/lubeck-je-spojen-se-tremi-nobelisty-rika-vam-neco-jmeno-herbert-frahm-8238279>

Martin Holub: Historie vývoje sociálního a zdravotního pojištění na našem území. [online]. vupsv.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/03/Holub-Martin-Historie-vyvoje-socialniho-a-zdravotniho-pojisteni-na-nasem-uzemi.pdf>

Mgr. Jitka Pospíšilová - Inovace a zkvalitnění výuky směřující k rozvoji čtenářské gramotnosti [online]. gymst.com ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: http://www.gymst.com/sablony-dum/12-3/VY_12_INOVACE_Pos21.pdf

Němci zachránili před demolicí americký dům Thomase Manna [online]. ct24.ceskatelevize.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1961586-nemci-zachranili-pred-demolici-americky-dum-thomase-manna> a https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/nemecko-koupilo-dum-ceskoslovenskeho-spisovatele_406230.html

Stammbaum Manns [online]. web.toerring-gym.dk ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: https://web.toerring-gym.dk/tysk/belletristik/Mann_Buddenbkrook/Stammbaum_Manns.htm

Thomas-Mann-Preis [online]. de.wikipedia.org ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://de.wikipedia.org/wiki/Thomas-Mann-Preis>

Ve stínu slavnějšího bratra bojoval proti válce a nacistům. Heinrich Mann se narodil před 150 lety [online]. ct24.ceskatelevize.cz ©2021 [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/3287134-ve-stinu-slavnejsiho-bratra-bojoval-proti-valce-a-nacistum-heinrich-mann-se-narodil>

Anotace

Jméno a příjmení:	Alois Lexa
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Karel KONEČNÝ, CSc.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Život a dílo bratří Mannů: využití v ZSV (základy společenských věd)
Název v angličtině:	The life and work of the Mann brothers: use in ZSV (foundations of social sciences)
Anotace práce:	<p>Diplomová práce se soustředí na životní osudy bratří Mannových (Heinrich *1871 – †1950 & Thomas *1875 – †1955) s jejich peripetiemi (získání ČSR pasu, emigrace, exil), s dílem a rodinnými příslušníky včetně pedagogické aplikace.</p> <p>Cílem této práce je sofistikované seznámení těchto dvou velikánů nejen německé, ale i světové literatury 20. století, kteří zažili všechny rozporuplné momenty německých dějin (vznik německého císařství, první světovou válku, následně výmarskou republiku, třetí říši, druhou světovou válku a rozdělení Německa na SRN a NDR) a měli vztah k Československu. Tato práce neopomíná i významné osoby v jejich životě a roli severoněmeckého původu (Lübeck). V práci se objevuje dobový tisk. Účelem závěrečné práce je i mimo jiné představit různé pedagogické materiály, které mohou být libovolně aplikovány ve vyučování na ZŠ či gymnáziích.</p>
Klíčová slova:	Heinrich Mann, Thomas Mann, Lübeck, Katja Mann, 20. století, literatura, Německo, nacismus, světová literatura, exil, Československo, Francie, Švýcarsko, USA, pedagogika, homosexualita, Nobelova cena 1929,
Anotace v angličtině:	The diploma thesis focuses on the life of the Mann brothers (Heinrich *1871 - †1950 & Thomas *1875 - †1955) with their peripeties (obtaining a Czechoslovak passport, emigration, exile), with works and family members including pedagogical application. The aim is to introduce these two giants not only of the German, but also of the world 20th century, who experienced all the great moments of German history (the establishment of the German Empire, the First World War, then the Weimar Republic, the Third Reich and the division of Germany into the FRG and the GDR) and had a relationship with Czechoslovakia. This work does not forget the important persons in their lives and the role of origin. The work includes contemporary press. The purpose of the thesis is, among

	other things, to present various pedagogical materials that can be freely applied in the teaching of primary and secondary schools.
Klíčová slova v angličtině:	Heinrich Mann, Thomas Mann, Lübeck, Katja Mann, 20th century, literature, Germany, Nazism, world literature, exile, Czechoslovakia, France, Switzerland, USA, pedagogy, homosexuality, Nobel Prize 1929
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	139 stran
Jazyk práce:	čeština